

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TASAVVUF BİLİM DALI

BOSNA'DA KÂDİRÎLİK ve HACI SİNAN TEKKESİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Samir VİLDİÇ

BURSA - 2012

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TASAVVUF BİLİM DALI

BOSNA'DA KÂDİRÎLİK ve HACI SİNAN TEKKESİ
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Samir VİLDİÇ

Danışman:

Doç. Dr. Salih ÇİFT

BURSA - 2012

T. C.

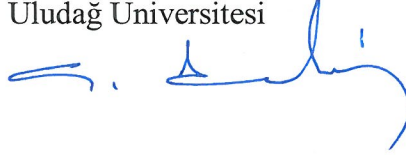
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Tasavvuf Bilim Dalı'nda 701023004 numaralı Samir Vildiç'in hazırladığı "Bosna'da Kadirlik ve Hacı Sinan Tekkesi" konulu Yüksek Lisans ile ilgili tez savunma sınavı, 03/09/ 2012 günü 10:00 – 11:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Doç. Dr. Salih ÇİFT
Uludağ Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa KARA
Uludağ Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Doç. Dr. Vejdi BİLGİN
Uludağ Üniversitesi

03/09/ 2012

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Samir VİLDİÇ
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Bilim Dalı : Tasavvuf
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : X + 108
Mezuniyet Tarihi : / / 20.....
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Salih ÇİFT

BOSNA'DA KADİRİLİK ve HACI SİNAN TEKKESİ

İslam'ın Bosna'ya esasen tasavvuf yoluyla girdiği ve yine sûfiler tarafından yayıldığı bilinmektedir. Nitekim Osmanlılar'dan önce sûfilerin buralara gelip yerleştiklerine ve tekkelerini kurduklarına dair deliller mevcuttur. İlerleyen dönemde Bosna'nın fethi ve sonrasında geniş halk kitlelerinin İslam'ı benimsemelerinde de en etkili rolü sûfiler oynamıştır. Osmanlılar'ın hakimiyeti döneminde pek çok farklı tarikat Bosna'da yaygınlık kazanmıştır. Bunlardan biri de bu topraklarda varlığını uzun süre muhafaza etmeyi başarabilen Kadîrîlik'tir. Bu coğrafyanın farklı şehirlerinde tekkelerini kuran Kadîrîler'in faaliyete soktukları en önemli dergâhları XVII. yüzyılda IV. Murat'ın vezirlerinden olan Silahdar Mustafa Paşa tarafından inşa edilen ve günümüze kadar ulaşan Hacı Sinan Tekkesi'dir. Tasavvufî gelenek açısından olduğu kadar sanat tarihi yönüyle de önemi haiz olan bu mekan dinî kimlikleri yanında fikrî ve edebî yönleri güçlü isimlerin yetişmesinde mühim rol oynamıştır.

Anahtar Sözcükler: Bosna, Sarayevu, Hacı Sinan Tekkesi, Kadîrîlik.

ABSTRACT

Name and Surname : Samir VİLDİÇ
University : Uludağ University
Institution : Social Science Institution
Field : Basic Islamic Sciences
Branch : Mysticism
Degree Awarded : Master
Page Number : X + 108
Degree Date : / / 20.....
Supervisor : Doç. Dr. Salih ÇİFT

THE QADİRİYYAH IN BOSNIA AND HAJJİ SİNAN TEKKE

We comprehend from the documents that Islam was brought to Bosnia by route of mysticism, a path created and first traveled by the Sufis. And we are also witness to the fact that before the Ottomans came to this land, Sufis had settled here and built dervish lodges (tekija). Large portions of the native population would go on to willingly accept Islam during the conquest of Bosnia and in the years that followed. But the local population had already happened to accept Islam by the efforts of Sufis. It is theorized that the local Bosnian populations took to Islam in far greater numbers than some of their Catholic and Orthodox neighbors because the local Bosnian Christian Church, the Bogumil sect, bore many striking similarities to Islam. But this alone would not be reason enough to accept a different religion for sure it is also necessary that significant missionary work be done to reach out to the local populations and expose them to the new faith. The Dervish lodges which also established to serve this need to conduct missionary work in Bosnia and with time proved to be a very effective tool in spreading knowledge of Islam, helping to gain new adherents.

One of the Sufi sects which expanded throughout Bosnia was the Qadiriyyah. The most important dervish lodge of the Qadiri's, a group which built numerous important dervish lodges in many different cities across Bosnia, was the Hajji Sinan Tekke in Sarajevo. Built by Silahtar Mustafa Pasha, vizier of Murat the IV in the 17th century, it has survived continuously to the present day. The goal of this investigation is to consider all relevant aspects of the Hajji Sinan Tekke in Sarajevo and to attract attention to this dervish lodge.

Keywords: Bosnia, Sarajevo, Hajji Sinan Tekke, Qadiriyyah.

ÖN SÖZ

Bosna’da halkın yoğun ilgi gösterdiği tarikatlardan biri Kâdirîlik’tir. Kâdirîler, daha önce Bosna’nın çeşitli şehirlerinde tekkeler kurmuşlarsa da Sarayevo’daki Hacı Sinan Tekkesi daima merkezî önemini muhafaza etmiştir. Zamanla değişik sebeplerden dolayı diğer tekkeler yıkılmış ve Hacı Sinan Tekkesi Kâdirîler’in Bosna’daki yegâne tekkeleri haline gelmiştir. Dolayısıyla bu tekkenin bütün boyutlarıyla ele alınıp incelenmesi aynı zamanda Kâdirîler’in Bosna’daki konumlarının araştırılması anlamını da taşımaktadır. Böylesi bir amaca yönelik olarak kaleme alınan bu çalışma giriş ve üç bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde araştırma boyunca kullanılan kaynaklar değerlendirilmiş ve ana hatlarıyla tekke tanıtılmıştır. Bosna Hersek’te tasavvuf ve tarikatlara tahsis edilen birinci bölümde bu coğrafyada yaygınlık kazanan tarikatlar hakkında özet bilgi verilmiş, bunlara ait tekkeler ve en önemli temsilcileri kısaca tanıtılmıştır. İkinci bölümde ise Kâdirîlik hakkındaki kısa bir değerlendirmenin ardından Kâdirîler’in Bosna’da kurdukları tekkelere ve buralarda yetişen mühim şahsiyetlere yer verilmiştir. Bu bölümde ayrıca Hacı Sinan Tekkesi de bütün yönleriyle ele alınmış, tekkenin tarihçesi ve mimarî özellikleri üzerinde bilhassa durulmuştur. Son bölümde ise Hacı Sinan Tekkesi’nde görev yapan postnişinler hakkında detaylı bilgi verilmiştir.

Çalışmanın belirlenmesinden sonuçlandırılmasına kadar her türlü teşvik, tenkit ve yol göstericiliği ile desteğini esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Salih ÇİFT’e; araştırmamın yönlendirilmesinde yardımlarını gördüğüm Mr. Amina ŞİLYAK-YESENKOVIÇ ve Hacı Sinan Tekkesi’nin bugünkü vekili Prof. Sead HALİLAGIÇ’e şükranlarımı sunarım. Ayrıca çalışmanın teknik kısmının düzenlemesinde yardımlarını esirgemeyen Hümeysra ÇALIŞKAN ve Mr. Nehri AYDİNÇE’ye ve araştırmam esnasında her türlü maddi ve manevî desteklerini sağlayan babam İbro VİLDİÇ ve annem Bahra VİLDİÇ’e şükranlarımı bir borç bilirim.

Samir VİLDİÇ

Bursa 2012

KISALTMALAR

Kısaltma	Bibliyografik Bilgi
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.t.	Adı Geçen Tez
Bkz.	Bakınız
c.	Cilt
çev.	Çeviren
DİA.	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
ed.	Editör
haz.	Hazırlayan
s.	Sayfa
ss.	Sayfalar
sy.	Sayı
vs.	ve saire
SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖN SÖZ	v
KISALTMALAR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM

A. BOSNA'DA TASAVVUF ve TARİKATLARA GENEL BAKIŞ.....	4
B. BOSNA HERSEK'TE YAYGINLIK KAZANAN TARİKATLAR.....	6
1. Halvetîlik	6
2. Mevlevîlik.....	7
2.1. Derviş Paşa Bayezidagiç (ö. 1603):.....	8
2.2. Şeyh Fevziyi Mostari (ö. 1747):	8
2.3. Fazıl Paşa Şerifoviç (ö. 1873):.....	8
2.4. Mustafa Beg b. İbrahim (ö. ?):.....	8
3. Nakşbendîlik.....	10
3.1. Bosna'da Kurulan Bazı Nakşbendî Tekkeleri:	11
3.1.1. Sarayevo Gaziler Tekkesi	11
3.1.2. Sarayevo İskender Paşa Zâviyesi	12
3.1.3. Sarayevo Yediler Tekkesi	12
3.1.4. Sarayevo Mlin (Değirmen) Tekkesi	12
3.1.5. Sarayevo Şeyh Hasan Kaimi Tekkesi	13

3.1.6. Mostar Koski Mehmet Paşa Hankâhı.....	13
3.1.7. Foynitsa Vukelyiçi Tekkesi.....	13
3.1.8. Foynitsa Oglavak Tekkesi.....	13
3.1.9. Foynitsa Nakşî Tekkesi	14
3.1.10. Visoko Nakşî Tekkesi	15
3.1.11. Travnik Nakşî Tekkesi	15
3.1.12. Foça Nakşî Tekkesi	15
3.1.13. Konjic Seonica Nakşî Tekkesi	15
3.1.14. Mostar Luka Nakşbendî Tekkesi	15
4. Bektaşîlik.....	16
5. Hamzavîlik	17

II. BÖLÜM

A- KADİRÎLİK HAKKINDA GENEL BİLGİ.....	18
B- BOSNA'DA KÂDİRÎLİK	19
1. BOSNA'DA KÂDİRÎLİK ve KÂDİRÎ TEKKELERİ	20
1.1. Sarayevu Hadım Ali Paşa Kâdirî Tekkesi	20
1.2. Zvornik Kâdirî Tekkesi.....	20
1.3. Jajce Kâdirî Tekkesi.....	21
1.4. Travnik Kâdirî Tekkesi.....	21
2. BOSNA'DA KÂDİRÎLİĞİN BAŞLICA TEMSİLCİLERİ	22
2.1. Mehmet Meylî Kuranî (1713-1795)	23
2.2. Mula Mustafa Başeskiya (1731-1809).....	24
C- HACI SİNAN TEKKESİ	26
1. TEKKENİN TARİHÇESİ.....	26

2. TIMARHANE	27
3. TEKKE VAKIFLARI	27
3.1. 1768 Yılına Ait Vakfiye:	28
3.2. 1777 Yılına Ait Vakfiye:	28
4. TAMİRLER.....	29
5. TEKKENİN MİMARİ ÖZELLİKLERİ.....	31
6. KİTABELER ve BAHÇEDEKİ MEZAR TAŞLARI	44
6.1. Kitabeler.....	44
6.2. Bahçedeki Mezar Taşları	45
6.2.1. Şeyh Muhammed'in mezar taşı kitabesi	45
6.2.2. Mir Hakiya'nın mezar taşı kitabesi	47
6.2.3. Şeyh Mehmed'in mezar taşı kitabesi	49
6.2.4. Şeyh Salih'in mezar taşı kitabesi	50
6.2.5. Derviş Mesud Serdareviç	51
7. TEKKEDE UYGULANAN ZİKİR	52

III. BÖLÜM

HACI SİNAN TEKKESİ'NDE GÖREV YAPAN POSTNİŞİNLER 55

1. Hasan Kâimî (ö. 1691)	56
1.1. Hayatı	56
1.2. Eserleri.....	61
1.2.1. Bosna Dili'ndeki Eserleri.....	61
1.2.2. Türkçe yazılmış eserleri.....	65
1.2.2.1 Varidât.....	65
1.2.2.2. Divân.....	66

2. Mehmet Tokatlı (ö. ?)	67
3. Şeyh Abdülkadir b. Muhammed b. Hasan es-Sakaki (ö. 1754/55).....	67
4. Şeyh İbrahim b. Kabil (ö. 1768/69)	67
5. Şeyh Hacı Muhammed b. Hasan b. Abdurrahman (ö. 1777/78).....	67
6. Şeyh Muhammed oğlu Şeyh Veys (ö. 1782/83)	68
7. İsmail oğlu Derviş Salih (ö. 1787/88).....	68
8. Şeyh İbrahim (ö. XIX. asrın ilk yarısı)	68
9. Şeyh Mehmed (ö. 1855/56).....	69
10. Şeyh Salih (ö. 1874/75).....	69
11. Aşık lakaplı Derviş Muhammed (ö. ?), Fenerci lakaplı Derviş İbrahim (ö. ?) ve Droblyen lakaplı Derviş Mustafa (ö. ?).....	69
12. Cvancika lakaplı Şeyh Edhem Misirliç (ö. 1910)	69
13. Şeyh Nasir Misirliç (ö. 1957).....	69
14. Şeyh Fadil Sokoloviç (ö. 1978).....	70
15. Şeyh Feyzullah Hacibayriç (ö. 1990).....	70
15.1. Hayatı	71
15.2. Selim Sâmi ile Tanışması	73
15.3. Eserleri.....	74
15.3.1.Kitapları	74
15.3.2. Makaleleri	75
15.3.3. Tercümeler	75
SONUÇ	77
KAYNAKLAR	79
EKLER	85
ÖZGEÇMİŞ	108

GİRİŞ

Hacı Sinan Tekkesi¹ bilhassa mimarî özellikleri itibariyle Osmanlılar'ın Balkanlar'daki en önemli eserlerinden biridir. Kurulduğu günden itibaren Sarayevó şehrinin sosyal hayatı üzerinde oynadığı rol, bu dergâhın söz konusu coğrafyanın önemli merkezlerinden biri olması sonucunu doğurmuştur. Örneğin bu yer aynı zamanda ruh sağlığı bozuk olan hastalara şifa sağlayan bir kurumu da içinde barındırmıştır. Bu faaliyet ilk olarak 1787 yılında kaynaklar tarafından zikredilmiş ve bu tarih Bosna Hersek'teki kurumsal sağlık hizmetlerinin, özellikle de psikoterapi alanındaki çalışmaların başlangıç tarihi olarak kabul edilmiştir. Bu yer aynı zamanda Türkçe, Arapça, Farsça ve Bosnaca kitapların yazıldığı ve okunduğu bir mekân olarak da işlev görmüştür. Burası, Bosna tarihi açısından önem arz eden şahsiyetleri bünyesinde barındırmış ve yetiştirmelerine katkı sağlamıştır. Bunlar arasında ilk şeyhi Hasan Kâimî (ö. 1691) ve Bosna tasavvuf tarihinin son dönemdeki en önemli temsilcilerinden Şeyh Feyzullah Hacibayriç (ö. 1990) zikredilebilir. Tasavvuf ehli olan büyük şâir Meylî (ö. 1795) ve Bosna'nın en önemli tarihçilerinden Mula Mustafa Başeskiya (ö. 1809) da burada yetişen büyük şahsiyetlerdendir. Kısacası bu dergâh, kurulduğu tarihten itibaren, kelimenin tam anlamıyla bilimsel ve sanatsal faaliyetlerin yürütüldüğü önemli bir merkez olarak hizmet vermiştir.

Diğer taraftan duvarlarında barındırdığı hat sanatının ender örnekleri buranın Bosna Hersek'in en önemli mimârî yapılarından biri olduğunu şahitlik yapmaktadır. Bilassa, duvarlarında sergilenen bu hatlar sayesinde tekke adeta yaşayan bir müze görünümü arz etmektedir. Nitekim 1956-57 yılında burada araştırma yapan Bosna'nın ünlü tarihçilerinden Mehmed Muyeziновиç (ö. 1981), bu alandaki tek örnek olduğunu söylemektedir.

¹ Bkz. Ek 1 ve Ek 2.

Bütün bu özelliklerine rağmen tekke ile ilgili yapılan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bunlardan ilki 1890 yılında '*Hacı Sinan Tekkesi*' başlığı altında Mehmet Efendi Kalabić tarafından gerçekleştirilmiştir.² Daha sonra 1927 yılında '*Sarajevo Tekkeleri*'³ eserinde bu konuya Şakir Sikirić (ö. 1966) de değinmiştir. II. Dünya Savaşı sırasında, 1943 yılında *Osvit* dergisinde yayımlanan 'Hacı Sinan Tekkesi Bombalandı'⁴ adlı makalesinde Aliya Beytić (ö. 1981) bu konuyu işlemektedir. 1956 yılında *Naše Starine* adlı dergide Mehmed Mujezinović (ö. 1981)⁵ ve Mato Biško '*Hacı Sinan Tekkesinin Korunması*' başlıklı makalede tekkeyi ele almışlardır. Konu ile ilgili en kapsamlı çalışmayı 1986 yılında '*Yugoslavya Ülkelerinde Tarikatlar*' adlı eserinde Cemal Çehayić (ö. 1989) yapmıştır.⁶ Unutulmaya yüz tutan Bosna'nın bu önemli mirasın korunması için Sarajevo Şehri Kültür, Tarih ve Doğal Mirası Koruma Kurumu dikkate değer bir çalışma gerçekleştirmiştir. Bu kurum 1992 yılında bir sergi hazırlamak suretiyle ileride buranın korunmasının yolunu açmıştır. Bu sergiyi Ivanka Zec ve Salahudin Hancić düzenlemiştir. Bundan sonra Hacı Sinan Tekkesi gündeme taşınmış ve birçok akademisyen bununla ilgili çalışma yapmıştır. Snyejana Mutapčić, Muharrem Omerdić, Samir Beglerović bunlardan yalnızca birkaçıdır. Bunun yanında tekkenin ismi birçok eserde çeşitli vesilelerle zikredilmektedir. Ancak bu eserlerde fazla bilgi verilmemekte, sadece değeri ve öneminden bahsedilmektedir. Bütün bu özellikleri sebebiyle söz konusu mekân erken dönemlerden itibaren tarihçilerin, seyyahların ve turistlerin mutlaka ziyaret etmek istedikleri yerlerden biri olmuştur.

² Kalabić, Mehmet, 'Hadži Sinanova Tekija', *Glasnik Zemaljskog Muzeja*, sy. (sayı) 1890/2, Sarajevo 1890, s. 144.

³ Sikirić, Şakir, 'Sarajevske Tekije', *Narodne Starine*, c.1, Zagreb 1927, ss. 77-79.

⁴ Bejtić, Alija, 'Bombardirana je Čuvena Hadži Sinanova Tekija', *Osvit*, sy. 94, Sarajevo, 1943, s. 6.

⁵ Mehmet Mujezinović 1913 yılında Sarajevo'da doğmuş, mektep ve ortaokulu bitirdikten sonra Gazi Hüseyin Bey Medresesi'ni 1935 yılında bitirmiş, daha sonra yeni kurulan Sarajevo İlahiyatı'na girerek 1939 yılında mezun olmuştur. Gazi Hüseyin Bey Medresesi'nde müderrislik yapan Mujezinović Anıtları Koruma Ulusal Kurumu'nda da görev yapmıştır. Arapça, Türkçe ve Farsça diline de hâkim olan Mujezinović, Sarajevo'da geleneksel olan ve birçok âlimin de yaptığı gibi özel dersler vermiştir. Birçok kitap ve makale yazmış, aynı zamanda tercüme faaliyetlerine de önem vermiştir. 18 Mayıs 1981 yılında vefat etmiştir. Kaynak: Traljić, Mahmud, *Istaknuti Bošnjaci*, El-Kalem, Sarajevo, 1998, s. 211.

⁶ Çehayić, Džemal, *Derviški Redovi u Jugoslavenskim Zemljama*, Orijentalni Institut u Sarajevu, Sarajevo 1986.

2009 yılında duvarlarda bulunan kaligrafler hakkında çalışma yapan Nihat Çengiç⁷ özellikle “Süleyman’ın Mührü”nü hat sanatının şaheserlerinden biri olarak nitelendirmektedir. Nitekim “Süleyman’ın Mührü” 2003 yılında posta pulu olarak da basılmıştır.

⁷ Nihat Çengiç 1965 yılında Sarayevo’da doğmuştur. Sanat Lisesi’ni doğduğu Sarayevo’da okuduktan sonra üniversiteyi Belgrat’ta bitirmiştir. 1989 yılından itibaren Bosna Hersek Kültürel – Tarihi ve Doğal Mirası Koruma Kurumu’nda çalışmaktadır. Sarayevo Kuşatması sırasında yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan mirasın korunması için mühim gayretler gösteren Çengiç, bunun dünyaya duyurulması açısından da büyük çabalar göstermiştir. 1994 yılında gittiği İtalya’da bu konu ile ilgili birçok sunum ve bir belgesel film de yapmıştır. Bundan sonra birkaç sene İtalya’da kalan Çengiç, Camillo Tarozzi’nin asistanı olmuş ve İtalya’nın önemli şaheserleri üzerine yapılan restorasyonlarda aktif rol almıştır. 1997 yılından itibaren bağımsız olarak Sarayevo’daki Gazi Hüseyin Bey Camii ve türbesi ve Murat Bey türbesi, Stolac’taki Careva Camii ve İsmail Kapetan Camii ve Prusac’taki Handaniye Camii gibi Bosna’nın önemli eserleri üzerine çalışmalar yapmıştır. Çeşitli ülkelerde de bu konudaki çalışmalarını yürüten Çengiç, Hacı Sinan Tekkesi üzerine de birkaç sene çalışmış ve bu çalışmalarını bizim de kaynak olarak kullandığımız bir kitap haline getirerek yayınlamıştır. Kaynak: Çengiç, Nihat, *Likovni Fenomen Hadži Sinanove Tekije i Njegova Konzervacija*, Sarajevo Publishing, Sarajevo 2009, s. 89.

I. BÖLÜM

A. BOSNA'DA TASAVVUF ve TARİKATLARA GENEL BAKIŞ

Osmanlılar'ın XV. yüzyılda Bosna topraklarına gelmesi, Bosna ile İslamiyet arasındaki ilk temas değildir. Bazı tarihçilerin vermiş olduğu bilgilere göre İslam bu topraklara fetihten çok daha önce ulaşmıştır. Bosna'nın İslam'la tanışmasında, daha önce XII. yüzyılda Macaristan topraklarında yaşayan ve tehdit olarak algılanmaya başladıktan sonra bugün Bosna'nın doğu bölgesinde bulunan ve kabilenin ismini taşıyan Kalesiya şehrine göç ettirilen Kalesiya kabilesinin önemli rolü olmuştur.⁸ Balkanlar'a XIII. yüzyıldan itibaren yerleşmeye başlayan tasavvuf anlayışı şüphesiz Bosna'yı da etkilemiş ve Bosna halkı üzerinde derin izler bırakmıştır. Osmanlılar'dan önce Bosna'ya gelip yerleşen dervişler İslamî hayat tarzlarından birinin somut örnekleri olarak bu dinin bölge halkı tarafından benimsenmesi noktasında mühim bir rol üstlenmişler ve bu suretle Bosna'nın İslamlaşmasını önemli ölçüde kolaylaştırmışlardır.

Osmanlılar'ın Bosna'yı fethetmelerinden bir yıl önce Sarayevo'da İsa Beg İshakoviç (ö. 1472) tarafından kurulan Mevlevî Tekkesi, dervişlerin henüz Müslüman olmayan Bosna halkı üzerinde ne denli etkili olduklarının göstergelerinden biridir.

Osmanlılar'ın Bosna'ya gelmesiyle beraber tarikat ehli de Bosna'ya akın etmiştir. Hatta fetih sırasında birçok dervişin Osmanlı ordusunda yer aldığını ve şehit olduğunu görmekteyiz. Horasanlı Aynî (ö.1461-62) ve Şemsî Dede (ö.1461-62) bunlardan bazılarıdır.⁹ Osmanlı toplumunun din anlayışının merkezinde yer alan tasavvufun, Bosna halkının hayatı üzerindeki etkisi günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Bugün Bosna'da İslam kültürü incelendiğinde, Müslüman halkın yaşadığı

⁸ Haverić, Džavid, 'Dolazak Islama na Balkan i u Bosnu', *Bošnjaci*, 07. August 2007, http://bosnjaci.net/prilog.php?pid=18823&DOLAZAK_ISLAMA_NA_BALKAN_I_U_BOSNU, 18 Mayıs 2012.

Ayrıca, 20 Mayıs 2012 tarihinde Hacı Sinan Tekkesi vekili Sead Halilagić kendisiyle yapılan mülakatta bu bilgileri nakletmiştir.

⁹ Čehajić, Džemal, *Derviški Redovi u Jugoslavenskim Zemljama*, Orijentalni Institut u Sarajevu, Sarajevo 1986, s. 21.

gündelik hayatın her alanında tasavvufun güçlü tesirinin izleri gözlemlenebilmektedir. Örnek olarak günümüzde evlerde çeşitli vesilelerle¹⁰ ‘Tevhid’ adıyla düzenlenen ve tarikatların zikirlerine benzeyen dinî ritüeli gösterebiliriz.

Özellikle XV. yüzyılda Bosna’daki kasabaların kurulması aşamasında dervişlerin önemli rolleri olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda onlar kasabaların merkezî yerlerinde zâviye ve tekkelerini kurmuşlardır. Bu da henüz Müslüman olmayan halkın İslam’ı kabul etmesinde önemli bir rol oynamıştır. Buna örnek olarak Bosna’daki Srebrenica ve Zvornik kasabaları arasında, 1519 yılında şeyh Hamza Orloviç (ö. 1556/57) tarafından kurulan tekke zikredilebilir. Bir başka örnek olarak Skender Vakuf’tur. Travnik ile Banja Luka arasında Ali Dede İskender tarafından kurulan tekke, daha sonra burada Skender Vakuf kasabasının kurulmasına da sebep olmuştur.¹¹

Bosna’da tekke ve zâviyelerin yanında, Avrupa’da o güne kadar mevcut olmayan misafirhane ve imaretler de bulunmaktaydı. Fakirlere ve yolculara yardım etmek amacıyla kurulan bu yapılar da dervişlerin kontrolü altındaydı.

Osmanlılar’ın Bosna’ya gelmesinden bugüne kadar Bosna’da birçok tekke ve zâviye kurulmuştur. Tam olarak bilinmemekle birlikte, bazılarına göre bunların sayısı 40 iken, diğerlerine göre daha fazladır. Bununla birlikte bu konuda yazılı bir belgeye henüz rastlanmamıştır.¹² Söz konusu tekkeler Mevlevî, Kâdirî, Nakşbendî, Rifâî ve Halvetî tarikatlarına aittir. Geçen 550 sene zarfında Bosna’da 3 Mevlevî, 2 Bektâşî, 1 Rifâî, 4 Kâdirî, 10 Halvetî ve 14 tane Nakşbendî tekkesi kurulduğu bilinmektedir. Sahip oldukları tekke sayısı ile öne çıkan şehirler Sarajevo (11), Travnik, Mostar, Foça, Visoko, Konjic, Prusac, Fojnica, Seonica, Vişegrad, Rudo, Bijeljina ve Gornja Tuzla’dır.¹³

¹⁰ Tevhid, doğum, ölüm ve yeni eve taşınma gibi vesilelerle okunmaktadır.

¹¹ İmamović, Mustafa, *Historija Bosnjaka*, Sarajevo 1998, s. 97, s. 102, ss. 185-187.

¹² Bejtović, Alija, ‘Skender Pašina Tekija’, *Novi Behar*, sy. XVI, s. 24.

¹³ İbranović, Džemail, Nakşbendi Hafî Tarik i Njegov Utjecaj u Bosni, Sarajevski Univerzitet, Fakultet Islamskih Nauka Postdiplomski Studij, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Sarajevo 2008, s. 40.

1992–1995 yılları arasında Bosna’da yapılan savaşta bu tekkelerin çoğu yıkılmıştır. Ancak savaşın bitiminden sonra bir taraftan bu tekkeler onarılırken diğer yandan yeni tekkelerin kurulduğuna şahit olunmaktadır.

Sarayevo yakınlarında bulunan Kaçuni’de Mesudiye Tekkesi’nin çıkarmış olduğu derginin verdiği bilgilere göre, Bosna Hersek’te bugün sûflerin zikir yaptığı 56 mekân mevcuttur. Bu 56 yerden 17 tanesi kelimenin tam anlamıyla şeyhi veya vekili bulunan tekkelerdir. 16 tanesi ise zâviye veya bu maksat için tahsis edilen evlerdir. Bu yerlerin %84’ü yani 47 tanesi Bosna Hersek’te en yaygın olan Nakşebendîyeye aittir.¹⁴

Bosna’daki tarikatlarla ilgili olarak dikkat çeken noktalardan biri de, diğer Balkan ülkelerine nazaran Sünnî geleneğe uymadığı düşünülen Bektâşîlik ve Rifâîlik gibi yapılanmaların bu coğrafyada tutunamamaları ve bu nedenle de tekke sayılarının çok az olması ya da bu bölgede hiç bulunmamalarıdır.

Bosna’daki tekkelerin çoğu Osmanlılar zamanından kalmıştır, ancak Sarayevo’daki Meytaş Tekkesi gibi daha sonra kurulan tekkeler de mevcuttur. Bu tekkeler İslam Birliği’nin¹⁵ himayesi altında olmakla birlikte prensipte bağımsız olarak faaliyet göstermektedirler.

B. BOSNA HERSEK’TE YAYGINLIK KAZANAN TARİKATLAR

1. Halvetîlik

Bir zamanlar Bosna’da faaliyetlerini sürdüren Halvetîler bugün bu topraklarda mevcut değildirler. Bosna’da Halvetîler’in en önemli temsilcisi Ebu Leys-zâde (İblizoviç) Şeyh Seyfullah Efendi’dir (ö.1889). Bazı kaynaklara göre Şeyh İblizoviç Nakşebendî, bazılarına göre ise Halvetî’dir. Mensubiyetine dair bu ihtilafın sebebi ise onun her iki tarikattan icâzetli olmasıdır.¹⁶

Halvetîler’in, günümüzde Gazi Hüsrev Bey Medresesi’nin bulunduğu yerde XVI. yüzyılda şeyh ve dervişlerin yetiştiği mekân olan hankâhları mevcuttu. Ancak burası zamanla yıkılmış ve yerine 1537 yılında Gazi Hüsrev Bey Medresesi yapılmıştır.

¹⁴ *Kelamu'l Şifa*, sy. 9, Sarajevo 1427/2006, ss. 26–27.

¹⁵ Bosna Hersek Diyanet İşleri Başkanlığı için kullanılan ifade.

¹⁶ Kukavica, Edin Urjan, *Behar*, Zagreb 2010, sy. 95, s. 8.

Bundan başka Halvetîler'in Vişegrad, Rudo, Bijeljina ve Donya Tuzla'da faaliyet gösteren tekkeleri vardı. Rudo'da bulunan Halvetî tekkesinin tam olarak ne zaman kurulmakla birlikte Şeyh İblizoviç tarafından inşa edildiği ve İkinci Dünya Savaşı'na kadar ayakta kaldığı bilinmektedir. Tekke yıkıldıktan sonra zikirler şeyhlerin kendi evlerinde icrâ edilmiştir. Tekkenin son şeyhi 1986 yılında 106 yaşında vefat eden Seyfuddin Hrnjiç'tir.

Biyelyina'da bulunan 'Şeyh Seyfi Tekkesi' olarak meşhur olan Halvetî tekkesi ise 1882 yılında inşa edilmiştir. Bununla birlikte tekke ile ilgili 1937 yılından sonrasına ait herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Prusac'da Hasan Kâfi Pruşçak'ın (1544-1616) medrese ile birlikte kurmuş olduğu tekke de kaynaklarda Halvetî tekkesi olarak zikredilmektedir.¹⁷ Travnik'te medrese ve kütüphane kuran Elçi İbrahim Paşa (ö. 1708) aynı çatı altında 1706 yılında bir de Halvetî hankâhını kurduğu ve vakıfnamede burada görevli mürşid ve müridlerine belli bir maaş bağladığı bilinmektedir.¹⁸

2. Mevlevîlik

Çeşitli tarikatlara mensup olan Osmanlı askerlerinin herhangi bir beldeyi fethettiklerinde oraya tekke inşa ettikleri bilinmektedir. Bu uygulama Bosna'da da gerçekleştirilmiştir.

Sarayevo'nun kurucusu sayılan ve Mevlevî tarikatına mensup olan İsa Bey İshakoviç XV. yüzyılda bir tekke yaptırmıştır. Bu tekke Bosna'da ilk kurulan ve en meşhur olan Mevlevîhânelerdendir. Evliya Çelebi de Sarayevo'da 47 tekke bulunduğunu söyledikten sonra İsa Bey Tekkesi'nden özellikle bahsetmektedir.¹⁹ Tekke birkaç kez yanıp harap olmuş ise de tekrar onarılarak ihya edilmiş, ancak 1957 yılında tamamıyla ortadan kaldırılmıştır. Üzülerek belirtmelidir ki günümüzde söz konusu tekkenin arazisi üzerinde bir benzin istasyonu bulunmaktadır.

Mevlânâ ve onun edebî şaheseri *Mesnevî*, Osmanlılar'ın Bosna'ya girdiği XV. yüzyıldan beri burada tanınmaktadır. Osmanlı döneminden beri Bosna'nın en iyi şâir ve

¹⁷ Kukavica, a.g.m, s. 9.

¹⁸ Čehajić, a.g.e., s.92.

¹⁹ Evliya Çelebi, *Seyahatname*, Yapı Kredi Yayınları, c. V, İstanbul 2010, s. 431.

yazarları Mevlevîliğe mensup kimselerdi. Bunlardan birkaçını şöyle sıralamak mümkündür:

2.1. Derviş Paşa Bayezidagiç (ö. 1603):

Bosna'daki şâir ve yazarların öncüsü sayılır. Türkçe ve Farsça divanları bulunmaktadır. Vefatından sonra Mostar'da kurduğu Daru'l-Mesnevî'de öğretim görevini Fevziyi Mostari üstlenmiştir. Derviş Paşa Hâfız, Sâdî ve Mevlânâ'nın eserlerine yazdığı şerhlerle meşhur Sûdî'nin öğrencisidir.²⁰

2.2. Şeyh Fevziyi Mostari (ö. 1747):

Bülbülistan adlı kitabın müellifi olan Fevziyi Mostari, Mostar'da Mevlevîler'in şeyhlik görevini icra etmiştir. Bosna'da Farsça yazan şâirlerin en önemlilerindendir. Mostarî, Mevlânâ'nın eserlerini okuyarak Farsça öğrenmiştir.²¹

2.3. Fazıl Paşa Şerifoviç (ö. 1873):

Türkçe şiirlerden oluşan bir divanı vardır. Aynı zamanda geliri *Mesnevî* dersleri için kullanılmak üzere bir vakıf da bırakmıştır.²²

2.4. Mustafa Beg b. İbrahim (ö. ?):

1641 yılında Livno şehrinde, Daru'l-Hadis'i kurmuş, burada tefsir, hadis, fıkıh gibi derslerin yanı sıra *Mesnevî* okunmasını da istemiştir.²³

Mesnevî, asırlarca Sarayevo'da okutulmuştur. Mesnevîhan adı verilen kişiler, *Mesnevî*'nin Farsça metnini halka okuyup şerh ederlerdi. Her ne kadar bazı araştırmacılar Sarayevo'daki ilk mesnevîhan olarak Tevekkuli Dede'yi (ö. XVII. yüzyılın başı) zikrederse de ondan önce de mesnevîhanların olduğu bilinmektedir. XVII. yüzyılda yaşamış Tevekkuli Dede'den evvel XVI. yüzyılda bilinen bir mesnevîhan da İbnü'l-Arabî ve Mevlânâ'ya özel bir ilgi duyan, aynı zamanda Şârih-i *Mesnevî* lakabıyla bilinen Bosnalı Siyahî Mustafa'dır (ö. ?).²⁴

²⁰ Şafak, Yakup, 'Bosna Hersek'te Mesnevî Dersleri', *Semazen*, http://akademik.semazen.net/author_article_print.php?id=817, 26 Haziran 2012.

²¹ Mostari, Fevzi, *Bülbülistan*, Svjetlost, Sarajevo 1973, s. 10.

²² Čehajić, a.g.e., s.33.

²³ Şafak, a.g.m.

²⁴ Čehajić, a.g.e., s.31.

Şunu da belirtmek gerekir ki, *Mesnevî* dersi verenler sadece Mevlevî tarikatı şeyhleri değildi. Diğer tarikat şeyhleri arasında da ünlü Mesnevîhanlar vardı. Rivayetlere göre mutasavvıf olmayan âlimler dahi *Mesnevî*'yi okuturlardı.²⁵ Dolayısıyla denilebilir ki XVIII–XIX. yüzyıllarda Sarayevo'da Farsça bilmek, toplumda seçkinlik vesilesi idi.

Osmanlı Devleti'nin çekilip Avusturya'nın idareye gelmesinden sonra da Bosna'da *Mesnevî* sohbetleri devam etmiştir. O dönemin Yugoslavya Reis'ul-ulemâsı²⁶ Cemâluddîn Çauşeviç'ti (ö. 1938). O, İstanbul'daki tahsili sırasında Mevlevîlik'le tanışmış, Farsça'yı ve *Mesnevî*'nin inceliklerini öğrenmişti. Daha sonra Reis'ul-ulemâlık makamına geçince Sarayevo'nun Mesnevîhanı olmuştu.²⁷ Vefatından sonra yakın dostu Mustafa Merhemiç (ö. 1959), kendi evinde *Mesnevî* sohbetlerini yapmaya başlamıştır. Bu zat, Bosna'da şeb-i arûs törenlerinin başlatıcısıdır. Her yıl Mevlânâ Celâleddîn'in yüksek hatırası yâd edilerek Hakk'a yürüdüğü gün kutlama yapılırdı ki bu uygulama günümüzde de devam etmektedir.

Şeb-i arûs, dünya üzerindeki mühim tasavvufî merkezlerden biri durumunda olan Sarayevo'nun önemli kültür olaylarından biridir. Mustafa Merhemiç, vefatından sonra Sarayevo'daki Hacı Sinan Kâdirî Tekkesi şeyhi Feyzullah Hacibayriç'in (ö. 1990) Sarayevo'nun Mesnevîhanı olmasını vasiyet etmiştir. 1972 yılında *Şeb-i Arûs* dergisini çıkaran Hacibayriç, Farsça'yı Sarayevo'nun seçkin şeyhlerinden biri olan Şakir Sikiriç'ten (ö. 1966) öğrenmiş, aynı zamanda 1965–1966 yıllarında ise Türkiye'nin ünlü Mevlânâ mütehasısı Abdülbakî Gölpınarlı (ö. 1982) ile irtibat kurmuştur.²⁸

Hacibayriç'ten sonra, Şeyh Feyzullah Efendi hayattayken bu görevi kendisine tevdi ettiği Hafız Halid Hacimuliç Efendi (ö. 2011) üstlenmiştir.

²⁵ Bir rivayete göre Emir İseviç adlı Bosnalı bir âlim, hiçbir tarikata mensup olmadığı halde *Mesnevî* dersleri verir ve Farsça'yı iyi bilirmiş. Bu durum, onun vefatından sonra Sarayevo halkının; 'İsevi gitti, *Mesnevî* bitti' şeklinde bir sözü özdeyiş şeklinde tekrarlamalarına sebep olmuştur. Şafak, a.g.m.

²⁶ Diyanet İşleri Başkanı.

²⁷ 1905–1928 yılları arasında gerçekleştirdiği bu faaliyetlerini, Birinci Dünya Savaşı esnasında hiç kesintiye uğratmadan devam ettirmiştir. Traljić, Mahmud, *Istaknuti Bošnjaci*, Sarajevo 1998, s. 50.

²⁸ Beglerović, Samir, 'Fejzullah Efendija Hadžibajrić kao Mevlevisjki Šejh i Mesnevihan', *Zbornik Radova Povodom Obilježavanja 800 godina od rođenja Džemaluddina Rumija*, Sarajevo 2011, s.439.

Halen, Sarayevodaki Mevlevî-Kâdirî Dergâhı'nda her Perşembe akşamı ve Tuzla'daki Nakşibendî Tekkesi'nde her Pazar akşamı *Mesnevî*'nin bir hikâyesi Farsça ve Bosnaca okunmakta ve şerh edilmektedir.

3. Nakşibendîlik

Nakşibendîliğin Bosna'ya ne zaman geldiği konusunda kesin bir bilgiye sahip değiliz. Ancak Bosna'da Nakşibendî tarikatının ilk temsilcileri Fatih Sultan Mehmet'in çağdaşları olan Aynî Dede (ö.1461-62) ve Şemsî Dede (ö.1461-62) olduğu konusunda bazı bilgiler bulunmaktadır. Bu iki zat Bosna'nın fethi sırasında şehit düşmüşlerdir ve türbeleri 'Gaziler Yolu' olarak bilinen yerdedir. Aynî Dede'ye ait mezar taşında onun Fatih Sultan'ın arkadaşı ve danışmanı olduğu kayıtlıdır. Mezar taşının üzerinde rakamla 866/1461-62 tarihi yazılmıştır. Şemsî Dede'nin mezar taşında ise Nakşibendî tarikatına mensup olduğu kayıtlıdır. Onun da tarihi 866/1461-1462'dir. Başlangıçta bu türbelerin yanında bir tekke de bulunmaktaydı.²⁹

Sûfîler arasında dolaşan şifahî menkıbelere göre Fatih Sultan Mehmet'in ordusu 1463 yılında Bosna'yı fethederken yanında epeyce Nakşî müridi de varmış. Cemal Çehayic'in (ö. 1989) vermiş olduğu bilgilere göre fetih sırasında şehit düşen bazı Nakşî dervişleri için türbe yapılmış, daha sonra ise türbenin yanında tekke de inşa edilmiş ve böylece ilk Nakşibendî tekkeleri oluşmaya başlamıştır.³⁰

Bosna hakkında yazılan tarih kitaplarında bazı Nakşî şeyhlerinin de zikredildiğini görmekteyiz. Mesela Muhammed Emin Efendi Nakşibendî, Şeyh Mehmed Kamil Paşa ve Sırrî Baba bunlardan bazılarıdır. Travnik Müftüsü, Nakşî Şeyhi Hacı Derviş Efendi Korkut, 1845 yılında Avusturyalılar'la yapılan barış görüşmelerinde bir heyetin temsilcisiydi.³¹

²⁹ İbranović, a.g.t., s. 43.

³⁰ Çehayic, a.g.e., s. 35.

³¹ Salih Sidki Hacıhusejnović Muvekkil, *Povijest Bosne*, Sarajevo 1999, C.II.

Muvekkit'in³², Hâliidiye kolunun mürşidi olan İsmail Efendi'nin oğlu Sirvanlı Mehmet Reco Efendi'yi (1873 yılında büyük vezir) zikretmesi Nakşbendîliğin bu kolunun Bosna'da eskilere dayandığına da bir işarettir.

Nakşbendîliğin Bosna Hersek'teki asıl yaygınlaşması XVIII. ve XIX. yüzyıllarda olmuştur. Bu dönem Nakşbendîliğin Bosna Hersek'teki altın dönemidir. Bosna'da bu tarikatın hem ulemâ hem yönetici hem de çeşitli meslek sahipleri tarafından kabul görmesi, onların Ehl-i sünnet akîdesine ve Kur'ân ve Sünnet prensiplerine bağlılıklarına ve Bosnalı Müslümanlar için zor zamanlarda onlarla beraber aynı kaderi paylaşmış olmalarına bağlanabilir. XVIII. asırdan itibaren Nakşbendîlik Bosna'nın sadece şehirlerine değil köylerine de uzanmıştır.

Nakşbendî tarikatının Bosna'da yaygınlaşmasında büyük rol oynayan Bosnalı Nakşbendî şeyhleri arasında Şeyh Hüseyin Baba (ö. 1799-1800)³³ ve Şeyh Abdurrahman Sırrî (ö. 1847)³⁴ ayrıca zikredilmeye değerdir.³⁵

Günümüzde Bosna Hersek'te en yaygın tarikat Nakşbendîlik'tir.

3.1. Bosna'da Kurulan Bazı Nakşbendî Tekkeleri:

3.1.1. Sarayevo Gaziler Tekkesi

Sarayevo'daki Gaziler Caddesi'nde bir zamanlar Gaziler Tekkesi mevcuttu. Bazı kaynakların vermiş olduğu bilgilere göre Gaziler Tekkesi Sarayevo fethedilmeden önce 1459 yılında Bosna'da kurulan en eski tekkedir. XIX. yüzyıla kadar Nakşî tekkesi

³² *Muvekkit*, Salih Sidki Hacıhusejnoviç'in (ö. 1888) yazmış olduğu ve Bosna tarihini konu edinen önemli Bosna tarihi kitaplarından.

³³ Şeyh Hüseyin Zukiç Vukelyiçi'de doğmuştur. Vukelyiçi'deki şeyhliğinin dışında Foynica Medresesi'nde müderrislik de yapmıştır. Şeyh Hüseyin 1799-1800 yılında Vukelyiçi'de vefat etmiş ve orada defnedilmiştir. Öğrencisi ve müridi Şeyh Sırrî onun mezarı ve üzerinde bir türbe yaptırmıştır. Kaynak: Buljina, Halid, *Tekije u Fojničkom Kraju*, Fojnica 1991, s. 39.

³⁴ Abdurrahman Sırrî 1775 yılında Foynica'da doğmuştur. Sırrî (gizemli, esrarengiz) lakabını Şeyh Hüseyin'den alan bu değerli zat, bugün de mevcut olan meşhur Oglavak Tekkesi'ni kurucusudur. 1847 yılında vefat eden Sırrî, Nakşbendî tarikatının Bosna'daki en meşhur şeyhidir. Kaynak: Buljina, a.g.e., s. 44.

³⁵ İbranović, a.g.t., s. 46.

olarak faaliyet gösteren Gaziler Tekkesi daha sonra Kâdirî tarikatına geçmiştir.³⁶ Tekke günümüzde mevcut değildir.

3.1.2. Sarayevo İskender Paşa Zâviyesi

Sarayevo'da Miljacka nehrinin sol kıyısında Nakşî tarikatına mensup İskender Paşa Yurişiç³⁷ tarafından inşa edilmiştir. İskender Paşa, zâviye ve yanındaki binaların ayakta kalabilmeleri için çok mal bırakmış olmasına rağmen zâviyesinin vakfiyesi günümüze kadar ulaşmamıştır. İkinci Dünya Savaşı'na kadar ayakta kalabilen bu zâviye zengin vakfiyle ve faaliyetleriyle Nakşbendîliğin Bosna'da yaygınlaşmasında oldukça etkili olmuştur. İskender Paşa Zâviyesi'nin bazı şeyhleri şunlardır: Şeyh İbrahim Halife, Şeyh Mehmet, Şeyh Mula Mustafa Braço, Şeyh Salih, Şeyh Arif Kurd, Şeyh Bekir Ağa Ragıbzade, Şeyh Osman Ragıbzade ve Şeyh Hacı Mehmet Potogidir.³⁸

3.1.3. Sarayevo Yediler Tekkesi

Nakşbendî tarikatının Hâlidîye koluna ait Yediler Tekkesi XIX. yüzyılın ortalarında Yediler türbesi ve Çuhacı Süleyman Camii'nin yanında yaptırılmıştır. Anlatılan menkıbeye göre Yediler türbesinde Fatih Sultan Mehmet ile beraber Sarayevo'nun fethine katılan ve orada şehit düşen yedi kardeş yatmaktadır. Tekke, 1937 yılına kadar ayakta kalmış, daha sonra ise yerine Çuhacı Vakfı'nın yönetim binası yapılmıştır.³⁹

3.1.4. Sarayevo Mlin (Değirmen) Tekkesi

Bu tekke XIX. yüzyılın sonlarında, 1880-1890 yılları arasında Küçük Katip Mescidi'nin bahçesinde inşa edilmiştir. 1952 yılında komünistler tarafından kapatılan tekke, 1968 yılında yeniden açılmıştır. Mlin Tekkesi'nin şeyhleri arasında Derviş Sadi (ö.1904), Hoca Baruçi (ö.1910), Hamdiya Sikiriç (ö. 1930), Şeyh Bahauddin Sikiriç (ö.1934), Derviş Hamid, Şeyh Şakir Sikiriç (ö. 1966) ve Abdullah Efendi Foçak sayılabilir. Tekke günümüzde de faaldir.⁴⁰

³⁶ Čehajić, a.g.e., s. 37.

³⁷ İskender Paşa Yurişiç 1463 yılında Fatih Sultan Mehmet ile beraber Bosna'nın fethinde yer alan Boşnak asıllı komutanlardan ve Prusac (Akhisar) şehrinin fatihidir. Kukavica, a.g.e., s. 6.

³⁸ İzeti, a.g.e., s. 142.

³⁹ Kukavica, a.g.m., s. 21.

⁴⁰ Čehajić, a.g.e., s. 46.

3.1.5. Sarayevo Şeyh Hasan Kaimi Tekkesi

1664 yılında Çumuriya köprüsünün sağ tarafına Şeyh Hasan Kâimî tarafından vakfedilen ev tekkeye çevrilmiştir. Kâimî Tekkesi 1697 yılında yıkılmış, ancak 1762 yılında Sarayevo kadısı Zihni Efendi tarafından tamir edilerek yeniden açılmıştır. Başlangıçta Halvetî tarikatına ait olan tekkenin XVIII. yüzyılın sonlarında ve XIX. yüzyılda Nakşî tekkesi olarak faaliyet gösterdiği bilinmektedir.⁴¹

3.1.6. Mostar Koski Mehmet Paşa Hankâhı

1612 yılında, Sarayevo'dan sonra Bosna'nın ikinci önemli merkezi olan Mostar'da Koski Mehmet Paşa tarafından yaptırılmıştır. Tekkenin bilinen ilk şeyhi Muhammed Baba, son şeyhi ise Muhammed Arpacıç'tır. Koski Mehmet Paşa Hankâhı 1924 yılında kapatılmış, 1950 yılında ise yıkılmıştır.⁴²

3.1.7. Foynitsa Vukelyiçi Tekkesi

Tekke, 1780 yılında Şeyh Hüseyin Baba Zukiç (ö. 1799-1800) tarafından kurulmuştur. Nakşibendîliğin Bosna'da yayılmasında etkili rol oynayan tekke varlığını günümüze kadar sürdürmüştür. İki katlı büyük bir bina olan Vukelyiçi tekkesinin haziresinde üç türbe bulunmaktadır. Türbelerin duvarlarında 'Hû' ibaresi yer almaktadır. Bu türbelerden en büyüğü Şeyh Hüseyin Baba, ikincisi Şeyh Meyli (ö. 1853-54), üçüncüsü de Şeyh Hasan'a (ö. 1898-99) ve oğulları Abdüllatif ile Kasım'a aittir. Türbelerin etrafında tekkede hizmet veren dervişlerin mezarları da bulunmaktadır.

XVIII. yüzyıldan yani kuruluşundan itibaren Vukelyiçi Tekkesi ve müessisi Şeyh Hüseyin, Nakşibendîliğin Bosna Hersek'te yayılmasında ve devlet ricali ile iyi ilişkiler kurmasında etkin rol üstlenmiştir. Tekkenin vakıfları olmadığından dolayı Şeyh Hüseyin maaşını vilayet bütçesinden almıştır.⁴³

3.1.8. Foynitsa Oglavak Tekkesi

Şeyh Hüseyin Zukiç'in halifesi Abdurrahman Sırri (ö. 1847) tarafından 1800 yılında kurulmuştur. XVIII. yüzyılda Bosna ve Balkanlar'ın birçok tekkesinde olduğu gibi Oglavak'ta da şeyhlik babadan oğula geçmiştir. Şeyh Sırri'den sonra posta en

⁴¹ Čehajić, a.g.e., s. 47.

⁴² Čehajić, a.g.e., s. 48.

⁴³ Buljina, a.g.e., s. 39.

büyük oğlu Abdüllatif (ö. 1882/83) oturmuş ve 1882/83 yılına yani vefatına kadar kalmıştır. Ardından posta küçük kardeşi Şakir (ö. 1889/90) geçmiştir. İkisi de Şeyh Sırrı'nın yanında defnedilmiştir. Daha sonra Abdüllatif'in büyük oğlu Abdülhalim (ö. 1917), kardeşi Şakir Sikiriç (ö. 1966) ve Hilmi Efendi Sikiriç şeyh olmuştur.

Tekkenin hemen yanında Abdurrahman Sırrı'nın türbesi bulunmaktadır. Türbeyi Hersek valisi Galib Ali Paşa inşa etmiştir. Tekkeden 200 metre uzaklıkta açık bir yerde Fatih Sultan Mehmet ile Bosna'ya gelen Şeyh Hüseyin Horasani'nin de türbesi vardır. Nakşbendî şeyhlerinden olduğu düşünülen bu şeyhin türbesini Bosna valisi Ali Namık Paşa 1889 yılında yaptırmıştır.

Oglavak Tekkesi'nde zikirler her namazdan sonra, Ramazan'da ise teravihi müteakiben, Bayramlar'da ve Mevlid kandilinde icra edilirdi.⁴⁴

3.1.9. Foynitsa Nakşî Tekkesi

XVIII. yüzyılın sonlarında ve XIX. yüzyılın başlarında, Abdurrahman Sırrı'nın müridleri tarafından Foynitsa'da kurulmuştur. XIX. yüzyılın ortalarında İstanbul'dan Foynitsa'daki medreseye müderris olarak gelen Arif Efendi Kurdî, bir müddet sonra Nakşbendiyye tarikatına girmiştir. 1854-1868 yılları arasında adeta Nakşbendîliğin Bosna temsilcisi sayılan Kurdî Foynitsa'da tekke kurmuştur. Kurdî, daha sonra Sarayevo'da bulunan Skender Paşa Tekkesi'nin şeyhliğini de yapmıştır. XIX. yüzyılda faaliyet gösteren Foynitsa Nakşî Tekkesi Oglavak ve Vukelyiçi tekkelerinin gölgesinde kalmış ise de 1945 yılındaki yangına kadar faaliyetlerine devam etmiştir. Bu tekkede XIX. yüzyılda Şeyh Neşati Huzbaşiç, Mustafa Vareşliya ve Hüsni Efendi Numanagiç şeyhlik yapmışlardır. Çarşı Camii mezarlığının batı tarafında bulunan tekke 1945 yılında yandıktan sonra bir daha onarılmamış fakat müridler zikirlerini Foynitsa camilerinde devam etmişlerdir.⁴⁵

⁴⁴ Buljina, a.g.e., s. 44.

⁴⁵ Buljina, a.g.e., s. 35.

3.1.10. Visoko Nakşî Tekkesi

Bu tekke, XX. yüzyıl başlarında Şeyh Husniya Numanagiç (ö. 1931) tarafından Nakşbendîliğin önemli merkezlerinden biri olan Visoko'da kurulmuştur. Zengin vakfi sayesinde tekke varlığını günümüze kadar sürdürebilmiştir.⁴⁶

3.1.11. Travnik Nakşî Tekkesi

XX. yüzyılın başlarında Şeyh Hüsnü Numanagiç (ö. 1931) tarafından Yeni Cami'nin yanında kurulmuştur. Şeyh Hüsnü Numanagiç'ten sonra şeyhlik görevini Husniya Begoviç (ö. 1948), Mehmedaliya Yusufbaşıç (ö. 1965), Hamid Haciselimoviç, Abdullah Varenikoviç (ö. 1973) ve Hayrudin Vrsely yapmıştır.⁴⁷

3.1.12. Foça Nakşî Tekkesi

XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Mehmet Paşa Kukavica (ö. 1761) tarafından yaptırılmıştır. Evliya Çelebi'nin de *Seyahatname*'sinde zikrettiği tekke Foça şehrinin yanında bulunan Crni Vrh Dağı'nın eteklerinde bulunmaktaydı. Tekkenin külliyesi iki türbe, semâhane ve misafirhane olmak üzere dört bölümden oluşmaktaydı. Sağ tarafında bulunan türbede Murat Baba ve Bayezid Baba, diğer türbede ise tekkenin şeyhlik görevini üstlenen Muftiç ailesi medfundur. Çeşitli dönemlerde yıkılan ve onarılan tekke, 1992–1995 Bosna Savaşı'nda türbeleriyle birlikte yıkılmıştır.⁴⁸

3.1.13. Konjic Seonica Nakşî Tekkesi

1883 yılında Şeyh Osman Nuri Begeta (ö. 1890) tarafından Konjic şehrinin Seonica Köyü'nde yaptırılmıştır. Osman Nuri Begeta tekkenin ilk şeyhidir ve vefatına kadar bu görevi üstlenmiştir. Ölümünden sonra tekkenin içinde defnedilen Şeyh Osman Nuri'den sonra yerine Şeyh Ahmet Bey Buturoviç geçmiş ve 15 sene bu görevi sürdürmüştür. 1908 yılında kapatılan tekke İkinci Dünya Savaşında yıkılmıştır.⁴⁹

3.1.14. Mostar Luka Nakşbendî Tekkesi

Hersek valisi Ali Paşa Rizvanbegoviç (ö. 1851) tarafından Mostar'ın Luka mahallesinde yaptırılmıştır. Tekkenin şeyhlik görevini genelde Mostar'da bulunan Ali

⁴⁶ Kukavica, a.g.e., s. 10.

⁴⁷ Čehajić, a.g.e., s. 61.

⁴⁸ Kukavica, a.g.m, s. 6.

⁴⁹ İzeti, a.g.e., s. 152.

Paşa Camii'nin imamaları yapmışlardır. Son şeyhi 1959 yılında vefat eden ve babası İbrahim'den sonra posta oturan Şeyh Salih Şehoviç'tir. Çok zengin vakfı sayesinde II. Dünya Savaşı'na kadar faaliyet gösterebilmiştir. 1945 yılında ise komünistler tarafından kapatılmıştır. Günümüzde tekkenin bulunduğu mahalle 'Tekke Mahallesi' olarak bilinmektedir.⁵⁰

4. Bektâşîlik

Bektâşîlik halen Bosna Hersek'te yaygın olmamakla beraber geçmişte az da olsa benimsendiğini gösteren bazı deliller mevcuttur. Bunların başında 1660 yılında Bosna Hersek'i ziyaret eden Evliya Çelebi'nin vermiş olduğu bilgiler gelmektedir. Evliya Çelebi Bosna Hersek sınırları içerisinde sadece Çayniçe şehrinde bir tane Bektâşî tekkesine rastlamış ve onun hakkında bilgi vermiştir.⁵¹

Çayniçe'de bulunan bu tekke Birinci Dünya Savaşı'nda yıkılmış, daha sonra bir hanım tarafından yeniden yaptırılmış ise de İkinci Dünya Savaşı esnasında tekrar yıkılmış ve günümüze kadar ulaşamamıştır. İlk dönemlerde Bektâşî tekkesi olarak faaliyet gösteren bu mekân XIX. yüzyılda Nakşbendîler'in uhdesine geçmiştir.

Başka kaynaklarda Sarayevo'da bulunan bir Bektâşî tekkesi daha zikredilmektedir. Bu tekke Golobrdâ Mahallesi, Miljacka nehrinin üzerindeki 'Kömür Köprü'nün' yanında bulunmaktaydı. XIX. yüzyılın başlarında yıkılan bu tekkenin bulunduğu mahalle 1931 yılına kadar 'Tekke Mahallesi' olarak bilinmekteydi. Kaynaklarda Banya Luka'da bulunan bir Bektâşî tekkesinden bahsedilmekteyse de bununla ilgili hiçbir bilgiye ulaşamamıştır.⁵²

Bosna'da, yukarıda zikredilenler dışında Bektâşî tarikatına ait tekke mevcut olmadığı gibi günümüzde Bosna'da yaygın olan tarikatlar arasında Bektâşîlik bulunmamaktadır.

⁵⁰ Čehayić, a.g.e, s. 65.

⁵¹ Čelebija, Evlija, *Putopis odlomci o Jugoslavenskim Zemljama*, Sarajevo 1979, s. 402.

⁵² Čehayić, a.g.e, s. 169.

5. Hamzavîlik

Hamzaviyye, Hamza Bâlî Boşnak olarak da tanınan Hamza Orloviç (ö. 1573) tarafından kurulduğu kabul edilen Bayramiliğin bir koludur. Hamza Bâlî Bosna'nın Zvornik yakınlarında bulunan Orloviç köyünde dünyaya gelmiştir. Tahsili hakkında çok fazla bilgiye sahip olmadığımız Hamza Bâlî'nin Husameddin Ankaravî'den (ö. 1557) icazet aldığını ve şeyhlik görevini 5 sene sürdürdüğünü bilmekteyiz.

Bosna'ya dönüşünde çok kısa zamanda ilgi toplayan Bâlî, oradaki ulemâ ve sûfîler tarafından zındıklıkla itham edilmiş ve dönemin padişahına şikâyet edilmiştir. Padişah da bu şikâyet üzerine Hamza Bâlî'yi birkaç talebelesiyle beraber İstanbul'a getirterek dönemin şeyhülislamı Ebussuud Efendi'nin verdiği fetva üzerine idam etmiştir. İdamından sonra da tesirleri devam eden Hamza Bâlî'nin doğduğu memleketinde XVII. yüzyıla kadar müridlerinin bulunduğu gösteren kaynaklar mevcuttur.

Bosna'nın Zvornik sancağında birkaç tekke kuran Hamza Bâlî'nin İstanbul'da medfun olduğunu bilinmektedir. Bu tekkeler günümüze kadar ulaşamamıştır.⁵³

⁵³ Čehajić, a.g.e., ss. 192-208.; Azamat, Nihat, 'Hamza Bâlî', *DİA*, XV, 502-504.

II. BÖLÜM

A- KADİRİLİK HAKKINDA GENEL BİLGİ

Kadirîlik XI. ve XII. yüzyıllarda yaşamış Abdülkadir Geylanî'ye (ö. 1166 Bağdat) izafe edilen bir tarikattır. Vaaz ve sohbetleriyle meşhur olmuş Abdülkadir Geylanî'nin birçok kitabı günümüze kadar ulaşmıştır. Eserlerinden bazıları şunlardır; *el-Gunye li-tâlibî tarîkı'l-Hak*, *el-Fethu'r-rabbânî ve'l-feyzu'r-rahmânî*, *Cilâü'l-hâtır*, *Fütûhu'l-gayb*, *Mektûbât*, *Sırru'l-esrâr*, *es-Sirâcü'l-vehhâc*.⁵⁴ Soyunun baba tarafından Hz.Hasan'a, anne tarafından Hz.Hüseyin'e ulaştığı kaydedilen Geylânî'nin tarikatını vefatından sonra müritleri ve çocukları yaymıştır.

Kâdirîlik genelde Nakşbendîlik, Mevlevîlik ve Celvetîlik gibi elit tabaka yerine geniş halk kitlesine hitap etmeyi tercih etmiştir. Bu aynı zamanda çok geniş coğrafyaya yayılmasının en büyük sebeplerinden sayılabilmektedir. Kâdirîliğin yayılmasının bir başka sebebi ise Abdülkâdir Geylânî'nin bizzat kendi şahsiyetidir. Tarihi şahsiyetinin ana unsurları, eserleri ve hakkında yazılan menâkıbnameler vâsıtasıyla sonraki nesillere intikal ederek vefatından sonra kurulan Kâdirîliğin yayılmasına sebep olmuştur. Aynı zamanda, Abdülkâdir Geylânî'nin 'tarikatımız Kitap ve Sünnet üzerine bina edilmiştir. Gönül huzuru, cömertlik, bol sadaka vermek, eziyete katlanmak ve ihvânın eziyetlerine tahammül etme tarîkatımızın dayandığı özelliklerdir' sözleri Müslümanlar arasında kabûlünü sağlayan önemli hususlardandır. Yayılmasının bir başka sebebi ise onun gayr-i Müslimlere, ehl-i kitâba ve özellikle de Hristiyanlara karşı olan merhametli ve şefkatli yaklaşımıdır. Kurucusu sayılan Abdülkâdir Geylânî'nin müritleri, onun bu düşüncelerini iyice kavrayarak değişik bölgelere yayılmışlar ve Kadirîliği buralara taşımışlardır.

Dünyanın her yerinde müntesibi bulunan Kâdirîlik, en yaygın tarikatlardan biridir.⁵⁵ Hindistan'dan Bosna'ya kadar yaygınlaşan tarîkatın birçok kolları da

⁵⁴ Gürer, Dilaver, *Abdülkâdir Geylânî – Hayatı, Eserleri, Görüşleri*, İnsan Yayınları, İstanbul 2006, s.109.

⁵⁵ Kara, Mustafa, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2006, s.227.

bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır: Becelîlik, Ceertiyyelik, Davudiyyelik, Ehdelîlik, Ekberîlik, Esedîlik, Eşrefîlik, Farızîlik, Garibîlik, Gaysiyyelik, Halisîlik, Hikemîlik, Hilalîlik, İsevîlik, Mukaddesîlik, Muşeriyyelik, Nihariyyelik, Rûmîlik, Semadîlik, Tavaşiyyelik, Uceyliyyelik, Urabiyyelik, Yafeîlik ve Zeyleiyyelik'tir.⁵⁶

Kâdirîlik'teki usûl, âdâb ve erkân Abdülkâdir Geylânî zamanında oluşmuş ancak daha sonraki yüzyıllarda değişikliğe uğramıştır. Bu usûllerin zamanla Kâdirî geleneği içerisinde bir birikim sonucu olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Tarıkata giriş şartları on tane olup bunlar tevbe, zühd, tevekkül, kanaât, uzlet, zikir, teveccüh, sabır, murâkebe ve rızadır. Beyân-ı tarîkat, ahkâm-ı tarîkat, icâbet-i tarîkat ve erkân-ı tarîkat esasında altı husus üzerine kuruludur. İntisap şekli yani mürîd ile şeyh arasındaki bir anlaşma olan mübâyaa ve zikir telkîninin kesin bir kâidesi olmamakla beraber bir müridin intisâbı bir merasim ile olmaktadır. Oturarak, ayakta, sallanarak ve dönerek tarikatta icra edilen zikir genel olarak sesli yapılmaktadır.

Usûl, âdâb ve erkân bugün bölgeden bölgeye farklılık göstermekte ve bu unsurlar zaman içerisinde değişip gelişerek bugünkü Kadirî kültürünü oluşturmaktadır.

Bugünkü Karidîliğin merkezi Bağdat'tır. Merkez dergâh, Geylânî'nin soyundan geldiği kabul edilen biri tarafından yönetilmektedir. Anadolu ve Balkanlar için merkez ise İstanbul Tophane'deki Kadirhânedir.⁵⁷

B- BOSNA'DA KÂDİRÎLİK

Kâdirîlik Bosna'da yaygınlık kazanan ilk tarikatlardan biridir. Bosna Hersek'te merkezi sayılan ve Sarayev'o'da bulunan Hacı Sinan Tekkesi 1600'lü yılların başında inşa edilmiş ve bu suretle de Kâdirîlik Bosna'daki ilk tarikatlar arasında yerini almıştır. Bu çalışmada öncelikle Bosna Hersek'te bulunan Kâdirî tekkeleri üzerinde durulacak, ardından Bosna'daki en önemli dergâhı olan Hacı Sinan Tekkesi bütün boyutlarıyla ele alınacaktır.

⁵⁶ Gürer, a.g.e., s. 349.

⁵⁷ Kara, a.g.e.,s.228.

1. BOSNA'DA KÂDİRÎLİK ve KÂDİRÎ TEKKELERİ

Kâdirîlik, Osmanlılar'ın Bosna'yı fethetmesiyle eş zamanlı olarak bu coğrafyaya yerleşen ve yaygınlık kazanan tarikatlardandır. Kâdirîler'in Bosna'daki ilk tekkesi günümüzde olduğu gibi, o dönemde de özelde Bosna'nın, genelde ise Balkanlar'ın merkezlerinden biri olan Sarayevo'da kurulmuştur. Bu tekke aynı zamanda Bosna'da ilk kurulan tekkelerden biridir ve bunlar arasında günümüze kadar ulaşabilen nadir yapılardandır. Hacı Sinan Tekkesi adıyla meşhur olan bu dergâh aynı zamanda Kâdirîler'in Bosna ve Balkanlar'daki merkezi durumundaydı. Sarayevo dışında Travnik, Jajce⁵⁸ ve Zvornik gibi yerlerde de Kâdirî tekkeleri bulunmakla beraber Bosna'daki Hacı Sinan Tekkesi dışında kalanlar genelde buraya bağlı olarak hareket etmişler ve muhtemelen bu sebeple çok fazla canlılık gösterememişlerdir. Kâdirîliğin Sarayevo haricinde yaygınlaşamaması, bu şehir dışındaki tekkelerde faaliyet gösteren şeyhlerin fazla tanınmış kimseler olmamasıyla da ilişkilendirilebilir. Kâdirî kimlikleriyle meşhur olan şeyhler, şâirler ve diğer mühim zevât genellikle Sarayevo'da yetişen ve faaliyet gösteren kimselerdir.

1.1. Sarayevo Hadım Ali Paşa Kâdirî Tekkesi

Sarayevo'da Hacı Sinan Tekkesi'nden başka bir de Hadım Ali Paşa Kâdirî Tekkesi bulunmaktaydı. Milyacka nehrinin sağ kıyısında bulunan bu tekke Avusturya işgali sırasında yıkılmış olması sebebiyle günümüze kadar ulaşamamıştır. Hadım Ali Paşa Tekkesi'nden Mula Mustafa Başeskiya (ö. 1809)⁵⁹ bahsetmediğine göre tekke büyük ihtimalle XIX. yüzyılın başlarında inşa edilmiş olmalıdır. Tekke yapısı ve burada vazife gören postnişinler hakkında maalesef herhangi bir bilgiye ulaşılammıştır.⁶⁰

1.2. Zvornik Kâdirî Tekkesi

Hacı Sinan Tekkesi'nin şeyhi Hasan Kâimî (ö. 1691) 1682 yılında Sarayevo'da vuku bulan bir isyanda isyancıların yanında yer almış, bundan dolayı Bosna'nın Zvornik şehrine sürgün edilmiş ve ölümüne kadar orada kalmıştır. Bosna'da dönemin

⁵⁸ Okunuşu Yaytse

⁵⁹ Mula Mustafa Başeskiya hakkında ileriki sayfalarda detaylı bilgi verilecektir. (s. 24)

⁶⁰ İzeti, a.g.e., s. 198.

en önemli âlimlerinden biri olan Hasan Kâimî'nin Zvornik'e gitmesiyle beraber mensup olduğu Kâdirîliği buraya taşımıştır. Zvornik'in yakınlarında Hasan Kâimî'nin vefatından sonra onun adına bir türbe yaptırılmıştır. Daha sonra XVII. yüzyılda türbenin yanında bir tekke de inşa edilmiştir. Tekkede görev yapan şahıslar hakkında fazla bilgi bulunmamakla birlikte burada postnişinlik yaptığı tespit edilen isimlerden bazıları şunlardır: Edirneli Şeyh Ömer, Şeyh Mehmet, Şeyh İbrahim, Derviş Ali ve Derviş Mehmet.⁶¹

1.3. Jajce Kâdirî Tekkesi

Evliya Çelebi *Seyahatnamesi*'nde Bosna'nın Jajce şehrinden ve içinde bulunan Kanuni Sultan Süleyman Camii ile Melek Ahmed Paşa Camii, medresesi ve hamamından bahsetmekle birlikte burada mevcut olan herhangi bir tekleden söz etmemektedir.⁶² Bununla birlikte halk arasında yaygın olarak anlatılan bir menkıbeye göre Jajce'de bir şeyh halkı irşad etmekte, gösterdiği kerametler sayesinde insanların İslam'ı kabul etmesine de vesile olmaktadır. Bu şeyhin vefatının ardından kendisi için, İkinci Dünya Savaşı'na kadar ayakta kalan bir türbe yaptırılmıştır. Söz konusu türbe Şeyh Mahallesi'nde bulunmaktaydı. XIX. yüzyılın ilk yarısında ismi bilinmeyen bu şeyhin türbesinin yanında Kâdirî tarikatına mensup olan Bağdatlı Şeyh Ali tarafından bir tekke inşa edilmiş ve bu tarihten sonra adı geçen mahallenin ismi 'Tekke Mahallesi' olarak değiştirilmiştir. Bu tekke Sarayevo'da bulunan Hacı Sinan Tekkesi'ne bağlı şekilde faaliyet göstermiştir.

Bağdatlı Şeyh Ali'den sonra oğlu Şeyh Ali (ö.1917) ve ardından Bağdatlı Ahmet (ö.1959) posta geçmiştir. Onun vefatından sonra tekke harap olmuş ve günümüze ulaşamamıştır.⁶³

1.4. Travnik Kâdirî Tekkesi

Yukarıda haklarında bilgi verilenler dışında Bosna'nın Travnik şehrinde de bir Kâdirî tekkesi mevcuttu. Günümüzde ayakta olmayan bu tekke hakkında çok fazla bilgi

⁶¹ Kukavica, a.g.m., s. 8.

⁶² İzeti, a.g.e., s. 199.

⁶³ Čehayić, a.g.e., s. 134.

bulunmamaktadır. Bununla birlikte Cemal Çehayić'in (ö. 1989)⁶⁴ *Yugoslavya Ülkelerinde Tarikatlar* adlı kitabında vermiş olduğu bilgilere göre Travnik'te XX. yüzyılın başlarında Kâdirîlik yaygın tarikatlar arasında idi ve burada bir de Kâdirî tekkesi bulunmaktaydı. XX. yüzyılın sonlarında Travnik'te Kâdirî zikrini Nakşbandî şeyhi Hamid Haciselimoviç Hacıyamakoviç (ö.1939) yönetmiştir. Bu zikir genellikle Travnik'in Yeni Camii'nde icra edilmekteydi.⁶⁵

Günümüzde Kâdirîlik yalnızca Sarayevu ve çevresinde yaygındır ve Hacı Sinan Tekkesi de bu tarikatın Bosna'daki yegâne tekkesi durumundadır.

2. BOSNA'DA KÂDİRÎLİĞİN BAŞLICA TEMSİLCİLERİ

Şüphesiz Hacı Sinan Tekkesi'nin şeyhleri arasında en çok ilgi gören, hakkında bilgi bulunan ve yaptıkları faaliyetlerle öne çıkan iki şahsiyet, tekkenin ilk şeyhlerinden biri olan Hasan Kâimî (ö. 1691) ve son şeyh Feyzullah Hacibayriç'tir (ö. 1991). Hasan Kâimî etrafına büyük kalabalıkları toplama başarısı ve bugüne ulaşan tesirleriyle; Feyzullah Hacibayriç ise mücadelesi ve faaliyetleriyle tanınmıştır. Balkanlar'daki tasavvufî hareketler üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Cemal Çehayić Kâdirîlik tarikatı içerisinde Bosna'da yetişen şahsiyetler arasında Hasan Kâimî, Derviş Mehmet Meylîya Gürânî (ö. 1795) ve Mula Mustafa Başeskiya'yı (ö. 1809) zikretmektedir.⁶⁶ Bununla birlikte, Çehayić'in çağdaşı ve Bosna'da son dönemde yetişen en meşhur âlimlerden biri olan Hacibayriç de bu listeye eklenmelidir. Bu dört şahsiyet sadece Kâdirî tarikatı değil aynı zamanda Bosna tarihi açısından da önem arz etmektedir.

Aynı zamanda bu çalışmanın de konusu olan Hacı Sinan Tekkesi'nin şeyhlik görevini yaptıklarından dolayı Hasan Kâimî ve Feyzullah Hacibayriç'in hayat hakkında daha sonraki sayfalarda detaylı bilgi verilecektir.

⁶⁴ Cemal Çehayić 1930 yılında Kiseljak'ta doğmuştur. 1959 yılında Edebiyat Fakültesi Şarkiyatçılık Bölümünü bitirmiş ve daha sonra iki sene hocalık yapmıştır. Ardından 1961-65 yılları arasında Farsça Dili ve Edebiyatı üzerinde doktorasını bitirmiş ancak dönemin hükümet tarafından bu doktorası kabul edilmemiştir. Çehayić, bilahare 1978 yılında '*Yugoslavya Ülkelerinde Tarikatlar*' adıyla doktora tezini yeniden bitirmiştir. Birçok görevde bulunan Çehayić, 1989 yılında vefat etmiştir. Kaynak: MİZ Kiseljak, http://www.medzliskiseljak.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=174:sjeanjeprof-dr-demal-ehaji&catid=37:ostalo, 02 Temmuz 2012.

⁶⁵ Çehayić, a.g.e., s. 135.

⁶⁶ Çehayić, a.g.e., s. 138.

2.1. Mehmet Meylî Kuranî (1713-1795)

Meylî, 1713 yılında Sarayev'o'da doğmuştur. Meylî mahlası daha çok doğu şâirlerine özgü olmakla birlikte Türkçe, Arapça ve Farsça şiirler yazan Bosnalı şâirlerin de benzer mahlaslar aldıkları görülmektedir.⁶⁷

Soylu ve zengin bir aileden gelen Meylî, hattat, şâir ve dervîştir. Kâdirî tarikatına mensup olup Hacı Sinan Tekkesi hizmetkârlarındandır. Meylî, kendine has üslubuyla Bosna şâirleri arasında önemli yer tutmaktadır. Çok erken yaşlardan itibaren şiirle uğraşan Meylî, birçok manzûme kaleme aldığı gibi arkasında bir şiir mecmuası da bırakmıştır. Çağdaşı olan Mula Mustafa Başeskiya (ö. 1809) Meylî'nin hayatı hakkında geniş bilgi vermektedir ki bu durum onun daha hayatta iken tanınan bir şâir olduğunu göstermektedir.

Mula Mustafa Başeskiya'nın *Ljetopis* adlı kitabında Meylî hakkında şu bilgiler yer almaktadır:

‘Meylî mahlasını kullanan Kurânî, itibarlı bir aileden gelen dervîş, âlim ve bilgili, Bosna'da benzeri olmayan iyi bir şâirdir. O da yerliydi. Bekâr, ak sakallı, akıllı, hafızası iyi olan, iyi yetiştirilmiş ve bilgili biriydi. Ressamdı. Nihayet, Arapça gramerini bilmesine rağmen Arapça bilen biri olarak öne çıkmamıştır. Talik yazısını çok iyi kullanırdı.’⁶⁸

Hattatlık yönü çok fazla bilinmeyen Meylî bu alanda da büyük başarılarla imza atmıştır. Meylî, çeşitli yapı kitâbeleriyle önemli şahsiyetlerin mezar taşlarında yer alan metinlerin hattatlığıyla meşhur olmuştur. Nitekim Mehmet Muyeziновиç (ö. 1981) onun hazırladığı 50 tane metni tespit etmiştir.⁶⁹ Bunlar arasında Dervîş Hacı İbrahim, Çelebi Ağa Turnacıbaşı, Muhammed Bey Cenetiç, Selanikli Mustafa Efendi, Hüseyin Ağa Çehayiç, Rumeli Kadısı Yahya Efendi, Müftü Mustafa Efendi vb. mezar taşları sayılabilir.

⁶⁷ Örnek olarak Kâimî, Râzî ve Vehbî gibi mahlaslar verilebilir.

⁶⁸ Başeskiya, Mula Mustafa, *Ljetopis – izbor*, Sarajevo 2007, s.40

⁶⁹ Muyeziновиç, Mehmed, ‘Epigrafika i kaligrafija pjesnika Mehmeda Mejlije’, *Naše Starine*, c. IV, Sarajevo 1957, ss. 137-163.

Meylî'nin şiirlerini daha ziyade Türkçe kaleme almakla birlikte bazı yerlerde Arapça ve Farsça'yı kullanmış olması kendisinin bu iki dili bildiğini göstermektedir.

Meylî, 1795 yılında Bosna'nın Travnik şehrinde vefat etmiş ve aynı yerde defnedilmiştir. Halen ayakta olan mezar taşının, Hacı Sinan Tekkesi'nde bulunan diğer mezar taşlarıyla benzerlik arz ediyor olması onun Kâdirîliğe mensûbiyetinin göstergelerinden biri olarak kabul edilebilir.

2.2. Mula Mustafa Başeskiya (1731-1809)

Mula Mustafa Başeskiya hakkında bildiklerimiz, kaleme aldığı *Ljetopis* adlı eserde yazdıklarıyla sınırlıdır. Ancak vermiş olduğu bu bilgiler hayatı ve kişiliğinin anlaşılması için yeterlidir.

Bosnalı tarihçi Mula Mustafa Başeskiya 1731 veya 1732 yılında Sarayevo'da doğmuştur. Şevkî mahlasını kullanan Başeskiya ilk eğitimini Hoca Süleyman Efendi Arnavut'tan almıştır. 1757 yılında Ferhadiya Camii'nin yanında bulunan mektepte sibyan muallimi olmuş, iki sene sonra ise Buzacı Hacı Hasan Camiî imam ve hatiplik görevini üstlenmiştir. Bu işten 1763 yılında ayrılan Başeskiya arzuhalcilik mesleğiyle iştigal etmiştir. Bu, hayatının sonuna kadar üstleneceği bir görev olmuş ve bu işi yapabilmek için Müceliti'de Saat Kule yanında bir dükkân da kiralamıştır.⁷⁰

Başeskiya, hayatı boyunca tahsiline devam etmiştir. Gazi Hüsrev Bey Medresesi müderrislerinden Mehmet Râzî Velihociç'ten fıkıh ve astronomi dersleri okumuştur. Hacı Sinan Tekkesi'nin şeyhi Muhammet'ten tasavvuf dersleri de almış ve Kâdirîlik tarikatına intisap etmiştir. Daha sonra dükkânında sürdürdüğü yazı işlerinin yanında medrese öğrencilerine fıkıh, astronomi ve hat sanatı gibi dersler de okutmuştur. Bunun dışında, meşhur *Ljetopis* kitabında vermiş olduğu bilgilere göre o her hafta Çarşamba günleri bir grup ilim adamıyla meclisler düzenleyerek buralarda zikir yapmışlar, ders okumuşlar ve çeşitli konulara dair sohbetler gerçekleştirmişlerdir. Yaşadığı dönemde meşhur olan bu toplantılar "Sohbet-helva" adıyla anılmıştır.⁷¹

⁷⁰ Başeskija, a.g.e., s.21.

⁷¹ Başeskija, a.g.e., s.31.

Başeskiya'nın, yaşadığı dönemdeki olayları kaydettiği *Ljetopis* adlı kitabı, XVIII. asır Bosna tarihi hakkında günümüze değin kullanılagelen en yaygın kaynak durumundadır. Başeskiya bu eserinde, Sarayevo ve Bosna'daki önemli olayları, Müslüman ve bazı gayrimüslimlerin vefat tarihleri, kimi âlimler hakkında bilgiler, askerliğe ve savaşa giden Bosnalı Müslümanların kaderleri, çıkan yangınlar, hastalıklar ve diğer birçok konu hakkında bilgiler vermektedir. Halkın yaşadığı fakirlikle ilgili yazarken gıda fiyatlarına varıncaya kadar birçok tarihi bilgi de aktarmaktadır. Bazı bilgileri kitabına alırken sadece şifahi rivayetleri değil aynı zamanda yazılı kaynakları da kullandığı gibi, başka kaynaklarda bulunmayan bilgileri de sunmuştur. Mesela, Hacı Sinan Tekkesi'nde bulunan tımarhane ve burada tedavi gören insanlar hakkındaki bilgiler yalnızca Başeskiya'nın ilgili eserinde yer almaktadır.⁷²

Kitabını çok iyi bildiği Osmanlıca ile kaleme alan Başeskiya bazı yerlerde Bosnaca'yı da kullanmıştır. Eser Bosnaca'ya da çevrilmiştir.

⁷² Bašeskija, a.g.e., s.53.

C- HACI SİNAN TEKKESİ

1. TEKKENİN TARİHÇESİ

Daha önce de belirtildiği üzere Kâdirîlik Bosna'da yaygın olan tarikatlardandır. Kâdirîliğin Bosna Hersek'te yayılmasını sağlayan en önemli merkezlerinden biri ise Bosna'nın başkenti Sarayevo'da bulunan Silahdar Mustafa Paşa Tekkesi'dir. Günümüzde de faal olan bu tekke halk arasında Hacı Sinan Kâdirî Tekkesi ismiyle meşhur olmuştur. Tekke, Sarayevo'nun kuzeyinde bulunan Remziya Osmanoviç Caddesi no.77'de Saraç Ali Cami'nin ve Aliya Cerzelez Evi'nin yanında bulunmaktadır.⁷³

Bir rivayete göre tekkeyi Silahdar Mustafa Paşa'nın (ö. 1641) babası büyük tüccar Hacı Sinan Sultan IV. Murad'ın isteği üzerine 1640 yılında inşa etmiştir. IV. Murad Bağdat'ı fethettiğinde yakın arkadaşı ve veziri olan Silahdar Mustafa Paşa'yı yanına çağırarak imparatorluk toprakları dâhilinde tekkenin bulunmadığı bir şehir olup olmadığını sorar. Vezir de zikir ve ibadetlerin dışında derviş ve yolcuların konaklayıp karınlarını doyuracakları bir tekkenin Sarayevo'da olmadığını söyleyince Sultan IV. Murad Bosna'da bulunan Hacı Sinan Ağa'ya büyük bir tekkenin inşası için gerekli olan fermanı ve parayı gönderir. Padişahın hizmetinde bulunan ve Abdülkadir Geylani'nin sevgisini ve himmetini kazanmaya çalışan Mustafa Paşa, kendisinin de mensup olduğu Kâdirî tarikatına ait, Pir Abdülkadir'in yolunu takip edenler için bir tekke yaptıracağını padişah huzurunda beyan eder. Böylece Hacı Sinan misafirhanesi, semahanesi, çay ocağı bulunan büyük bir külliye inşa eder.⁷⁴

Tekke ile ilgili başka bir rivayete göre ise tekkeyi babası Hacı Sinan'ın isteği üzerine Silahdar Mustafa Paşa inşa etmiştir. Kadı sicillerinde tekkenin bânisi olarak Silahdar Mustafa Paşa görünmekte ve babası Hacı Sinan'ın arzusunu yerine getirmek için bu güzel binayı yaptırdığı ifade edilmektedir.⁷⁵

Menkıbeye göre Hacı Sinan, tekkenin inşası için Milyacka nehrinin sol kıyısında bir arazi satın almış, ancak rüyasında bir ses ona tekkenin burada değil bugünkü

⁷³ Čehayić, a.g.e., s. 123.

⁷⁴ Sikirić, a.g.e., s. 78.

⁷⁵ Mujezinović, a.g.e., s. 248.

bulunduğu yerde inşa edilmesi gerektiğini söylemiştir. Bunun üzerine Hacı Sinan tekkeyi Sarayevo'nın kuzeyinde günümüzde bulunduğu yere inşa etmiştir.

Tekke, yan binaları ve iç avlu dâhil olmak üzere yaklaşık 2200 metrekare gibi büyük bir alanı işgal etmektedir. Girişin üstü ve semâhane iki kattan oluşmaktadır. Geri kalanlar ise tek katlıdır. Bunun yanında sohbet yeri olan kahve ocağı, dervişlerin kıyafet değiştirdikleri meydan odası ve yemekhane olmak üzere üç oda daha bulunmaktadır. Avlunun güney tarafında bulunan temellerden anlaşıldığına göre orada yolcu ve dervişlerin odaları bulunmaktaydı. Büyük ihtimalle bu yerde Mula Mustafa Başeskiya'nın zikrettiği tımarhane de yer almaktaydı.

2. TIMARHANE

Tekke avlusunun güneyinde bir yapının kalıntıları bulunmaktadır. Burada büyük ihtimalle misafırhane ile Mula Mustafa Başeskiya'nın mecmuasında zikrettiği hastane bulunmaktaydı. Başeskiya, 1194/1780 yılında vefat edenleri zikrederken, akıl hastalığından mustarip Mü'min-başı adındaki bir kişi hakkında şunları söylemektedir:

“Hacı Sinan Tekkesi Külliyesi'nde bulunan tımarhanede tedavi edildikten sonra biraz sakinleşerek çıkmış ve arda kalan zamanının büyük bir kısmını Travnik'te geçirdikten sonra orada vefat etmiştir.”⁷⁶

Hastane ile ilgili bir başka bilgi de tekke mensupları arasında dolaşan bir rivayettir. Buna göre psikanalizin kurucusu Sigmund Freud (ö. 1939) Sarayevo ziyareti esnasında Hacı Sinan Tekkesi'ni ziyaret etmek için büyük bir çaba göstermiştir.⁷⁷

3. TEKKE VAKIFLARI

Hacı Sinan Tekkesi'nin çok zengin vakıflara sahip olduğu bilinmektedir. Silahdar Mustafa Paşa, tekkeyi inşa etmekle yetinmemiş, aynı zamanda tekkenin gelirini sağlayacak birçok dükkân ve arsa vakfetmiştir. Böylece tekke kimseye muhtaç olmadan dükkânların kiralarından ve arsaların mukataasından ihtiyaçlarını karşılamıştır. Ancak zamanla meydana gelen afetler ve sürekli çıkan yangınlar bu dükkânları yok

⁷⁶ Bašeskija, a.g.e., s. 53.

⁷⁷ Begleroviç, Samir - Yesenkoviç-Şilyak, Amina, 'Saraybosna'daki Kadîrîlerin Sığınağı: Hacı Sinan Tekkesi', *İznikli Gönül Adamı Eşrefoğlu Rûmî*, ed. Bilal Kemikli, İznik 2010, s. 122.

etmiştir. Tekkeye ait olduğu bilinen Başçarşı'daki son dükkânı Avusturya-Macaristan'ın Bosna'yı işgalinden az bir süre önce 1878 yılında yıkılmıştır. Bunun yanında Kovaçi'de bulunan mahkeme binası da çıkan bir yangında bütün evraklarıyla birlikte yanmış ve böylece tekkenin sahip olduğu vakıf ve mallarla ilgili kayıtlar da yok olmuştur. Bundan sonra tekkenin giderleri hayırsever kişiler ve hükümet tarafından karşılanmıştır.

Tekke ile ilgili kayıtlarda iki vakfiye tespit edilmiştir:

3.1. 1768 Yılına Ait Vakfiye:

“Sarayevo’da ashâb-ı hayrâtdan merhûm Silahdar Mustafa Paşa Tarîk-i Kâdirîde bulunan dervişân için bina eylediği tekkeye medîne-i mezbûrede vâki’ Çukacı Süleyman Mahallesinde vakf eylediği arsa evkâfının tevliyet ve nezâreti tekke-i mezbûrede şeyh olanlara şart etmeğin yevmî iki akçe ile mütevellisi olan eş-Şeyh İbrahim bin el-Hac Kabil bilâ-veled fevt olub mahlûlünden tekye-i merkûme şeyhi olan eş-Şeyh el-Hac Muhammed bin el-Hac Hasan Halifeye Kadısı Abdulvehhab Efendi arzıyla tevcîh ve berât. 18 Zilkade 1181 (6 Nisan 1768).”⁷⁸

Günümüz Türkçesiyle:

“Sarayevo’da hayırsever kişilerden olan merhum Silahdar Mustafa Paşa, Kadirî tarikatına mensup dervişler için yaptırdığı tekkeye adı geçen şehirde bulunan Çukacı Süleyman Mahallesi’nde vakfettiği arsa vakıflarının mütevellilik ve bakımı, zikredilen tekkede şeyh olanlara şart olmaksızın, günlük iki akçe ile mütevellisi olan Hacı Kabil oğlu Şeyh İbrahim evladı olmadan vefat ettiğinden sahipsiz kalan söz konusu tekkenin şeyhi olan Hacı Hasan Halife oğlu Şeyh Hacı Muhammed’e Kadı Abdulvehhab Efendi’nin arzıyla (takdimiyle) tevcih (rütbe verilmiş-metinde söz konusu olan mütevellilik ve bakım rütbesi) ve berat (kararnâme) verilmiştir.”⁷⁹

3.2. 1777 Yılına Ait Vakfiye:

“Sarayevo’da vâki Hacı Sinanzâde merhûm Mustafa Paşa tekkesi demekle ma’rûf Zâviye-i Kâdirîyyeye mutasarrıf olan eş-Şeyh el-Hac Muhammed Halife bin eş-Şeyh el-Hac Hasan Halife fevt olub mahlûlünden müteveffâ-yı mûma ileyhin sulbî

⁷⁸ VGAM (Vakıflar Genel Müdürlüğü Ankara), 1171 Nolu Defter, s. 37.

⁷⁹ Vakfiyenin orijinal halini görmek için bkz. Ek 3.

sahîh oğlu eş-Şeyh Veys Halife'ye Kadısı İsmail Paşazâde es-Seyyid Mehmed Emin arzıyla berât. 28 Ramazan 1191 (30. Ekim 1777).”⁸⁰

Günümüz Türkçesiyle:

“Sarayevo’da bulunan Hacı Sinanzâde merhum Mustafa Paşa Tekkesi diye bilinen Kâdirî Zâviyesi’ne tasarruf sahibi (idare etme hakkı bulunan) Şeyh Hacı Hasan Halife oğlu Şeyh Hacı Muhammed Halife vefat edip bıraktığı mirasına (mütevellilik ve tasarruf hakkı) adı geçen merhumun neslinden gerçek oğlu Şeyh Veys Halife’ye Kadı İsmail Paşazâde Seyyid Mehmed Emin tarafından berat (verilmiştir).”⁸¹

4. TAMİRLER

Daha önce de ifade edildiği gibi, tekke kuruluşundan itibaren zengin vakıflara sahip olmakla birlikte, 1878 yılındaki Avusturya işgalinden sonra bu vakıfların tamamını kaybetmiş ve devletin ve halkın yardımlarıyla ayakta kalabilmiştir.

Tekkenin duvarları kesme taştan inşa edildiğinden etrafta vuku bulan birçok yangından sonra da tekke ayakta kalmayı başarmış ve orijinalitesini günümüze kadar koruyabilmiştir. Tekke ilk defa 1697 yılında Eugen Savoyski’nin (ö. 1736)⁸² Sarayevo’yu yıkmasıyla hasar görmüştür.

1120/1708 yılında tekke hizmetinde bulunanlar padişaha tekkenin onarılması için başvuruda bulunmuşlardır. Şeyh İbrahim tarafından imzalanan 5 Rebiulahir 1120/24.06.1708 tarihli bu arzda, padişahı tekkenin inşaatıyla görevlendirilen Çokadar Mehmed’e ihsanda ve yardımda bulunması talep edilmektedir.⁸³ Aynı kaynak, Bosna valisi Karayılan Ali Paşa’nın tekkenin onarılması için 1.200 kuruş sarf ettiğini zikretmektedir. Bunun yanında, söz konusu arzda tekke hakkında önemli bilgiler de mevcuttur. Bu bilgilerden en önemli olanları şöylece özetlenebilir:

Düşman işgali sırasında tamamıyla yıkılıp yakılan tekke inşaatı, şehre eyalet işleri için gelen padişahın memuru olan Bosna Valisi Hasan Ağa sayesinde

⁸⁰ VGAM, 1171 Nolu Defter, s. 51.

⁸¹ Vakfiyenin orijinal halini görmek için bkz. Ek 4.

⁸² Habsburglu Avusturya İmparatorluğunun ünlü generallerinden biridir. Hakkında daha fazla bilgi için bkz. Nicholas Henderson, *Prince Eugen of Savoy*, USA 2002.

⁸³ Sarajevski Sidžil, Prevod na bos; Abdullah Polimac, Orijentalni Institut u Sarajevu, c. V., No 95.

gerçekleştirilmiştir. Sultanın hizmetkârı Hasan Ağa, kendi memuru olan Çokadar Mehmed'i tekkenin inşaatını tamamlaması için tayin etmiştir. Bu şekilde kendisi ilk olarak tekkenin etrafındaki taş duvarların hepsini yenileyip üstüne dayanıklı bir kiremit çatı yaptırmıştır. Tekkeyi de güçlü bir şekilde taş duvarla kuşatmıştır.

Tekkenin ortasında, eskiden de olduğu gibi mescid bina edilmiştir. Mescidden çıkışa doğru, müthiş bir bahçe içerisinde her derviş için birer oda tahsis edilmiş ve bu sayede toplam yedi adet geniş ve ferah oda elde edilmiştir. Tekkenin alt tarafında başka bir oda ve kiler, gıdaların korunacağı iki oda ve bunların yanında da bir mutfak yaptırılmıştır. Giriş kapısı üstünde, üst katta üç büyük ve iki küçük penceresi olan geniş bir oda eklenmiştir. Burası sohbet maksadıyla kullanılmaktaydı. Bu odanın yanına küçük bir oda daha yaptırılmıştır. Bütün birimler aslına uygun şekilde yeniden yapılmış ve bu suretle tekke zaten güzel olan şehrin güzelliğini arttırmıştır.

Söz konusu tadilata dair düşürülen tarih semâhane girişi üstündeki taşla güzel bir nesh hattıyla nakşolunmuştur.⁸⁴

Tekke ikinci defa 1188/1774 yılında Bosnalı vezir Muhsinzâde Muhammed Paşa (ö. 1774) tarafından tekkenin şeyhi Hacı Muhammed'e gönderilen 500 kuruş ile tamir edilmiştir. Tekkenin içinde bulunan ve bir ahşap levhaya yapıştırılmış kağıt üzerinde işlenmiş güzel bir nestalik hattıyla, dönemin Sarayevö kadısı Lütfullah Efendizâde Feyzullah tarafından yazılmış tarih kıtasından, tekkenin 1188 senesinin Receb ayında Bosna valisi Muhsinzâde Muhammed Paşa yardımıyla tamir edilmiş olduğunu öğreniyoruz.⁸⁵

Tekke İkinci Dünya Savaşı sırasında bir bombardıman sonucunda büyük hasar görmüş, çevre duvarı, güney tarafı ve semahanenin güneydoğu tarafı tamamen yıkılmıştır. 1952 yılında başlayan tamirler 1956 yılından tamamlanmış ve tekkenin birçok bölümü aslına uygun şekilde onarılmıştır.

⁸⁴ Kitabeyi görmek için 'Kitabeler ve Mezar taşları' bölümüne bkz. s. 44.

⁸⁵ Kitabeyi görmek için 'Kitabeler ve Mezar taşları' bölümüne bkz. s. 45.

5.TEKKENİN MİMARİ ÖZELLİKLERİ

Tekke duvarlarının ahenkli taşlarından hareketle buranın inşası esnasında ciddi kaynaklar kullanıldığını söylemek mümkündür. Zira kullanılan malzemeler yanında bu taşların olağanüstü hassasiyetle işlenmiş olması bu binanın işinin ehli ustaların elinden çıktığını göstermektedir. Ferhadiya ve Ali Paşa Camii dışında Sarayevo'nun genelinde bu kalitede taşlar bulunmamaktadır. Bunun yanında tekkenin dış cephesinde taşların arasına konulan ve kırmızı tuğla renginde olan harç çizgisi bulunmaktadır. Şüphesiz ki, tekkeyi orijinal ve dikkat çekici kılan bu kırmızı harç çizgisi tekkenin en önemli estetik özelliğini teşkil etmekte ve aynı zamanda onun daha sonraki iç estetiğine de büyük etki yapmaktadır. Tekkenin giriş kapısının üzerinde bulunan ve aynı malzemeden yapılmış hilal, binanın bir dinî yapı olduğuna dikkat çekmektedir. Aynı kırmızı çizginin İstanbul'da Topkapı Sarayı'ndaki tekkede bulunması da dikkat çeken bir başka husustur. Sultanın sarayında da benzer çizgiler bulunmakla birlikte tekkede mevcut olan çizgi Hacı Sinan Tekkesi'nin çizgileriyle tıpa tıp aynıdır. Bugün bu çizginin meşhur olması ve birçok tarihi yapıda yer alması son zamanlarda yapılan restorasyonlar sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu analoji, Hacı Sinan Tekkesi ile Topkapı Sarayı Tekkesi arasında tek benzerlik değildir. Bu tekkelerin oda şekilleri de benzerdir ve ters 'L' biçimindedir. Bu benzerlikler, Hacı Sinan Tekkesi'nin mimarının Topkapı Sarayı'ndaki tekkeyi çok iyi bildiğini ve incelediğini göstermektedir. Sultanın sarayında yaşayan ve Hacı Sinan Tekkesi'ni yaptıran Silahdar Mustafa Paşa'nın Sultan'ın yakın çevresinde bulunması ve son derece etkili bir şahsiyet olmasını göz önünde bulundurulduğunda, onun kolaylıkla baş mimardan faydalanmış olduğunu göstermektedir. O dönemde Sultan'ın baş mimarı Arnavut kökenli ve aynı zamanda meşhur 'Bağdat Köşkü'nün de mimarı olan Kasım Ağa'dır (ö. 1659).⁸⁶

⁸⁶ Koca Kasım Ağa, 16. yüzyıl sonlarında ve 17. yüzyılın başlarında hizmet vermiş Osmanlı mimarıdır. İstanbul'a devşirme olarak gelmiştir. Mimarlığı muhtemelen Davut Ağa'dan öğrenmiştir. Adını ilk olarak 1597 yılında Dikilitaş yakınındaki Valide Sultan Hamamı'nın onarımı sırasında duyurmuştur. 1622 yılında Mimarbaşı Hasan Ağa'nın ölümünden sonra başmimarlığa getirilmiştir. Kaynak: Çobanoğlu, Ahmet Vefa, 'Kasım Ağa, Mimarbaşı', *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, II, ss. 17-18.

Diğer birçok tekke gibi Hacı Sinan Tekkesi de dervişlerin içinde yaşamalarını sağlamak için inşa edildiğinden dolayı aynı zamanda yerleşim karakterlidir. Hacı Sinan Tekkesi, kaliteli yapıtaşları sayesinde bugünlere orijinal hali ve mimarisiyle gelebilen, Bosna'nın "Altın Çağı"nda yapılan son önemli kültürel yapılardandır. Tekkenin hemen yanında bulunan Aliya Cerzelez'in Evi, Mezarlık ve Saraç Ali Camii ile birlikte Bosna'da bulunan nadir merkezlerdendir. Saraç Ali Camii⁸⁷ 1528 yılında, yani tekkenin 112 sene önce yaptırılmasına rağmen, yapılan restorasyonlar sayesinde bugünkü görünümü açısından çok daha yeni gözükmemektedir. Bunun dışında, tekke ve cami ile aynı yerde bulunan Saraç Ali Mezarlığı da çok eskidir ve geçmişte daha büyük alanda yer almaktaydı. Durumun bu minvâl üzere olduğunu, doğu tarafındaki evlerin arasında bulunan ve günümüze kadar gelebilmiş olan bazı mezar taşları da doğrulamaktadır. Eskiden mezarlığın batı tarafı da bu alana dâhil olmakla birlikte zamanla tamamen yok olmuştur.

Sarayevonun 1697 yılındaki büyük yıkımından Hacı Sinan Tekkesi de nasibini almıştır. Tüm vakıf ve buraya ait diğer belgelerle birlikte, buraya bağlı olan ve gelirleri sayesinde vakfın ayakta durduğu dükkânlar da bu büyük felakette yok olmuştur. Bu felaketten geriye kalanlar, yangına karşı koyabilen tekkenin taş duvarları ile dükkânların bulunduğu araziler olmuştur. Bu sebepten dolayı Sarayevonun altın çağına ait tekkenin ilk 57 yılına dair hiçbir bilgiye rastlanmamaktadır. Tekkenin bu dönemiyle ilgili bilinen tek şey tamamen yandığı ve ilk şeyhinin bu olaydan az evvel vefat eden Hasan Kâimî olduğudur.

Tekkenin duvarları yağlı kireç ve doğranmış saman karışımından oluşan geleneksel harçtan yapılmıştır. Daha sonraki yıllarda yapılan restorasyonlarda da aynı malzeme kullanılmıştır. Yapılan bu harçta kumun yerine bitkisel lifler kullanılmıştır. Bu bitkisel lifler sayesinde duvarlardaki harç elastik, katı, ısı ve ses yalıtımlıdır.

⁸⁷ Ali Saraç Camii'ne kaynaklarda ilk defa 1528 yılında rastlanmaktadır. İsminden de anlaşılacağı gibi caminin kurucusu Ali Bey saraçlık mesleğini icra etmekteydi. Buranın bânisi Saraç Ali Bey hakkında daha fazla bilgi bulunmamaktadır. Cami, biri Eugene Savoyski'nin 1697 yılında Sarayevonun işgali sırasında, biri de Avusturya – Macaristan'ın 1878 yılında Bosna'ya girmesi münasebetiyle iki defa büyük hasar görmüştür. Caminin kuruluşu ile ilgili kitabe bulunmamakta ancak cami girişindeki kitabe ise onun 1892 yılındaki restorasyona aittir. Kaynak: Mujezinović, Mehmed, *Islamska Epigrafijska u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo 1985, s. 247.

Semahânede bulunan kitabenin üzerinde şunlar yazılıdır: ‘Huzur veren bu bina, bin yüz yirmi yılında (Hicrî) onarılmıştır’. Taştan yapılan bu kitabede 23.3.1708 ile 12.3.1709 tarihleri belirtilmiştir. Kitabenin bulunduğu semahânenin bu duvarı tekke külliyesinde günümüze kadar incelenememiş ve estetik özgünlüğü kurtarılamamış tek kısımdır.

Tekke yıkıldıktan sonra giriş kapısının üstünde bulunan bölümün (yerel ifade ile “kula”) yeniden yapılması için buraya ahşap kirişler konulmuş ve böylece tekkenin ikinci katı inşa edilmiştir. Orijinal haliyle olmasa da dış cephesinde bulunan kırmızı çizgi de tekrardan yapılmış ve bu sayede tekkenin diğer binalardan üstün görünmesi sağlanmıştır. Bu restorasyon sırasında bazı yenilikler gerçekleştirilerek buraya özgün estetik unsurlar kazandırılmıştır. Bu yeniliklerden biri duvarların üzerine işlenmiş Arapça yazılardır. Ancak günümüzde tekkenin duvarlarında bulunan hat örnekleri daha sonraki yıllarda sistematik olarak yapılmıştır.

Tekke, duvarlarına işlenmiş bulunan hat sanatının eşsiz örnekleriyle de dikkat çekmektedir. Buraya has hat sanatı uygulamasının başlangıcı 1730’lu yıllardır ve bundan sonraki yarım asırda tekke adeta bir müze haline gelmiştir. İlk örnekleri tekkenin giriş kısmındaki doğu duvarında oluşmaya başlamıştır ve bunu ilk başlatanlar eserlerinin altına imzalarını atmışlardır. Böylece tekkenin ilk hattatlarının Şeyh Ahmet ve Şeyh Seid Feyzullah olduğu bilinmektedir. Şeyh Ahmet 1745/46 yılında Gazi Hüsrev Bey Hankâhın şeyhliğine atanmış ve bundan dolayı hicri 1158 yılında tekkenin duvarlarına yazmış olduğu bir hattın altına imzasını ‘Hankâh Şeyhi Fakir Ahmet’ diye atmıştır. Tekkede bulunan bu en uzun hat sülüsle, hattatın imzası ise talikle yazılmıştır. Hattat burada Arap dilinde Kâdirî dervişlerin Cumartesi günü yaptıkları virdi yazmıştır. Bunun yanında Şeyh Ahmet, Şeyh Feyzullah ve diğerleriyle birlikte tekkenin semahâne kısmında Kâdirîler’in hafta boyunca yaptıkları virdlerini yazmıştır. İmzalarından da anlaşılacağı üzere Şeyh Ahmet 1745/46 yılında, Şeyh Feyzullah ise ondan üç sene sonra 1748 yılında bu eserlerini ortaya koymuşlardır. İşlenen bu hatlar zamanla eskimiş ve yerlerine sonraki hattatlar tarafından yeni örnekler yapılmış ya da eskiler onarılmıştır. Tekkede yapılan son restorasyon sırasında ortaya çıkan semahânenin mihrabında

bulunan hatlar dönemin estetik özelliklerini yansıtmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi, semahâne mihrabındaki bu örnekler 1708/09 restorasyonu sırasında yapılmıştır.⁸⁸

Tekke içinde bulunan hatların oluşmasında üç şahsiyet etkili olmuştur. Bunlardan ikisi daha önce adı geçen Şeyh Ahmet ve Şeyh Feyzullah'tır. Şeyh Ahmet ve Şeyh Feyzullah'ın hatları klasik hat örneklerindendir ve tek özelliği duvarlar boyunca uzun olmalarıdır. Bu iki misafir hattat dışında eserlerinin altına imzasını atmayan üçüncü bir şahıs daha bulunmaktadır. Konu ile ilgili araştırma yapan Nihat Çengic, bu şahsın tekkenin şeyhlerinden olan Muhammed b. Hasan olduğu kanaatindedir.⁸⁹ Tekkenin Güney duvarında bulunan kapı üstünde yazılmış bir vesika bulunmaktadır. 1732 tarihli bu vesika ile Şeyh Yasin Abdurrezzak, Muhammed b. Hasan'ı Hacı Sinan Tekkesi şeyhliğine atamıştır. Bu atama ve vesika ile ilgili bir menkıbe de bulunmaktadır. Bu menkıbeye göre Şeyh Abdurrezzak Kâdirîler'in merkezi sayılan Bağdat'tan yeni şeyhi tayin etmek için Sarayev'e gelmiştir. Burada bulunduğu süre boyunca tek bir kelime etmeyen Şeyh Abdurrezzak bir müddet sonra, geldiği gibi sessiz ve habersiz olarak tekkeden ayrılmıştır. Giderken kapının üstünde yeni şeyhi atamasıyla ilgili bu vesikayı bırakmıştır.

Bu hatların arasında şüphesiz en çok dikkat çeken Süleyman'ın Mührü'dür. Tekkenin semahâne girişinin duvarında bulunan mühür 3 metre çapındadır. Mühürde İslam'ın ilk şartı olan kelime-i şehadet kûfi yazı türüyle 12 defa yazılmıştır. Kûfi hatla İslam'ın ilk şartı birçok yerde bulunmaktadır ancak buradaki gibi yaratıcı, estetik ve sembolik konseptle ifadesi enderdir. Şeyh Muhammed'in tekkede uyguladığı çalışmaların büyük bölümü gezdiği beldelerde gördüklerinin taklitleri olmakla birlikte Süleyman'ın Mührü tamamen kendi yaratıcılığının ürünüdür. Şeyh Muhammed, Süleyman'ın Mührü olarak bilinen bu sembolü üst üste koyarak çalışmasında 12 köşeli olarak yapmıştır. Belli olmaları için birini siyaha diğerini kırmızıya boyamıştır.⁹⁰ Bunun dışında tekkede bu döneme ait pek çok hat eseri daha bulunmaktadır.

⁸⁸ Ek.5.

⁸⁹ Çengic, a.g.e., s. 27.

⁹⁰ Ek 6.

Tekkenin ikinci büyük onarımı 1774 yılında Bosna Beylerbeyi Muhammed Muhsinoviç tarafından yapılmıştır. Bu restorasyonla tekkenin iç kısımları ve dış cephesindeki kırmızı çizgi onarılmıştır. Ancak bu kırmızı çizgi değeri olmayan kırmızı boya ile onarılaraq orijinal halini kaybetmiştir. Aynı zamanda bu restorasyonda hatların etrafını bu kırmızı çizgi ile çerçeveleyerek boş olan kısımlar doldurulmuştur. Bu dekorasyonla ilgili semahâne bölümünde 1980’li yıllara kadar bir kitabe mevcuttu ancak bu daha sonra kaybolmuştur.

1774 yılındaki restorasyondan üç sene sonra Şeyh Muhammed b. Hasan vefat etmiştir. Mezarı tekkenin bahçesinde mührün hemen yanındadır. Tekkenin duvarlarında bulunan tüm hatlar onun 45 yıllık görevi sırasında oluşmuştur. Mezar taşındaki kitabeyi Meyliya ve Emin olarak tanınmış dervişler yazmışlardır.

Genel olarak Muhammed ile Mehmed isimlerinin birçok defa birbirinin yerine kullanıldığını görmekteyiz, onun için Şeyh Muhammed’in ismi bazı yerlerde Mehmed olarak geçmektedir. Şeyh Muhammed’den sonra hatların yaratıcılığı ve orijinallliği yavaş yavaş sönmekte ve yerini taklitleri almaktadır. Bundan sonraki devirde daha önce tekkede bulunan hatların tekrarının yapıldığını görmekteyiz. Mesela “kula”da giriş kısmındaki hatlar tekrar yapılmıştır. Hatların oluşumundaki bu yeni dönemin şeyhi 1782 yılında veba hastalığından vefat eden ve tekkenin arkasında bulunan Saraç Aliya Mezarlığı’nda defnedilen Şeyh Muhammed’in oğlu Şeyh Veys’tir.

XIX. yüzyılın başlarında tekkedeki hatların üzeri boyanmış, mihrap ise yenilenmiştir. Bu dikkatsizlikten nasibini almayan bir tek Süleyman’ın Mührü olmuş ve böylece orijinallliğini korumuştur.

Osmanlı ve dolayısıyla Bosna Hersek için zor zamanların başladığı XIX. yüzyılda tekkenin şeyhlik görevini Şeyh Mehmed (ö. 1855/56) yapmıştır.

XIX. yüzyılın sonunda tekke hakkında araştırma yapan Mehmed Kalabiç *Ulusal Müze Dergisi*’nde tekke ile ilgili bir makale yayınlamıştır. Makalesinde Avusturya-Macaristan yönetiminin ilk yıllarında tekkenin zor durumuna dikkat çekmeye çalışan Kalabiç’in bu çabaları sonuca ulaşmıştır. 1878 yılındaki yangında tekkeye gelir sağlayan son dükkân da yanmış ancak bundan sonra Bosna hükümeti Hacı Sinan

Tekkesi için her ay belli bir miktar gelir ayırmıştır. Aynı zamanda Gazi Hüsrev Bey Camii'nin de restorasyonunu yapmak üzere 1885 yılında gelen Slovenyalı ressam Hacı Sinan Tekkesi'nin restorasyonunu da gerçekleştirmişlerdir. Ancak bu yeni restorasyon sırasında duvarlar yeniden boyanmış, bu suretle orijinalliğini biraz daha kaybetmiştir.

1906/07 yılında tekke yine büyük ölçüde çökmüş ve bu nedenle hükümetten yardım talep edilmiştir. Ancak bu talepler karşılıksız kalmıştır. İki dünya savaşı arasında tekke tamamen gelirsiz kalmış ve İkinci Dünya Savaşı sırasında 240 senelik tekke ilk defa kapatılmıştır. Bazı kaynakların vermiş olduğu bilgilere göre ise tekke kapatılmayarak tekkenin içinde yaşayan Şeyh Nasir Misirliç faaliyetlerini sürdürmüştür. Bütün bunlar doğru bile olsa söz konusu dönemde tekkenin çok büyük sıkıntılar içinde olduğu bir gerçektir. İkinci Dünya Savaşı sırasında Sarajevo'nun bombardımanı esnasında tekkenin bir kısmı yıkılmıştır. Bu bombardımanda tekkenin bahçesinde bulunan Şeyh Hacı Muhammed'in türbesi, Şeyh Mehmed'in mezarı ve daha birçok mezar ile Süleyman'ın Mührü zarar görmüştür. 1945 yılında savaş sonrasında tekke yeniden onarılmıştır.

1952 yılında bütün tekkeler kapatılarak millileştirilmiş ve idareleri belediyelere verilmiştir. Belediyeler de bu tekkeleri istediğine kiralama hakkına sahipti. Böylece tekke ve tekke külliyelerinde bulunan diğer kısımlar çok başka amaçlarla kullanılmıştır. Hacı Sinan Tekkesi'nin de semâhane kısmı dışında diğer bütün bölümleri belediyeye verilmiştir. Semâhane, Bosna Riyâsetine verilmiş ve o gün faal olan Saraç Aliya Mezarlığı'nın deposu olarak kullanılmıştır. Bu zor dönemde şeyhlik görevini Cvancika lakabıyla bilinen Ethem Misirliç'in torunu Şeyh Nasir Misirliç yapmıştır.

Tekke yasağının yürürlüğe girmesinden birkaç sene sonra Mehmed Muezinoviç⁹¹ Hacı Sinan Tekkesi ile yoğun olarak ilgilenmeye başlamıştır. Çeşitli dergilerde yayınlanan birkaç çalışma ve makalesiyle Muezinoviç, tekkeye ve tekkenin barındırdığı sanat değerine kamunun dikkatini çekmeyi başarmıştır. Az da olsa tekkenin

⁹¹ Muezinoviç, Mehmed, 'Kaligrafski Zapisi u Sinanovoj Tekiji u Sarajevu i Njihova Konzervacija', *Naše Starine*, Sarajevo 1958. ; Muezinoviç, Mehmed, 'Konzervacija Hadži Sinanove Tekije u Sarajevu, *Naše Starine*, Sarajevo 1959.

onarılması için kaynak sağlamayı ve o günkü Ulusal Anıtları Koruma Kurumu'nu harekete geçirmeyi başarmıştır. Bu durum aynı zamanda tekkenin duvarlarında bulunan hat sanatına dair eserlerin sistematik, bilimsel ve teknik olarak araştırmalarının başlangıcını oluşturmuştur. Bundan sonra da Muezinoviç, çeşitli dergilerde tekkedeki epigrafler ve bunların korunmasıyla ilgili birçok makale yazmıştır. Gelir kaynağının yetersizliğinden dolayı tekke çok fazla onarım görmemiş, ancak günümüze kadar ulaşmasını sağlayacak kadar da olsa korunmuştur. Bu yapılar, aynı zamanda Bosna'da kültürün korunması yolundaki bilinçlendirme çabalarının öncü girişimlerdir. Çünkü daha önce rejim baskılarından dolayı bu tarz faaliyetlerin yürütülmesi düşünülemezdi. Şüphesiz bu araştırmaların en önemli sonucu tekkenin önemli kültür anıtları arasına dâhil edilmesi ve resmî koruması altına alınması olmuştur.

Muezinoviç, yaptığı çalışmalarda öncelikle tekkenin tarihçesine yer vermiştir. Aynı zamanda Muezinoviç'ten önce tekkenin sanatsal yönünü detaylı olarak kimsenin incelemediğini, bu hususa ağırlık veren bazı kimselerin ise sadece buna vurgu yapmakla yetindiklerini öğrenmekteyiz. Muezinoviç'e göre tekke, bu yönüyle Bosna Hersek'te mevcut olan yegâne örnektir. Zira bu topraklarda, çeşitli yazı türleriyle bezenmiş ve bu kıdeme sahip olan (XVIII. yüzyıl) başka örnekler bulunmamaktadır. Bu yazılar ayrıca hat sanatının o dönemde ne kadar gelişmiş olduğunu da göstermektedir. Muezinoviç'in araştırmalarından tekkedeki hat örneklerinin sayısı hakkında da bilgilere ulaşmaktayız. Yazılar tekkenin üç duvarına yerleştirilmiştir. Bunlar; üzerinde 30 yazı bulunan Güney, 27 yazı bulunan Doğu ve 37 yazı bulunan Kuzey duvarlarıdır. Bundan başka Süleyman'ın Mührü semâhane girişinde ve semâhanedeki mihrap ve duvarlarında iki yazı daha bulunmaktadır. Bu 94 yazıda kûfî, talik, celî ve nesih hat çeşidi olmak üzere 4 çeşit üslup kullanılmıştır. En az kullanılan yazı çeşidi kûfî yazısıdır ve sadece 4 örnek bu yazıyla, 40'ı talik, 12'si celî ve 28'i nesih yazıyla yazılmıştır. 10 kadarı ise tuğra, selvi ve vazo şeklindedir.

Yazıların muhtevasına gelince; birkaç tanesi hariç tamamı farklı bilgileri içermektedir. Bunları 4 gruba ayırmamız mümkündür:

1. Kur'ân âyetleri ve Hz. Peygamber'in hadisleri,

2. Dervişlerin sözleri,
3. Camilerdeki levha ve çeşitli dekorasyonlarda karşılaşılan türden yazılar,
4. Tarihsel bilgiler (levhaları yapan kişilerin imzaları gibi).

Hacı Sinan Tekkesi'nin duvarlarında en çok tekrarlanan cümle İslam'ın ilk şartı olan Kelime-i şهادettir.

Metin olarak ve kapladığı mekân açısından en uzun yazı, her üç duvarda iki sıra halindeki hattır. Büyük harflerle ve celi-nesihle yazılmıştır (harflerin yüksekliği 22 cm'dir). Tekkenin Güney duvarında başlar, Kuzey duvarında son bulur. Sonunda Hüsrev Bey Hankahın Şeyhi Ahmed'in imzası bulunmakta ve 1158 (03.02.1745–23.1.1746) yılına aittir. Metin, Kadirî tarikatının Cumartesi virdini ihtiva eder.⁹² Mujezinoviç'e göre bu bunlar yazı çeşitliliği, çokluluğu ve dağınıklığı ile estetik bir tablo vermemektedir, ancak tek tek incelendiği zaman onların sanat açısından değeri daha iyi anlaşılmaktadır.⁹³ Onun için burada bazı örnekleri açıklanacaktır.

Güney duvarında yan yana bulunan ama farklı olan iki tane vazo şeklinde resim bulunmaktadır. Bunların birinde 42x24 cm alanında Osmanlıca olarak 'PİRİMİZDİR ŞEYH ABDULKADİR GEYLANİ' yazılıdır.⁹⁴ Yazı iki defa ayna şeklinde işlenmiştir. İkinci vazoda ise 39X22 cm alanında Kur'an ayetlerinden 'Küllü şey'in hâlikün illâ vechehu' (O'nun zatından başka her şey yok olacaktır)⁹⁵ yazılıdır. Okunması çok zor olan bu metin de ayna şeklinde olup iki defa yazılmıştır.⁹⁶

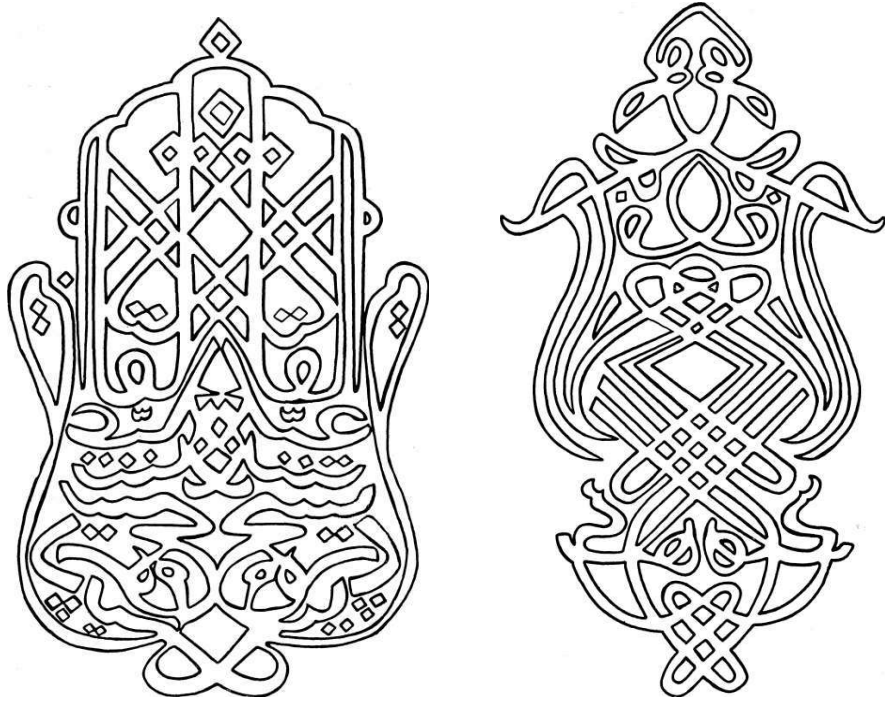
⁹² Ek 7.

⁹³ Mujezinoviç, a.g.m., ss. 95-104.

⁹⁴ Ek 8.

⁹⁵ Kasas/88

⁹⁶ Ek 9.

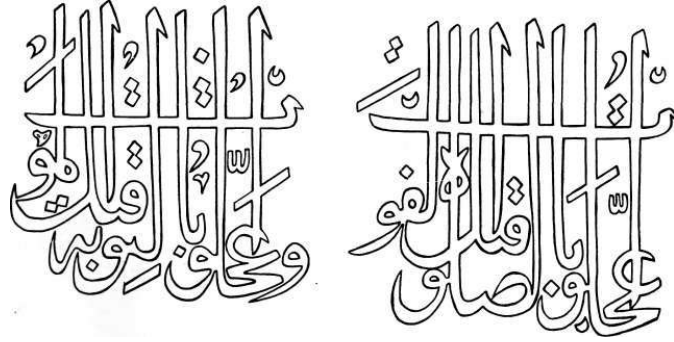
Güney duvarında bulunan bir güzel yazı daha Farsça'dır ve şunlar yazılıdır:

‘Kâ’betu’l uşşak başed in mekam,

Her ki nâkis âmed inca şud tamam.’

75x11 cm’lik alanda yazılmış olan bu yazının Türkçesi şöyledir: ‘Burası âşıkların kabetesidir. Buraya eksik gelen herkes tamam olur.’

Bunlardan başka önemli bir sanat eseri de 56x26 cmlik alanında celi yazı türüyle yazılmış ve birçok eski caminin giriş kapısında da bulunan ‘ Accilû bi’s-salati kable’l-fevti ve accilû bi’t-tevbeti kable’l-mevti’ (Vakti çıkmadan namaza acele ediniz. Ölmeden önce de tövbe için acele ediniz) hadisidir. Bursa’daki Ulucami gibi dünyanın çeşitli camilerinde de bulunan bu hadis Bosna’nın birçok caminde de bulunmaktadır. Bu camilerden bazıları: Sarayevo’daki Gazi Hüsrev Bey ve Ali Paşa Cami, Banya Luka’daki Ferhadiya ve Ferhat Paşa Cami, Mostar’daki Karagöz Bey Cami, Foça’daki Alaca Cami vb.

Aynı zamanda bu duvarda semahane girişindekinden daha küçük ve üzerinde 12 defa ‘La ilahe illallah, Muhammedun resulullah’ yazılı Süleyman’ın Mührü da bulunmaktadır.

Pasajın doğu kısmında, adı geçen en uzun hat örneği dışında yazı itibariyle Güney duvarında bulunan levhalara benzeyen 26 yazı bulunmaktadır. Kapının hemen üzerinde şunlar yazılıdır:

‘Ya kutb-i Rabbânî, ya gavsı samedani, pîrunâ ve seyyidunâ ve senedunâ eş-şeyh’u-l a’zam Sultan Muhyiddin Abdülkadir Geylani kaddesellahu sirrehu’⁹⁷

Kapının sağ tarafında ise büyük nesih yazı türüyle ‘Safa geldiniz’ yazısı bulunmaktadır.⁹⁸

Kuzey duvarında bulunan hat örnekleri Güney ve Doğu duvarındaki örneklerden hem yazı çeşidi hem de içeriği itibariyle farklıdır. Bu duvarda en uzun yazının altında Kadîrî tarikatı mensuplarını öven 36 satırlık Osmanlıca olarak yazılmış şiir bulunmaktadır. Siyah ve sarı boya ile yazılmış bu şiirin her dört satırından sonra şu iki satır tekrarlanmaktadır:

‘Biz gedayiz sûreta amma cihânın sultanıyız,

Salıkanı Şeyh Abdülkadir-i Geylani’yiz’

(Günümüz Türkçesiyle: Biz görünüşte köleyiz ama dünyanın sultanıyız,

Biz Şeyh Abdülkadir Geylani’nin takipçisiyiz.)⁹⁹

⁹⁷ Ek 10.

⁹⁸ Ek 11.

⁹⁹ Ek 12.

Semahanede bulunan hat örneklerine gelince, onlardan sadece bazıları günümüze kadar ulaşmış, çoğu ise yok olmuştur. Semahane girişinden önce sağ tarafta bulunan ve yukarıda sözü geçen büyük Süleyman'ın Mührü bulunmaktadır. Benzeri, Güney duvarı üzerinde de bulunmaktadır ancak semahane girişindeki çok daha büyük ve sanat açısından daha değerlidir. Semahanedeki diğer hat örnekleri ise çok az sayıdadır, çünkü zamanla yapılan onarım ve restorasyonlarda bunların birçoğu harcın altında kalmıştır.

Muyezinoviç'in çalışmalarında bu hatları yapan iki ustanın imzaları da bulunmuştur. Bunlardan birincisi 1158 (1745/46) tarihli ve semahanedeki Süleyman Mührünü yapan Şeyh Ahmet'e, diğeri ise 1161 (1748) tarihlidir ve Şeyh Seyyid Feyzullah'a aittir.

Yapılan bu araştırmalardan sonra, tekke üzerindeki onarım çalışmalarına da başlanmıştır. Mustafa Muyezinoviç'in yanı sıra Zdravko Kaymakoviç, Mato Biško ve Coko Mazaliç katılmışlardır. Bu çalışmalarda semahane ve mihrap üzerindeki birçok hat örnekleri de ortaya çıkarılmış ve yok olmakla karşı karşıya kalan örnekler de kurtarılmıştır.

Bu restorasyonda tek kalmış bacanın üzerine konik çatı da yapılmıştır.¹⁰⁰ İlk ve orijinal bacanın nasıl görüldüğü ile ilgili kaynak olmadığından bugünkü görünümü ilk baştaki görünümüyle aynıdır diyemeyiz. Ancak aynı tarihlerde yapılmış ve benzer özellikleri taşıyan Osmanlı mimarisinin yapılarıyla kıyaslayarak, bu bacanın orijinal olmadığı da söylenebilir. Çünkü metal konik çatılı bacalar genellikle kurşundan yapılmış kubbeli yapılarda kullanılmaktaydı. Sarayevo'daki Kurşunlu Medresesi¹⁰¹

¹⁰⁰ Ek 13.

¹⁰¹ Medrese 470 yıllık tarihiyle dünyadaki nadir okullardan olup Bosna'daki en eski eğitim öğretim kurumudur. 8 Ocak 1537 yılında II. Beyazıt'ın torunu, Bosna'nın en değerli beylerinden ve gönüllülerinden biri olan Gazi Hüsrev Bey tarafından kurulmuş olup Gazi Hüsrev vakfı çerçevesinde hizmet vermiştir. Asıl adı "Selçuk" olup Gazi Hüsrev Bey'in annesi ve II. Beyazıt'ın kızı olan Selçuk Hanım'ın adından gelmektedir. Bugün daha sık kullanılmakta olan bir diğer adı ise kurşun kubbelerinden dolayı Kurşunlu Medresesi'dir. Medresede Vakfiye'yle belirlenmiş çok yönlü ders program sayesinde İslami ilimlerin yanı sıra ihtiyaç olan diğer ilimlerin de öğretilmesi garanti altına alınmıştır. Gazi Hüsrev Bey Medresesi bugüne kadar birçok âlim, imam, hatip, müftü ve hafız yetiştirmiş, bugün ise lise düzeyinde eğitim vermektedir. Kaynak: RIZ, Gazi Husrev Begova Medresa, *Rijaset*, 02 Temmuz 2012. http://www.rijaset.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=81:gazi-husrev-begova-medresa&catid=66:medrese&Itemid=428

buna örnek gösterilebilir. Kiremit taşlarından yapılmış çatıların üzerindeki bacalar genellikle o dönemin ev mimarisiyle aynıdır. Bunun dışında Hacı Sinan Tekkesinin en az iki tane daha bacası bulunmaktaydı. Bugün ayakta olan baca mutfak bölümünde olup diğerleri ise ısıtma amaçlı kullanılmaktaydı.

1965 yılında Sarayevo’da yeni kurulan ‘Bare’ kent mezarlığının açılışından sonra Hacı Sinan Tekkesi yanında bulunan Saraç Ali Mezarlığı kapatılmıştır. Böylece, bu mezarlığın hizmet binası olarak kullanılan semâhane kısmı boş kalmıştır. 1969 yılında herhangi bir amaçla kullanılamayan semâhanede çeşitli tarikatlara mensup dervişler toplanmaya başlamışlardır.

1979 yılında tekkelerin faaliyet yasağı kaldırılmış ve ilgili yasa 30 Mart 1989 yılında Belgrat’ta yapılan meclis toplantısında onaylanmıştır. Bundan sonra tekkeye ait olduğu halde daha önce buradan alınan mallar tekkeye iade edilmiştir. Semâhane dışında halvet ve meydan odası da geri verilmiştir. Bu dönemde devletin kontrolü altında bulunan tekke zor şartlardan dolayı perişan durumdaydı.

Tekkede faaliyet gösteren son şeyh 22 Nisan 1990 yılında vefat etmiş olan Şeyh Feyzullah Hacibayriç’tir.

Doksanlı yılların başında Anıt Koruma Şehir Kurumu, Colegium Artisticum’da tekke adına bir sergi düzenlemiştir. Ancak medyanın uyandırmış olduğu ilgiye rağmen dönemin zor şartlarından dolayı tekke bu sergiden bir fayda görememiştir.

1992–1995 Bosna Savaşı ve Sarayevo kuşatması boyunca tekke kurumsal olarak faaliyet göstermiştir. Dervişler ve Kültür Anıtları Koruma Kurumu çalışanları tarafından tekkenin bütün değerli taşınabilir eşyalar güvenli yerlere götürülerek saklanmıştır. Süleyman Mührü önüne ise ahşap kirişlerden geçici olarak bir duvar yapılmıştır. Savaş sırasında tekkenin çatısı hasar görmüş ve daha önce zaten zor durumda olan hat örnekleri daha da tehlike altında kalmıştır.

Bu savaşla beraber tekke girişindeki Doğu kısmı tekkeye geri verilmiş, Batı kısmı ise halen belediyeye ait olup günümüzde kiracılar tarafından iskân edilmektedir. Savaşın 1995 yılında sona ermesinden sonra ise dervişler imkânları dâhilinde tekkede

bazı onarımlar gerçekleştirmişlerdir. 1998 yılına gelindiğinde tekkenin yönetim kurulunun isteği üzerine bir ekip onarıma başlamıştır. Duvarlardaki hat örneklerinin tespiti ve bunların çağdaş yöntemlerle korunması ile görevlendirilen ekibin başında Nihat Çengiç bulunmaktaydı. Ön çalışma ve analizler tekkedeki en büyük problemlerin büyük çatlaklar, kabarmalar ve kirlenmeler olduğunu göstermiştir.

Profesyonel bir ekip tarafından yapılan bu onarım çalışması tekkenin günümüzde hem iç hem de dış cephesini yok olmaktan kurtarmıştır ve bu onarım sayesinde tekke bugün iyi durumda bulunmaktadır.

Bunlar yürütülürken onarımın gerçekleştirilmesi esnasında zarar görmemeleri için tekkenin duvarları ve diğer bölümlerine geçici bir koruyucu duvar yapılmıştır. 1957 yılındaki restorasyonda duvardaki çatlaklara alçı konulmuştu ve bu nihai çözüm olmamakla beraber duvar ve hat örneklerinin daha çok zarar görmeleri engellenmiştir.

Yapılan son restorasyon sırasında harcın üzerinde bulunan çatlakların aslında tekke duvarlarındaki çatlaklardan oluştuğu tespit edilmiştir. Bunlar da zaman zaman olan deprem ve savaşlardan dolayı olmuştur. Hat örneklerinin bulunduğu duvarların harcını kirecin sağlamlığının koruduğu da gözlemlenmiştir.

Restorasyonda aynı zamanda birçok orijinal metot da kullanılmıştır. Bunlardan biri harçtır. Duvarların bazı yerlerinde harcın zarar gördüğü tespit edilmiş ve bunu onarırken ilk baştaki orijinal harcın aynısı kullanılmıştır. Yağlı kirece doğranmış saman ve yumurta da karıştırıldıktan sonra oluşturulan harç duvarlardaki çatlak ve harcın zarar gördüğü yerlere konularak onarım yapılmış ve bu sayede duvar orijinal haline getirilmiştir.

Duvarlardaki harfler onarılırken yazı öncelikle bir profesyonel tarafından tespit edilmiş ondan sonra zarar gören harf ve hat örnekleri onarılmıştır.¹⁰²

¹⁰² Son onarım ve restorasyon çalışmalarında profesyonel ekipte Bosna'nın en önemli hattatlarından Hazim Numanagić yer almıştır. Hazim Numanagić 1960 yılında Bosna'nın Foynica şehrinde doğmuştur. Hatla ilgili ilk eğitimini babası İbrahim'den almıştır. Sarayevodaki Oryentalizm Fakültesinde ise Eski Yugoslavya'nın en iyi hattatlarından biri olan Eşref Kovaçević'ten ders almıştır. Numanagić, 1987 yılında fakülteyi bitirdikten sonra hocası Kovaçević'in de yardımlarıyla özel olarak hat sanatının derinliklerini öğrenmiş ve ilk sergisini hocası ile beraber 1991 yılında açmıştır. İlk kişisel sergisini ise

6. KİTABELER ve BAHÇEDEKİ MEZAR TAŞLARI

6.1. Kitabeler

Tekkenin onarımı ile ilgili iki kitabe bulunmaktadır. Bunlardan biri semahane giriş kapısının üzerinde diğeri ise tekkede bulunmaktadır.

Semahane girişindeki kitabe 65x40 cm'lik taş üzerine nesh yazı türüyle 10 yarım mısra olarak işlenmiştir. Büyük ihtimalle tekke 1697 tarihinde yanmış ve daha sonra Karayılan Ali Paşa tarafından onarılmıştır. 1708/1709 yılına ait kitabe üzerinde şunlar yazılıdır:

Müsned âr-yı saadet hem adalet gevheri
Sahn-i gülşende oturmuş ol vücud-i muntelhâ
Sahip etmiş layık etmiş devlete Yezdan
Eylemiş kalbin adaletle müzeyyen bî riya¹⁰³
Eyledi Bosna diyarında Ali Paşa eser
Bais-i hayır dua ve mecma'i esma-i Hüda
Hıfz ide ashab-ı hayratı Hüda li mürr-i yezel
Ki adaden ola manend ka habkeza
Didiler tarihini lafzan anın eş'arına
Ya'ni bin yüz yirmide oldı tamam bu hoş fera¹⁰⁴

Günümüz Türkçesiyle:

Süsleyici adaletin dayanağı hem de adalet incisi
Gül bahçesinde oturmuş o en son varlık mertebesi
Yaratan (onu) devlete¹⁰⁵ layık kılıp sahip etmiş

1996 yılında yapmış ve bugüne kadar dünyanın çeşitli yerlerinde sergi açmıştır. 1999 yılında bir atölye açmış, bu atölye de Bosna'da tek örnektir. Kaynak: A.D., 'Hazim Numanagić Jedini je Kaligraf na Balkanu', Dnevni Avaz, sy. 4373, s. 12, 24 Kasım 2007, <http://www.idoonline.info/digitalarchive/public/index.cfm?fuseaction=serve&ElementId=393471&CFID=39367554&CFTOKEN=19c884f539a3e09e-F1668692-13D4-4CD5-50397700E1904B52>, 02 Temmuz 2012.

¹⁰³ Bu kelime **riya** olursa gösteriş ve ikiyüzlülük anlamına gelir ki metne uymamaktadır. Ancak **râyi'** olursa cömert kişi anlamı var ki o da anlam kazanmaktadır.

¹⁰⁴ **Fera** kelimesinin yüksek yer anlamı olduğu gibi; dal, budak, tomurcuk, bir aslın neticesi veya bir şeyin subesi anlamı da bulunmaktadır.

Kalbini adaletle süslemiş bir cömert kişi
Ali Paşa Bosna diyarında eser yaptırdı
Hayır duaya sebep olan ve Allah'ın isimlerinin bir araya getiren
Cenab-ı Hak hayır sahiplerini sonsuza dek korusun
Ki sayısı ekmeklere denk olsun
Sözlü olarak onun tarihini en güzel şiir söyleyen verdi
Yani bin yüz yirmide bu hoş yer tamamlandı.¹⁰⁶

Tekkenin içinde bulunan ve bir ahşap levhaya yapıştırılmış kâğıt üzerinde işlenmiş güzel bir nestalik hattıyla, dönemin Sarayevö kadısı Lütfullah Efendi Zâde Feyzullah tarafından yazılmış tarih kıt'asından, tekkenin 1188 senesinin Recep ayında Bosna Valisi Muhammed Paşa Muhsinzade yardımıyla tamir edilmiş olduğunu öğreniyoruz:

Kadiri virdini sem' etmek için dünyada
Goncaveş itdi hulus ile kuşad ve ihya
Üçlerde virdi sevabın edince ta'mir
Sahib-i sadr u kerem ya'ni Muhammed Paşa

Günümüz Türkçesiyle:

Kâdirî virdini dünyada gizli tutmak için
Gonca misali samimiyeti ile kurup diriltti
Üçler de (yaptığı) tamir için sevabını verdi
Cömertlik sahibi yani Muhammed Paşa.

6.2. Bahçedeki Mezar Taşları

6.2.1. Şeyh Muhammed'in mezar taşı kitabesi

Kitabe Osmanlıca olarak 12 eğik satır halinde nesh yazı türüyle yazılmıştır. Kitabeyi Muhammed Emin İseviç ve Mehmed Meyliya adlı iki şair yazmıştır. Kitabeden gördüğümüz üzere kimin adına yazıldığı ile ilgili bilgi bulunmamaktadır.

¹⁰⁵ Devlet kelimesi otorite ve teşekkür anlamına geldiği gibi, eski Türkçede talih, baht, saadet, büyük rütbe ve mevki anlamlarına da gelir.

¹⁰⁶ Ek 14.

Ancak Bosna'nın en meşhur tarihçilerinden biri sayılan Mula Mustafa Başeskiya yazmış olduğu *Ljetopis* kitabında burada yatan zatın Şeyh Muhammed olduğunu söylemekte ve kitabenin son mısrasını nakletmektedir.¹⁰⁷ Başeskiya, Şeyh Muhammed'in tam vefat tarihini de vermektedir ve buna göre Şeyh Muhammed 28.06.1777 yılında vefat etmiştir. Arkasında karısı, iki oğlu ve iki kızı olmak üzere dört çocuk bırakmıştır.

Şeyh Muhammed aynı zamanda sözü geçen Başeskiya'nın da şeyhiydi, onun için kitabında kendisine daha çok yer vermiş ve hayatı hakkında bilgi vermiştir.

Başeskiya'dan öğrendiğimiz bir başka önemli bilgi, Şeyh Muhammed'in Hacı Sinan Tekkesi'nde şeyhlik görevi yapmış olduğudur.

El- Fâtîha

Mürşid-i seccâde-i pirây-ı sülûk

Pişva-i zümre-i ehl-i yakîn

Ârif-i sırr-ı şuûnat ve zuhûr

Kâdirîler şeyhi ol zâtı güzîn

Can verüp şevki cemâlullah ile

Mak'ad-ı sıdka geçüp oldu mekîn

İştiraken dediler tarihini

Bende-i dergâh Meyli ve Emin

Ref'-i inkişâf-ı şehâdet eyleyüp

Göçtü ya Hayy dedi şeyhü'l-kâmilîn

Sene 1191¹⁰⁸

¹⁰⁷ Mujezinović, a.g.m., s. 160-161.

¹⁰⁸ Ek 15.

Günümüz Türkçesiyle:

El Fâtîha
Süslü sulûk seccadesinin mürşidi
Yakin ehli topluluğun başı (reisi)

Hal ve görünenlerin sırrını bilen
Seçilmiş olan o Kadiriler şeyhi

Allah'ın cemalini (görme) arzusuyile can verdi
Doğruluk yere geçip yerleşmiş oldu

Dergâhın hizmetkârları Meylî ve Emîn
(vefatına) beraber tarih düştüler

İnkişâf (derecesine) yükselip şehâdet ederek
Kamiller şeyhi Ya Hayy diyerek göç etti.
Sene h.1191/m. 1777

Kitabenin sonunda yazılmış 1191 tarih dışında bir de son mısradaki aynı tarih ebcedle işlenmiştir.

6.2.2. Mir Hakiya'nın mezar taşı kitabesi

Mir Hakiya, Bosna'nın önemli siyasetçilerinden biri olan ve 1708/09 yılında tekkeyi onaran Ali Paşa Karayılan'ın oğludur. Mir Hakiya, tekkenin onarım sırasında daha çocuk yaşlarında vefat etmiştir ve tekkenin şeyhlerinden değildir. Mezar süslenmiş taşlarla çevrilidir. Mezar taşının üzerinde şunlar yazılıdır:

Hüvel Hayyul Baki
Dirigâ Mir Hakkî'nin huslet
Koyup dünyayı etti azmi cennet

O mahdum-ı Ali Gâlip Paşa kim
İdüp ma'sum iken 'ukbaya rihlet

Firâk-ı akrabasın kıldı mahzûn
Veli ol buldu hûri 'ıyne vuslat

Behişt-i huldî seyrân isteyenler
Mezârı Hakkî'yi kılsun ziyâret

Denildi üçler imdâd ile tarih
Vere Hakk Hakkî'ye firdevs-i cennet
Sene 1268¹⁰⁹

Günümüz Türkçesiyle:

Eyvahlar olsun Mir Hakkî (boyun) bükerek
Dünyayı bırakarak cennet(e gitme) kararı verdi

O Ali Gâlip Paşa'nın oğludur ki
Daha küçükken ahirete göç etti

Ayrılığı yakınlarını hüzünlendirdi
(Onların) sahibi olarak Hurilere kavuştu

Sonsuz cenneti görmek isteyenler
Hakkî'nin mezarını ziyaret etsin

Üçler (vefatına) tarih düşmek için yardım etti
Hakk Hakkî'ye firdevs cenneti versin.
Sene h. 1268/m. 1851

¹⁰⁹ Ek 16.

6.2.3. Şeyh Mehmed'in mezar taşı kitabesi

Şeyh Mehmed Hacı Sinan Tekkesi'nde şeyhlik görevini yapmıştır ancak kendisi hakkında kaynaklarda çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Kitabe Osmanlıca olarak 12 eğişik satır halinde nesh yazı türüyle yazılmıştır.

Yâ Kayyûm

Her gelen bu hangâh-ı âleme elbet gider

Şeyh ve derviş vü gedâ olsun görse şah-ı cihân

İşte ez cümle cenâbı Şeyh Mehmet Kâdirî

Bâ irâdet eylemişken râhı Hakk'ta merkebi akibet

İrci'i fermânına oldu muhâtab akibet

El çeküp dünyadan etti kurb-i Mevlâ'yı mekân

Ruh-i kuds ile tâ haşre dek ruh-i enîs

Bazı eşheple ide cennetinde Hakk hem eşbân

Yazdı tarihi kalem cevheri midât aşıklara

Şeyh Mehmet kıldı Hakk yâ Hayy deyüp azm-ı cinân

Sene 1272¹¹⁰

Günümüz Türkçesiyle:

Yâ Kayyûm

Bu alem tekkesine her gelen elbet gider

İster şeyh, derviş, dilenci veya dünya hükümdarı olsun

İşte bunun gibi Ulu Kadiri şeyhi Mehmet de

Hak yoluna iradesiz olarak sonuna geldi

¹¹⁰ Ek 17.

Dön emrine muhatab olarak nihayet
Dünyadan el çekip Mevla yakınında mekan tuttu

Kutsal ruhla dirilişe kadar dost ruhu
Hak onu cennetin kırlarında emin kılsın

Aşıklara yardım olsun diye kalem cevheri (vefat) tarihini yazdı
Ya Hayy diyerek Şeyh Mehmet cennete gitme kararı kıldı.
Sene h. 1272/m. 1855

6.2.4. Şeyh Salih'in mezar taşı kitabesi

1874/75 yılında vefat eden ve 'Cvancika' lakabıyla bilinen Şeyh Salih hakkında da fazla bilgi bulunmamaktadır. Kendisinin, tekkenin bir önceki şeyhi Şeyh Mehmet'in damadı olduğu bilinmektedir.

Mezar taşı üzerindeki kitabe nesih yazı türüyle yazılmıştır.
Ya Hayy Ya Kayyum
Sene 1291
Hâci Sinân dergâhının şeyhi idi bu merd-i güzîn
Tutmuş idi istikâmetle zemîn-i râh-ı sedâd

Gayret hakk müceddidi bir zaman
Himmet-i Geylânî kıldı feth-i rûhu şâd-ı bâd

Muhtazırken leyle-i cum'a dedi el-Fâtiha
Zikir akabinde buyurup irci'i Rabbu'l' ibâd

Fatiha eşkim döküp tarihine Hilmi dedim
Şeyh Salih müjde bâb-ı rûhuna verdi küşâd¹¹¹

¹¹¹ Ek 18.

Günümüz Türkçesiyle:

Ya Hayy Ya Kayyum

Sene h. 1291/m. 1874

Bu güzel insan Hacı Sinan dergâhının şeyhi idi

Yeryüzünde doğru yolu ile istikameti tutmuştu

Bir zaman gerçek müceddid idi

Geylânî'nin yardımı ruhunun açılıp sevinçli olmasını sağladı

Cuma gecesı can çekişerek el-Fatiha diyerek

Zikir sonrası kulların Rabbine dön buyurdu

Fatiha (ile) gözyaşı dökerek Hilmi tarih düştü

Şeyh Salih'in ruhuna kapı açıldı (diye) müjdeler olsun.

6.2.5. Derviş Mesud Serdareviç

Mezar, Şeyh Salih'in torunu olan Derviş Mesud Serdareviç'e aittir. 30 Aralık 2001 yılında vefat eden Serdareviç Hacı Sinan Tekkesi'nde vekillik görevini yapmıştır.

Hüve'l-Bâki

Derviş Mes'ûd nâm rehber kim

Ol bende i âl-i 'abâ

Tarîkate hizmet eyleyüp

Olmuş idi pür safâ

Zevk ile hâdim-i hâksâr oldu

Bu 'âlî Kâdirî dergâhına

Rûz-ı mahşerde mahrûm etmeye

Zât-ı habîb-i hazreti Hüdâ

Seyyid Abdülkâdir Geylânî'den

Bulmuş tecellî esmâ ve pür ziyâ

Kaza-yı hak ile rûh-ı pâkin etti

Vuslat-ı Cenâb-ı Hakka fedâ

Firdevste Mes'ûd efendinin

An revânı şâd ola¹¹²

Günümüz Türkçesiyle:

Bâki O'dur

Derviş Mesud adlı kişi rehber

Mürşidler sülalesinin kuludur

Tarikate hizmet edip

Tam gönlü saflığına erişti

Bu yüce Kadiri dergahına

Zevkle zavallı bir hizmetkar oldu

Sevgili zat olan Hazreti Hüda

Mahşer gününde mahrum etmesin

Seyyid Abdülkadir Geylanî'den

Esmâ'nın tecellisi ve dolu dolu nur buldu

Gerçek kaza ile tertemiz ruhu

Cenab-ı Hakka feda olarak kavuştu

Firdevs'te Mesud Efedinin

Ruhu sevinçli olsun.

Bu beş mezar yanında tekkenin bahçesinde bir de 2010 yılında vefat eden Hacı Mustafa Orman'a ait ve tahtadan yapılmış altıncı mezar daha bulunmaktadır.

7. TEKKEDE UYGULANAN ZİKİR

Hacı Sinan Tekkesi'nde asırlarca tertip edilen zikir usulü, tekkenin XX. yüzyılın ilk yarısındaki şeyhi Nasir Misirliç (ö.1952) tarafından yazıya dökülmüş olup Hacı Sinan Tekkesi'nin kütüphanesinde ve Sarayevo şehir arşivinde bulunmaktadır.¹¹³

Buna göre zikir şöyle yapılmaktaydı:

¹¹² Ek 19.

¹¹³ Misirlić, Nasir, 'Fond Sinanove Tekije', *Arhiv Grada Sarajeva*, DS/98, sy. 32.

Kıyam'da: Bir defa İstiğfar,
iki defa İhlas,
bir defa Fatiha.

Evrad-ı Şerif'te: Bir Fatiha,
İsm-i Celâl,
Allah'ın diğer isimleri ve
'Hu' ismi.

Oturarak: Aşr-ı şerif,
dua,
fatiha.

İlahiler ve kasideler zikir esnasında değil zikirden sonra okunmaktaydı. Oturarak başlayan zikir, kıyamda devam eder ve yine oturarak biter. Hacı Sinan Tekkesi'nde zikir Pazartesi ve Cuma geceleri yapılmaktaydı. Ramazan ayında ise her gece teravih namazından sonra yapılmaktaydı. 1908 yılına kadar zikre kadınlar da katılmış ancak 1908 yılına Sarayevo Ulemâ Meclisi bu uygulamayı yasaklamıştır. Bunun dışında tekkede her yıl Muharrem ayının onuncu günü aşure pişirilir ve halka dağıtılırdı. Mevlid ve diğer kandillerde de tekkede zikir tertiplenmekteydi.¹¹⁴

Günümüzde zikir Perşembe günleri akşam namazından sonra¹¹⁵ semâhanede halka oluşturularak yapılmaktadır. Zikir esnasında kısa ve uygun bir vaaz da yapılmaktadır. Zikre kadınlar da kendileri için ayrılan üst katta katılmaktadırlar. Zikirden sonra yatsı namazı kılınmakta ve daha sonra semâhaneden halvet odasına

¹¹⁴ Čehayić, a.g.e., s. 131.

¹¹⁵ Tekkenin vekili Sead Halilagić, 2006 yılında verdiği bir röportajında zikrin yatsıdan sonra yapıldığını söylemektedir. Ancak zikrin vakti mevsimlere göre değişebilmektedir. Kaynak: <http://www.preporod.com/index.php/iz-nasih-dzemata/bih/916-bajram-bojijh-poslanika.html>, 20.06.2012.

geçilmektedir. Halvet odası da erkek ve kadın olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Burada sorulan sorulara cevap verilir, sohbet edilir ve çay içilir.¹¹⁶

Bunun dışında tekkede Arapça ğretimi de yapılmaktadır. Arapça ve elifba öğrenime sadece gençler değil büyükler de katılmaktadır. Bu, Hacı Hafız Mahmut Efendi Tralji'in daha önce yapmış olduğu dinî eğitimin genişletilmiş versiyonudur. Daha önce de olduğu gibi, bugün de tekkede bütün önemli mübarek gün ve gecelere uygun bir program yapılmaktadır. Bunun yanında Ramazan boyunca teravih namazları tekkede kılınmaktadır.

¹¹⁶ Bu durum, 23 Mayıs 2012 tarihinde tekkeyi ziyaretim sırasında gözlemlenmiştir.

III. BÖLÜM

HACI SİNAN TEKKESİ'NDE GÖREV YAPAN POSTNİŞİNLER

Hacı Sinan Tekkesi'nin kurulduğu yıllarda burada vazife yapan şeyhlere dair kaynakların naklettiği bilgiler yeterli değildir. Bir başka ifadeyle, 1691 yılında vefat eden Hasan Kâimî her ne kadar kaynaklar tarafından bu tekkenin ilk şeyhi olarak tanıtılmaktaysa da, kendisinden önce burada görev yapan başka şahısların var olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte söz konusu postnişinlerin kimlikleri ve faaliyetleri hakkında elde mevcut herhangi bir belge bulunmamaktadır. Bu durumun temel sebebi tekkenin ve tekke ile ilgili bütün evrakların yok olduğu yangınlardır.

Bu konu daha çok XX. yüzyılda araştırılmaya başlanmış ve ilk araştırmalar Mehmet Kalabiç, Şakir Sikiriç, Mustafa Muezinoviç ve Cemal Çehayiç tarafından yapılmıştır. Burada şeyhlerle ilgili verilen bilgiler daha çok sözlü geleneğe dayalı olan bilgilerdir. Bunların incelenmesi neticesinde Hacı Sinan Tekkesi meşayih silsilesi şu şekilde oluşturulabilir:

1. ?
2. Şeyh Hasan Kâimî (ö.1691)
3. Şeyh Mehmet Tokatlı (ö. ?)
4. Şeyh Abdülkadir bin Muhammed bin Hasan es-Sakaki (ö. 1754/55)
5. Şeyh İbrahim bin Kabil (ö. 1768/69)
6. Şeyh Hacı Muhammed bin Hasan bin Abdurrahman (ö. 1777/78)
7. Şeyh Muhammed oğlu Şeyh Veys (ö. 1782/83)
8. İsmail oğlu Derviş Salih (ö. 1787/88)
9. Şeyh İbrahim (ö. XIX. asrın ilk yarısı)
10. Şeyh Mehmed (ö. 1855/56)
11. Şeyh Salih (ö. 1874/75)
12. Aşık lakaplı Derviş Muhammed (ö. ?)
13. Fenerci lakaplı Derviş İbrahim (ö. ?)

14. Droblyen lakaplı Derviş Mustafa (ö. ?)
15. Cvancika lakaplı Şeyh Edhem Misirliç (ö. 1910 ?)
16. Şeyh Nasir Misirliç (ö. 1957)
17. Şeyh Fadil Sokoloviç (ö. 1978)
18. Şeyh Feyzullah Hacibayriç (ö. 1990)

1. Hasan Kâimî (ö. 1691)

1.1. Hayatı

Hayatı hakkında çok fazla bilgi edinilemeyen Kaimî'nin XVII. yüzyılın başında Bosna'nın başkenti Sarayevo'da doğduğu bilinmektedir. Doğduğu tarihle ilgili değişik rivayetler bulunmaktadır. Bununla birlikte 1625-1640 yılları arasında dünyaya geldiği kabul edilmektedir.¹¹⁷ Kâimî olarak tanınan Hasan'ın bu şekilde meşhur olması hakkında çeşitli rivayetler bulunmakla birlikte, kırk gün boyunca ayakta (halvet) durduğu için bu lakabı aldığı doğrultusundaki menkıbe bunlar arasında en inandırıcı olanıdır.¹¹⁸

Kâimî, ilk tahsilini doğduğu Sarayevo'da tamamladıktan sonra, ilim öğrenmek amacıyla bugünkü Bulgaristan'ın başkenti Sofya'ya gitmiştir. Baba diye de anılan Hasan, burada Öziçeli Muslihuddin Efendi'nin (ö. 1642) halkasına katılmış ve ondan tasavvufî terbiye almıştır. Halvetî tarikatına mensup Muslihuddin Efendi'den icazet alan Hasan Kâimî Baba, daha sonra Osmanlı'nın başkenti olan İstanbul'a gitmiştir.¹¹⁹ Hasan Kâimî Baba Konya gibi önemli ilim merkezlerini de gezdikten sonra vatanı Sarayevo'ya geri dönmüştür. Yaptığı bu ilim yolculuğunun tesirinde kalmış ve bu etki hayatının sonuna kadar devam etmiştir.

¹¹⁷ Şamiç, Jasna, 'Kâimî', *DİA*, XXIV, s. 215.

Edebiyatçı Hamid Dizdar (öl. 1967, Sarayevo) 'a göre ise Hasan Kâimî 1625-1635 yılları arasında doğmuştur. Kaynak: Moker, Mubina, 'Sejrisuluk Šejha Kaimije u Svijetlu Njegova Odnosa Prema Ženama', *Ibn Sina*, <http://www.ibn-sina.net/bs/component/content/article/525-sejrisuluk-ejha-kaimije-u-svijetlu-njegova-odnosa-prema-enama-sufijama.html>, 02 Temmuz 2012.

¹¹⁸ Şamiç, Jasna, 'Kaimi, Bosanski Pjesnik, Mistik iz 17. Vijeka-Uvodna Kasida Divana', *Treći Program Radio Sarajevo*, sy. 2, Sarajevo 1979, s. 426.

¹¹⁹ KARA, Mustafa, *Bursa'da Kırklar Meclisi*, Bursa Kültür AŞ, Bursa 2011, s. 51.

Sarayevo'ya dönüşünde Hasan Kâimî, Sarayevo Kadirî tekkesinin şeyhliği görevini üstlenmiştir. Kâimî, Hacı Sinan Tekkesi'nin bilinen ilk şeyhidir. Şeyhlik belgesi günümüze kadar ulaşamamıştır. Bunun sebebi de, tekkenin büyük bir kısmının kül olduğu 1697 yılındaki yangındır. Halvetî tarikatına mensup bir şeyhten icazet almış birinin bir Kadirî tekkesinde şeyhlik yapması meselesi akıllarda soru işaretleri bırakmaktadır. Bu sorunun cevabını Mustafa Kara vermektedir:

“Halvetî tarikatına mensup Öziçeli Muslihuddin Efendi'den icazet alan Kâimî Baba, Sarayevo Kadirî tekkesinin şeyhidir. Soru ortada: Kâimî Baba'nın Kadirî mürşidi kimdir? Sorunun cevabını bulmak üzere Divân'ına bakıldığında görülen durum şöyledir: Abdülkadir Geylani ismi yüzlerce defa tekrar edilmektedir. Bundan sonra ismi en çok zikredilen zat, Şeyh Mühyiddin'dir. Geylani'nin torunu olduğu belirtilen bu zat kimdir? Kadirîlikle ilgili kaynaklarda Muhyiddin Abdülkadir, Hama, Halep ve Şam bölgesinde faaliyet gösteren bir şeyh efendi olarak görülmekte ve 1527'de vefat ettiği kaydedilmektedir. Bu vefat tarihi doğru ise Kâimî Hasan Baba ile yüz yüze görüşmesi mümkün görünmemektedir. Ancak tasavvufî kültürde –örnekleri az da olsa– daha önce yaşamış zatlardan izin alan Üveysi meşrep postnişinler de vardır.”¹²⁰

Hasan Kâimî Baba da eserlerinde kendisinin Kadirîlik tarikatına mensup olduğunu ve Abdülkadir Geylani'ye bağlı olduğunu belirtir.

Varidât'ındaki:

Çün 'Abdu'l Kâdirî Geylanî bu hake ruh olan her an
Kerek içre ulu sultan Hakkıyla tutdı etvarı¹²¹,

ve yine *Divân*'ındaki:

Gâh cehrile zikr iderüz

Gâh düşünüb zikr iderüz

Ni'metlere şükr iderüz

Sülûk Abdü'l-kâdir'ündür¹²²

¹²⁰ Kara, Mustafa, 'Bağdat'tan Bosna'ya Bir Sadâ Kâimî Hasan Baba', *Keşkül Dergisi*, sy. 18, İstanbul 2012, s. 28.

¹²¹ Šljivić, Lejla, *Hasan Kâimî Efendi'nin Vâridâtı İnceleme-Metin*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya 2008, s. 13.

mısralarında Hasan Baba bu konuya işaret etmektedir.

Hasan Kâimî, kadınların eğitilmesi konusuna çok önem veren sufilere aittir. Bazı rivayetlere göre 1660 yılında Şeyh Kâimî kendi evini vakfederek burada kadınların zikre katılmalarını sağlamak amacıyla bir kadın vekil de tayin etmiştir. Bu kadın vekilin kendi eşi olduğu konusunda da rivayetler bulunmaktadır.

Hasan Kâimî'nin vakfettiği bu evin tam olarak hangi görevi üstlendiği hususunda kesin bilgiler bulunmamaktadır. Konu ile ilgili çok çeşitli rivayetler vardır. Bunlardan bazılarına göre, yukarıda da belirtildiği gibi, Hasan Kâimî evini Kadirî tarikatına mensup kadınların zikir yapmaları amacıyla vakfetmiştir. Bir başka rivayete göre, Hasan Kâimî vakfettiği bu evinde, Halvetî usulünce zikir halkalarını düzenlemiştir. Zira bilindiği üzere kendisi Halvetî şeyhinden icazetnâme almıştır. Başka bir rivayete göre ise, Kâimî'nin vakfettiği bu tekke ilk başlarda Kadirî dergâhı iken daha sonra da Nakşibendî tekkesine dönüşmüştür.¹²³

Sarayevo'nun Ayas Paşa Mahallesi'nde bulunan bu tekke 1697 yılında şehrin işgale uğraması sebebiyle yanmıştır. Tekke daha sonra 1762 yılında Sarayevo Kadısı Muhammed Zihni Efendi tarafından onarılmışsa da günümüze kadar ulaşamamıştır.

Kâimî Baba'nın, halk tarafından sevilen bir şahıs olduğu söylenmektedir. Bazıları bunu, Kâimî'nin öncülük ettiği ve 1682 tarihinde Sarayevo'da vuku bulan isyana bağlamaktadırlar. Günümüze kadar ulaşan bazı rivayet ve menkıbelere göre o tarihlerde Sarayevo'da açlık baş göstermiş ve bundan dolayı halk ayaklanmıştır. Halkın ayaklanmasında Kâimî Baba'nın liderlik görevini üstlendiği de söylenmektedir. Bundan dolayı Hasan Kâimî, bugün türbesinin de bulunduğu Zvornik'e sürgün edilmiştir. Bir başka rivayete göre ise Hasan Kâimî dönemin ulemasıyla karşı karşıya gelmiş ve bu da onun sürgün edilmesine sebep olmuştur. Bütün bunlar herhangi bir belgeyle desteklenemeyen rivayet ve menkıbelerden ibarettir. Fakat kesin olan bir gerçek vardır

¹²² Aydın, Mehmet Uğur, *Kâimî Dîvânı-Transkripsiyonlu Metni ve Tahlili*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa 2007, s. 24.

¹²³ Čehajić, a.g.e., s. 47.

ki o da, tam olarak bilinmeyen bazı nedenlerden dolayı Kâimî Baba'nın 1682 yılında Zvornik'e sürgün edildiğidir.¹²⁴

Kâimî'nin Zvornik'teki faaliyetlerle ilgili de çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Bazı rivayetlere göre Hasan Kâimî Zvornik'te imamlık yapmıştır. Bunlardan bir kısmına göre imamlığı Zvornik'teki Namazgâh Camii'nde, bazılarına göre ise Hacı İdris Camii'nde icra etmiştir.¹²⁵

Kâimî Baba'nın doğumu hakkında olduğu gibi ölümü hakkında da çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Ancak en çok kabul edilen tarih 1691'dir. Bugün türbesinde bulunan kitabesinde de vefat tarihi 1691 olarak geçmektedir.

Hasan Kâimî Baba'nın türbesindeki kitabe:

Günümüz Türkçesiyle:

‘Rabbim, bu türbede dervişlerin en büyüğü,
Saygın Kâimî, dünyada meşhur
O cevherde cevherdir, lambanın ışığıdır,
‘Ben sınırı olmayan ufuğum’ dercesine ışıkları saçandır.’

¹²⁴ Kara, a.g.m., s. 29.

¹²⁵ Dizdar, Hamid, ‘Pjesnik Hasan Kaimija (Voda Pobunjenih Seljaka i Zanatlja u XVII. Vijeku)’, *Glasnik*, Yıl II, s. 141.

Kâimî Baba'nın kabrinin üzerine halk tarafından bir türbe yaptırılmıştır. Bu, Hasan Kâimî'nin beraber yaşadığı insanlarca ne kadar sevildiğinin bir göstergesi olarak kabul edilmelidir. Yaptırılan bu türbe ilk başta küçük bir odadan ibaretti ve taş, kerpiç ve ağaç gibi basit malzemelerden inşa edilmişti. Daha sonra 1900'lü yıllarda türbeyi genişleterek bugünkü halini verenler Tuzlalı Şemsibeg ve Bakirbeg Tuzlıç'tır. Türbe 10x6 metredir ve iki odadan oluşmaktadır. Odaların birinde Kâimî Baba'nın nâşı bulunmakta, ikinci oda ise ziyaretçilerin dinlenmeleri ve namaz kılmaları için kullanılmaktadır. Mezarının etrafı ahşap çitlerle çevrilidir. Yeşil örtüyle örtülmüş Hasan Kâimî'nin mezarı başında bir de yeşil sarık bulunmaktadır. Şüphesiz ki onun türbesi bölgede en çok ziyaret edilen mekânlar arasındadır.¹²⁶ Hala sevilmesinin bir işareti de günümüzde her yıl düzenlenen 'Hasan Kâimî Günleri'dir. Bursa'daki Erguvan Bayramı'nı hatırlatan 'Kâimî Günleri' ilk defa 1991 yılında, Hasan Kâimî'nin vefatından 300 sene sonra anma töreni olarak düzenlenmiştir. Haziran başında düzenlenen bu tören 2004'ten sonra düzenli olarak gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamda, jüri tarafından seçilen biyografiler ve yayınlanmış diğer eserler için çeşitli ödüller ve plaketler verilmektedir.

Hasan Kâimî sadece Müslümanların değil aynı zamanda gayrimüslimlerin de ilgilendikleri, sahiplendikleri ve hakkında çalışmalar yaptıkları bir şahsiyettir. Bir Sırp şâiri olan Marinko Stevanoviç'in Hasan Baba ile ilgili 1989 yılında yazdığı şiir bu hususta verilebilecek uygun örneklerden biridir. Hasan Kâimî'nin hayatını ve kişiliğini konu edinen ve uzun olan bu şiirin bir bölümü şöyledir:

Hasan Kâimî İlim öğrenmeye gidiyor

Şöhret yoluna çıktı ve dedi ki – DUR!
Neden yalnızların yolundasın,
Hayat onu yüceltmen içindir,
Öyle yap – ölmeyeceksin.

¹²⁶ Ek 20.

Bu sırrı öğren Hasan:
Her şey güzellik olarak yaratılmıştır.
Kokuşmuş bu kuyudan kaç,
Ve hayatla mücadele etme.

Uzaktır Sofya diyarları sana,
Kervanlar da pek geçmez.
Yıldızlar sana işaret etmiştir,
Hocaların da gelmektedir.

Sana gizli ilmi öğretmeye geliyorlar,
Ey, acı ve korkuyu yenen.
Bir defa doğmuş olan sen, unutma,
Sen hem İsa'nın hem Allah'ın oğlusun,
Onun için kalk ve eşyalarını hazırla.¹²⁷

1.2. Eserleri

Hasan Kâimî'nin eserlerini Bosnaca, Arapça, Türkçe ve Farsça yazdığı nakledilmektedir. Ancak Kâimî'nin günümüze kadar ulaşan eserleri arasında Arapça ve Farsça yazılmış eser bulunmamaktadır. İkisi Bosnaca (Alhamiyado) ikisi Türkçe olmak üzere toplam dört eseri günümüze kadar ulaşmıştır.

1.2.1. Bosna Dili'ndeki Eserleri

Kâimî'nin Bosna Dili'nde yazılmış iki tane şiiri bulunmaktadır. Bunlardan biri 'Tütünün Zararları' adıyla bilinen, diğeri de 'Kandiye Fethi' adlı şiirleridir.¹²⁸ Hasan Kâimî'nin dinî içerikli olan bir başka şiirinden daha bahsedilmektedir.¹²⁹

¹²⁷ Stevanović, Marinko, <http://www.yuope.com/people/marinko>, 02 Temmuz 2012.

¹²⁸ Sarajevo Enstitüsü'nde istinsah edilmiş bu iki şiirin nüshaları Kandiye Fethi 3089 numara, Tütünün zararları şiirinin nüshası ise R – 906 numara ile Gazi Hüsrev Kütüphanesi'ndedir.

¹²⁹ Šamić, Jasna, 'Čija je Pjesma 'Ti Besposlen Nemoj Hodat?', Anali Gazi Husrev Begove Biblioteke, c. XI-XII, Sarajevo 1985, ss. 175-179.

Hasan Kâimî, ‘Tütünün Zararları’ şiirinde fukaha arasında tartışılan tütün meselesine katılmakta ve konu hakkındaki kesin görüşlerini ortaya koymaktadır. ‘Kandiye Fethi’ şiirinde ise tarihi olaylardan söz etmektedir.

Taşıdığı mana açısından önemli olduğundan dolayı ‘Tütünün Zararları’, üzerinde durulmaya değer bir şiirdir. Ulemâ ve sûfiler nezdinde Tartışılan bu konuya sessiz kalamayan Kâimî Baba bu şiirinde tütün içmenin ve kullanmanın zararlarını anlatmıştır. Arapça alfabeyle Bosnaca olarak yazılmış didaktik bir şiirdir. Şiirin transkripsiyonunu ilk defa Seyfudin Kemura ve Vladimir Çosoviç yapmışlardır.¹³⁰

Tütünün Zararları Şiirinin Türkçe tercümesi:

Rabbim buyurmuştur:

‘Tütünden uzak durun!’

Allah’ın rahmetini kim isterse,

Tütünden uzak kalsın.

Kötülükte ısrar etmeyin,

Harfin söylediklerine kulak verin,

Her kim isterse temiz ölmek,

Tütünden uzak kalsın.

Kötü bir iştir,

İçilmesi ayıptır,

Çünkü çok günahtır,

Tütünden uzak kalın!

Pis kokudan kurtulun,

Adalet temiz olsun,

Şehri yarıp geçmeyin,

Tütünden uzak kalın!

¹³⁰ Šljivić, a.g.t., s. 19.

Şu sıkıntıya bakın,
Bütün eşyalar pis kokar,
Herkes ayıplar,
Tütünden uzak kalın!

Kim içerse cehennemliktir,
O, kendisini yok etmiştir,
Her zaman ağlayacaktır,
Tütünden uzak kalın!

Kim içerse, sıkıntı çeker,
Kendinizi zehirlemeyin,
Pipo, kamyş koparmayın,
Tütünden uzak kalın!

Pipo ile zemini gagalar,
Etrafına tükürür,
Kusmaktan berbattır,
Tütünden uzak kalın!

Tuvalet gibi kokar,
Mala eder zarar,
Kötülükten uzak durun,
Tütünden uzak kalın!

Kim içerse üzgün,
Sarafı çirkin,
Borçlu gibi yürür,
Tütünden uzak kalın!

İçenlerin hepsi solgun,

Burnundan akar sümük,
İster genç, ister yaşlı,
Tütünden uzak kalın!

Şimdi bak sana,
Pis kokar her zaman,
Kederden kaçının,
Tütünden uzak kalın!

Biz de onu içtik,
Ve kederde boğuştuk,
Bogumiller gibi,
Tütünden uzak kalın!

Batılılar bunu satarlar,
Sadık içer tutarlar
Bak ne zehir yutarlar,
Tütünden uzak kalın!

Vazgeçmesi pek lazım,
Batılılara uymak ne lazım,
Olmayın mülazım,
Tütünden uzak kalın!

Din için kötüdür,
Biriler ölüyor çirkindir,
Toprağa gömülüyor,
Tütünden uzak kalın!

Kâimî der; söyleriz;
Biz nasihat eyleriz,

Bir emirdir neyleriz,
Tütünden uzak kalın!¹³¹

1.2.2. Türkçe yazılmış eserleri

Hasan Kâimî'nin Türkçe yazdığı *Varidât* ve *Divân*'ı düşüncelerini en iyi şekilde ifade ettiği eserleridir.

1.2.2.1 Varidât

Hasan Kâimî'nin eserlerinin başta Sarayevö olmak üzere İstanbul, Ankara, Londra, Berlin, Kahire vb. kütüphanelerinde 100'ün üzerinde yazma nüshaları vardır. '*Hasan Kâimî Efendi'nin Varidâtı İnceleme-Metin*' konulu yüksek lisans tezi yapan Leyla Şljiviç Süleymaniye Kütüphanesi'nde Laleli Koleksiyonunda bulunan 1757 no'lu yazma eserini incelemiştir.¹³²

Bu eserde toplam 33 şiir bulunmaktadır. Aynı başlığı taşıyan bu şiirler değişik nazım şekilleriyle ve aruz vezniyle yazılmıştır. Bu eserin nüshaları *Kasidat-ı Kâimî* adını taşır.

Varidât'ta kullanılan deyimler genellikle Divân Edebiyatı'nda kullanılan deyimlerdir. Bunun yanında *Varidât*'ta mahallî bir takım deyimlere rastlamak da mümkündür. Örneğin: Aşka düşmek, canlar duymak, kurban gelmek, derde düşmek, yol açmak, başa çıkmak, gönül açmak, laf urmak, yan düşmek gibi.

Kâimî, *Varidât*'ında Türkçe birtakım atasözleri de kullanmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır:

- Kul azmazsa bela gelmez.
- Göz cihana sığmadı ama bütün dünya göze sığdı.
- Kaderde ne ise o olur. Yazılan gerçekleşir.
- Dünya küfürle değil, zulümle yıkılır.

¹³¹ Şiirin orijinal Bosnaca hali için bkz. Ek 21.

¹³² Şljiviç, Leyla, *Hasan Kaimi Efendi'nin Varidatı İnceleme- Metin*, Sakarya Üniversitesi SBE, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya 2008.

Bazen *Varidât*'ındaki şiirlerinde sade ve içten söyleyişlere de rastlamak mümkündür.

Kâimî mutasavvıf bir şâirdir. Bu itibarla şiirlerinde dinî unsurların ağırlıklı olarak kullanıldığı görülmektedir. Allah ve O'nun değişik isimleri, Hz. Peygamber ve isimleri, İslamî birtakım terimler ve tasavvufî kavramlar kendisi tarafından çokça kullanılmıştır. Mesela: Bârî, Hakk, Allah, namaz, cennet, cehennem, Muhammed, resul, Mustafa, şeyh, zühd, takva gibi.

Varidât'ta zaman zaman Haç, Rim (Roma), papa, kilise gibi Hıristiyanlık'la ilgili unsurlara da rastlamak mümkündür.

Türkçe yazılan *Varidât*'ta Bosnaca kelimelere de rastlanmaktadır. Bunlar arasında gospe gospedarı, kumandârı, kırsaçlar, glavaş gibi kelimeler sayılabilir.¹³³

1.2.2.2. Divân

Divân-ı Kâimî'nin Sarayevo, Roma, Kahire, Viyana, Paris ve İstanbul kütüphanelerinde 60'tan fazla nüshası bulunmaktadır.

Kâimî, Osmanlı Türkçesi ile yazdığı şiirlerinde dönemin siyasî olaylarına da değinmiştir. Bunun yanında vahdet-i vücûd nazariyesine de yer veren Kâimî'nin bazı beyitlerinde ilm-i cifr yolu ile gelecekte haber verdiğine inanılmaktadır. Şâir, şiirlerine konu olarak aşk, tabiat, Hz. Peygamber, diğer peygamberler, ârif meclisleri ve Abdülkâdir Geylani'yi seçmiştir. Şiirlerinde samimi, akıcı bir dil kullanan Kâimî'nin, herhangi bir sanat gösterme kaygısı taşımadığı da görülmektedir.

Kâimî'nin bütün şiirleri dikkate alındığında şiir dilinin, dönemine göre sade ve anlaşılır olduğu görülmektedir. Süslü ve ağır bir şiir dilinden kaçınmış olan şair, devrinin ve yaşadığı coğrafyanın dil özelliklerini şiirine yansıtmıştır. Ayrıca, yer yer halkın konuştuğu dili de şiirlerine taşımıştır.

Şâir, Sarayevo'da doğup büyümekle birlikte Anadolu'nun doğusunda kullanılan bazı halk tabirlerini şiirlerinde kullanmıştır.

¹³³ Şljiviç, a.g.t., ss. 12-38.

Şairin kullandığı dil halka çok yakın olmakla birlikte, şiirlerinde Arapça ve Farsça terkipler de kullanmıştır. Bazen Arap ve Fars söyleyişlerine yer vermekle birlikte Kur'an ayetlerine de başvurmuştur.

Kâimî Hasan Efendi *Divân* 'ında 324 şiir bulunmaktadır.¹³⁴

2. Mehmet Tokatlı (ö. ?)

Kaynaklarda, Hasan Kâimî'den sonra Hacı Sinan Tekkesi'nin şeyhliğine Mehmet Tokatlı'nın atandığı zikredilmektedir.¹³⁵ Ancak hakkında daha fazla bilgi verilmemektedir. Vefat tarihi bilinmeyen Şeyh Mehmet'in, Tokatlı lakabından hareketle Bosna'ya Anadolu'dan geldiği söylenebilir.

3. Şeyh Abdülkadir b. Muhammed b. Hasan es-Sakaki (ö. 1754/55)

Hacı Sinan Tekkesi'nin metrûkâtı arasında 1755 yılına ait ve 1754/55 yılında vefat ettiği tahmin edilen Abdülkadir b. Muhammed b. Hasan es-Sakaki'nin Kâdirî şeyhi Mehmed tarafından Hacı Sinan Tekkesi şeyhliğine atandığına dair hilafetnâme bulunmaktadır.¹³⁶ Söz konusu hilafetnâme sayesinde onun Hacı Sinan Tekkesi'nde vazife gördüğü anlaşılmaktadır.

4. Şeyh İbrahim b. Kabil (ö. 1768/69)

İbrahim b. Kâbil hakkında bilinen tek şey Hacı Sinan Tekkesi'nin şeyhliğini yaptığı ve 1768/69 yılında vefat ettiğidir. Aynı zamanda Hacı Sinan Tekkesi'nin mütevelliliği görevini de yürütmüştür.

5. Şeyh Hacı Muhammed b. Hasan b. Abdurrahman (ö. 1777/78)

Hacı Muhammed b. Hasan b. Abdurrahman 1777-78 yılında vefat etmiştir. Günümüze kadar ulaşan ve Hacı Sinan Tekkesi bahçesinde bulunan nişan taşı ve üzerindeki kitâbesi sayesinde Şeyh Muhammed'in hayatı hakkında az da olsa bilgiye sahip bulunmaktayız. Kitâbeyi Muhammed Emin İseviç ve Mehmed Meylîya adlı meşhur iki şâir kaleme almıştır. Bosna'nın en meşhur tarihçilerinden biri sayılan Mula Mustafa Başeskiya *Ljetopis* adlı kitabında burada yatan zâtın Şeyh Muhammed

¹³⁴ Aydın, a.g.t., ss. 3-12.

¹³⁵ Čehayić, a.g.e., s. 127.; Kalabić, a.g.e., s. 189.; Sikirić, a.g.e., s. 79.

¹³⁶ Čehayić, a.g.e., s. 128.

olduğunu söylemekte ve kitâbenin son mısrasını nakletmektedir.¹³⁷ Başeskiya, Şeyh Muhammed'in tam vefat tarihini de vermektedir. Buna göre o, 28.06.1777 yılında vefat etmiş, arkasında karısı, iki oğlu ve iki kızı olmak üzere dört çocuk bırakmıştır. Aynı zamanda sözüne değer verilen Başeskiya'nın da şeyhiydi. Bu nedenle o kitabında kendisine daha çok yer ayırmış ve hayatı hakkında geniş bilgi vermiştir.¹³⁸

6. Şeyh Muhammed oğlu Şeyh Veys (ö. 1782/83)

1782/83 yılında vefat eden Şeyh Veys, Şeyh Muhammed'in oğludur. Hacı Sinan Tekkesi'nin yanı başında bulunan mezarlıkta medfûndur. Mula Mustafa Başeskiya da kendisinden bahsetmekte, vefat tarihiyle birlikte ölüm nedenini de açıklamaktadır. Buna göre Şeyh Veys Hacı Sinan Tekkesi'nin şeyhliğine atandıktan sonra çok genç yaşlarda veba hastalığına yakalanmış ve bu hastalık nedeniyle vefat etmiştir. Kitabının bir başka yerinde Başeskiya Şeyh Veys'in cenazesinde yaşanan bir olayı da nakletmektedir.¹³⁹

7. İsmail oğlu Derviş Salih (ö. 1787/88)

İsmail oğlu Derviş Salih 1787/88 yılında vefat etmiştir. Derviş Salih, Başeskiya ile çağdaş olduğundan dolayı kendisinden kitabında bahsetmektedir. Başeskiya, ondan söz ederken Derviş Salih'in iyi huylu, çekingen ve ayakkabıcılık işleriyle meşgul biri olduğunu söylemekte, çok genç yaşlarda tarıkata girdiğini ve ibadete çok düşkün olduğunu da haber vermektedir. Onun aktardığına göre, Hacı Sinan Tekkesi içerisinde ikamet etmekte olan Şeyh Salih, Sarayevo'da çıkan bir yangın esnasında bir kuyuya düşerek hayatını kaybetmiştir. Kuyudan 10 gün sonra çıkarılan Şeyh Salih, Hacı Sinan Tekkesi'nin yanında bulunan mezarlığa defnedilmiştir. Söz konusu olay 13 Ekim 1787/88 yılında yaşanmıştır.¹⁴⁰

8. Şeyh İbrahim (ö. XIX. asrın ilk yarısı)

Şeyh İbrahim XIX. yüzyılın başlarında yaşamıştır. Şeyhliği zamanında tekke sahip olduğu vakıfları kaybetmiş ve bundan dolayı iki defa mahallî idarecilerden maddî yardım istemiştir. 1251/1835 yılında Bosna Valisi Mehmed Salih Vecihi Paşa buyruldu

¹³⁷ Mujezinović, a.g.m., ss. 160-161.

¹³⁸ Kitabe ve daha fazla bilgi için 'Kitabeler ve Mezar taşları' bölümüne bkz. s. 45.

¹³⁹ Başeskija, a.g.e., ss. 286-289.

¹⁴⁰ Başeskija, a.g.e., s. 353.

ile tekkeye ayda 30 kuruş tahsis etmiştir. 1256/1841 yılında da Bosna Valisi Muhammed Hüsrev Paşa yeni bir buyruldu ile bu yardımı devam ettirmiştir.¹⁴¹

9. Şeyh Mehmed (ö. 1855/56)

Kaynaklarda Hacı Sinan Tekkesi'nin şeyhleri arasında 1855/56 yılında vefat eden Şeyh Mehmet de yer almaktadır. Ancak kendisi hakkında daha fazla bilgi verilmemektedir.

10. Şeyh Salih (ö. 1874/75)

1874/75 yılında vefat eden ve 'Cvancika' lakabıyla bilinen Şeyh Salih hakkında da fazla bilgi bulunmamaktadır. Kendisinin, tekkenin bir önceki şeyhi Şeyh Mehmet'in damadı olduğu bilinmektedir.

11. Aşık lakaplı Derviş Muhammed (ö. ?), Fenerci lakaplı Derviş İbrahim (ö. ?) ve Droblyen lakaplı Derviş Mustafa (ö. ?)

Şeyh Salih'ten sonra yerine oğlu Edhem geçmiş, ancak çok küçük olduğundan dolayı ilk başta tekke "Âşık" lakabıyla tanınan Derviş Muhammed, "Fenerci" lakabıyla bilinen Derviş İbrahim ve "Drobljen" lakabıyla meşhur olan Derviş Mustafa tarafından yönetilmiştir.

12. Cvancika lakaplı Şeyh Edhem Misirliç (ö. 1910)

Şeyh Edhem 1885 yılında Hacca gitmiş ve orada Abdülkâdir Geylanî'nin torunlarından olan Musa Kalim'den hilâfet almıştır. 1886 yılında ise Şeyh Edhem, Hacı Sinan Tekkesi'nin resmî şeyhi olmuştur. 1910 yılındaki ölümüne kadar da bu görevde kalmıştır.

13. Şeyh Nasir Misirliç (ö. 1957)

Şeyh Edhem Cvancika 1910 yılında vefat etmiş ve Bosna Reisu'l-ulemâsı Cemal Çauşević'in emriyle oğlu Nasir Misirliç tekkenin şeyhi olmuştur. Nasir Misirliç 1952 yılına kadar bu görevde kalmıştır.

¹⁴¹ Čehayić, a.g.e., s. 129.

Tekke, 1952-1968 yılları arasında Sarayevo'daki Ulemâ Meclisi kararınca kapatılmış ve şeyhsiz kalmıştır. 1969-1972 yılları arasında ise tekkede *Mesnevi* dersleri verilmiştir.

14. Şeyh Fadil Sokoloviç (ö. 1978)

Daha sonra tekkenin şeyhlik görevini Fadil Sokoloviç yapmış ve bu görevde 1978 yılına kadar kalmıştır.

15. Şeyh Feyzullah Hacibayriç (ö. 1990)

Özel olarak Kâdirîler'in, genel olarak Bosna'nın XX. yüzyılın önde gelen şahsiyetleri arasında Feyzullah Hacibayriç önemli bir yer tutmaktadır. Hacibayriç, mücadele ve ilimle geçen hayatı boyunca İslam'ın ve Bosna'daki Müslümanların hizmetkârı olmuştur. Yazmış olduğu birçok kitap ve makalenin yanında *Mesnevî* gibi önemli eserleri de Bosnaca'ya tercüme ederek Bosna halkının bunlardan istifade etmesini sağlamıştır. Yaşamış olduğu dönemde Müslüman ve din adamlarına yapılan baskı ve zulümler karşısında duran nadir kişiler arasında yer alan Hacibayriç baskıcı rejimler karşısında yılmamış ve boyun eğmemiştir. Kısacası Feyzullah Hacibayriç XX. yüzyılda bir Müslüman sûfinin nasıl olması gerektiği konusunda canlı örnek olmuştur.

Feyzullah Hacibayriç, sadece Kâdirîlik için değil, aynı zamanda Mevlevîlik açısından da önemlidir. Uzun zaman boyunca *Mesnevî*'yi okumuş ve *Mesnevî*'nin ilk iki cildini Bosnaca'ya tercüme etmiştir. Hacibayriç, 1965 yılında Mevlevî şeyhi ve

mesnevîhan olan Abdülbâkî Gölpınarlı¹⁴² ile Konya’da görüşmüş ve *Mesnevî* okuma iznini ondan almıştır.¹⁴³

15.1. Hayatı

Şeyh Hacı Feyzullah Efendi Hacibayriç, 12 Ocak 1913 yılında Bosna’nın başkenti Sarayevo’da doğmuştur. Çocukluğunu Hrid Mahallesi’nde geçiren Hacibayriç, daha sonra Toplik’e taşınmıştır.

Babasının adı İsmail, annesinin ise Şemsa’dır. Babası çok genç yaşta vefat etmiş ve arkasında 28 yaşındaki eşini ve 6 tane çocuğunu bırakmıştır. Hacı Şeyh’in üçü erkek ikisi kız olmak üzere 5 kardeşi vardı: Ferid, Abdullah, Muhammed, Ferida ve Kanita. Kardeşlerin en büyüğü olması hasebiyle, zor şartlar altında ailesine ait olan lokantada çalışmak zorunda kalmıştır.

Bir yandan ortaokula devam ederken öbür yandan mekteb¹⁴⁴ eğitimini de almıştır. Ortaokulu bitirdikten sonra İnşaat Lisesi’ne girmiştir. Ancak İnşaat Lisesi’nin üçüncü sınıfında Gazi Hüsrev Bey Medresesi’ne geçiş yapmıştır. Medrese yıllarında Arapça ve Kur’ân’ı daha iyi öğrenmek için Mustafa Efendi Vareşanoviç’ten ilave dersler almıştır. Böylece Vareşanoviç de Hacibayriç’in feyz aldığı hocaları arasına girmiştir.¹⁴⁵

Şeyh Hacibayriç, 1933 yılında Mustafa Hacimuliç, Hafız İbrahim Trebinjac ve Hafız Mehmed Zahiroviç gibi Bosna’nın meşhur âlimleriyle birlikte Gazi Hüsrev Bey Medresesi’ni bitirmiştir. Medrese derslerinin dışında dönemin ulemâsı olan Ahmed Efendi Burek, Muhammed Efendi Tufa, Mehmed Efendi Hanciç, Kasım Efendi Dobraça ve meşhur mesnevihan Hacı Muyaga Merhemiç gibi hocalardan da ek dersler almıştır.

Medreseden sonra Kahire’ye gidip Ezher’de okumak istemiştir. Ancak ailesinin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar ve annesinin eşinden sonra oğlunu da kaybetme

¹⁴² Gölpınarlı için bkz. Akun, Ömer Faruk, ‘Gölpınarlı Abdülbâkî’, DİA, c.XIV, ss.146-149.

¹⁴³ Beglerović, a.g.t., s.439.

¹⁴⁴ Bosna’da çocukların normal eğitimin dışında hafta sonları dini eğitimlerini aldıkları kurum.

¹⁴⁵ Beglerović, Samir, *Fejzullah Efendija Hadžibajrić – Njegov Život i Borba za Povratak Tekija u Okrilje Islamske Zajednice*, FIN, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sarajevo 2004, s. 22.

endişesi sebebiyle Şeyh Hacibayriç fikrini değiştirmiştir. Onun yerine askere gitmiştir. Askerliğini bitirdikten sonra Saburina Ortaokulu'nda öğretmenlik yapmaya başlamıştır. Hacibayriç bu görevi 1943 yılına kadar sürdürmüştür. 1943 yılında Eğitim Bakanlığı tarafından Sarayevo Ulemâ Meclisi üyeliğine tayin edilmiştir. Bu mecliste dinî eğitim veren okulların sorumlusu olarak çalışmıştır.¹⁴⁶ 1942–1947 yılları arasında pedagoji ve din eğitimi hocalığını da yapan Hacibayriç, İkinci Dünya Savaşı'ndaki dinî faaliyetlerden dolayı diğer birçok İslam âlimi gibi birkaç defa tutuklanmış ancak her defasında hakkında delil bulunmadığından dolayı serbest bırakılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminde Sarayevo'da Felsefe Fakültesi açıldıktan sonra, Hacibayriç Şark bölümüne girip, 1955 yılında bu fakülteden mezun olmuştur.¹⁴⁷

Hacibayriç, 1947–1953 yılları arasında Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi'nde, 1953'ten emekliliğe ayrıldığı 1972 yılına kadar önce Veteriner Fakültesi'nde, daha sonra ise Felsefe Fakültesi Tarih Bölümü'nde kütüphaneci olarak çalışmıştır.

Sarayevo'nun çeşitli câmilerinde imam-hatiplik görevini de yapan Hacibayriç, Ferhad Bey Camii'nde uzun yıllar haftada bir gün hadis dersi okutmuştur.

Hacibayriç, tanınmış müderris, âlim ve şair olan Kâdirî şeyhi Vuçitrnlı Selim Sâmî Baba'nın müridi olduktan sonra 1965 yılında İstanbul'a gelerek Kasımpaşa'daki Aynî Ali Baba Dergâhı'nın¹⁴⁸ Kâdirî–Rifâî şeyhi Muhyiddin Ensârî'ye (ö. 1978) intisap etmiştir. 1968 yılında Bağdatlı Seyyid Yusuf Geylânî'den Kâdirî hilafetnâmesini alarak memleketine dönmüş ve ölümüne kadar Hacı Sinan Tekkesi'nde irşad faaliyetinde bulunmuştur.¹⁴⁹ Hacibayriç, 21 Nisan 1990 yılında vefat etmiştir.

Hacibayriç'in hayatında birçok din âlimi etki bırakmıştır. Ancak şüphesiz hayatında en büyük tesiri Sarayevo'da *Mesnevî* okutan Muyaga Efendi Merhemiç yapmıştır. *Mesnevî*'nin tercüme etme ve yorumlama icazetnâmesini de ondan alan

¹⁴⁶ Traljić, Mahmud, 'Hacibayriç Feyzullah (1912-1990)', *DİA*, XV, s. 499, 502-504.

¹⁴⁷ Mehić, Mustafa, *Islamska Obrazovna Predavanja u Tradiciji Srajeva i Nekih Drugih Mjesta*, Glasnik, sy. XLV, Sarajevo 1982, s. 60.

¹⁴⁸ Aynî Ali Baba Tekkesi için bkz. DBİA (Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi), c. I. ss.486-488.

¹⁴⁹ Traljić, a.g.m., 499.

Hacibayrić, kendisinden sonra bu icazetnâme'yi Hacı Hafız Halit Efendi Hacimulić'e vermiştir.

15.2. Selim Sâmi ile Tanışması

Hacibayrić, henüz çocukluk döneminde Sarayevo'da bulunan Hacı Sinan Tekkesi'yle bağlantı kurmuştur. Hacı Sinan Tekkesi'nin o dönemdeki şeyhi, aynı zamanda annesinin akrabası olan Şeyh Nasir Misirlić'ti. Hacibayrić'i tekkeye çekmeyi başaran Şeyh Kadri Efendi olmuştur. Şeyh Kadri Efendi'nin çok samimi olduğu arkadaşı da Selim Sâmi Efendi Yaşar'dır. Her ikisinin şeyhi Hazreti Muhammed Emin Süleymaniyeli'dir.

Feyzullah Efendi 1936 yılında Makedonya'nın Üsküp şehrinde yapılan İmamlar Meclisi'ne Selim Sâmi ile tanışmak üzere gitmiştir.¹⁵⁰ Ancak Şeyh Hacı Selim Sâmi o zaman Üsküp'te bulunmamaktaydı. Şeyh Sâmi'nin Vuçitrn'deki evine gittiğini düşünen Feyzullah Efendi peşine düşmüş ancak onu orada da bulamamıştır. Şeyh Sâmi'nin Priştina'daki kardeşinin ziyarette bulunduğunu öğrenen Feyzullah Efendi oraya gitmekten de vazgeçmemiştir. Geldiği ilk gece Feyzullah Efendi'yi kabul etmeyen Şeyh Sâmi sabah gelmesini söylemiştir. Böylece ikisi bugünkü Kosova sınırları içerisinde kalan Priştina'da karşılaşmışlar, ancak Şeyh Sâmi, Feyzullah Efendi'ye tarikata girmeye daha hazır olmadığını ve üç sene sonra hazır olacağını bildirmiştir.

Feyzullah Efendi, Priştina'dan dönerken Şeyh Selim Sâmi'nin müridi olan Hafız Fahri Efendi İlyaz'la da tanışmıştır. Bundan sonraki üç sene Feyzullah Efendi yaz tatillerini Priştina'da geçirmiştir.

Selim Sâmi'ye hayran kalan Feyzullah Efendi Priştina dönüşünde orada yaşadığı tecrübelerini hocaları Ahmed Efendi Burek ve Hacı Mehmed Efendi Handzić'e aktarmıştır. Feyzullah Efendi'yi Priştina'ya geldiği ilk gece kabul etmeyen Şeyh Sâmi'nin niyeti aslında gece Allah'a dua edip kendisine Feyzullah Efendi hakkında ilhamın gelmesini beklemektir ve bütün bunlar Feyzullah Efendi'yi kendisine daha çok yaklaştırmıştır.

¹⁵⁰ Hadzibayrić, Feyzullah, *Šjećanja na Kosovo i Skoplje, Putopisi i nekrolozi*, MOS Švedske, Stokholm 2002, s. 130.

Üç sene sonra, yani 1939 yılında Feyzullah Efendi bir rüya görür ve rüyasını Şeyh Sâmi'ye anlatır. Rüyasını yorumlayan Şeyh Sâmi artık tarikata girmeye hazır olduğunu söyler. Buna çok sevenen Feyzullah Efendi de derhal şeyhe intisap eder.

Feyzullah Efendi II. Dünya Savaşı çıkmadan önce vaktini Şeyh Sâmi ile geçirmeye çalışmıştır. Savaşın çıkması ve zor günlerin başlamasıyla birlikte ikisi farklı yerlerde kalmış ve birbirleriyle görüşememişlerdir. Feyzullah Efendi savaş boyunca Şeyh Sâmi'den sadece bir mektup alabilmiştir. Savaşın bitiminde ise sık sık Vuçitrn'a gelen Feyzullah Efendi şeyhiyle daha sonra da bağını koparmamıştır.¹⁵¹

1969 yılında Hacca giden Feyzullah Efendi, dönüşte dönemin hükümeti (Eski Yugoslavya) içerisindeki Kâdirîler'in merkezi olan Belgrad'a Şeyh Yusuf Geylânî'nin yanına gitmiştir. Ayrılırken Şeyh Yusuf kendisine icazetnâme vererek Bosna'da irşad görevini yapmasını istemiştir.¹⁵²

15.3. Eserleri

Genç yaşta akademik hayata atılan Hacibayriç arkasında çok büyük eserler bırakmıştır. Yaşadığı dönem Bosnalı Müslümanlar için sıkıntılı bir dönemdir. Bu dönemde Müslümanların söz hakkı yoktu ve akademik çalışmaları da sınırlıydı. Kitap veya makale yazan ve diğer bazı faaliyet gösteren Müslümanlar tutuklanmıştı. Tutuklananlar arasında Hacibayriç de bulunuyordu ancak bu onun arkasında büyük bir miras bırakmasına engel olamamıştır.

15.3.1.Kitapları

- *İlmihal*: Temel dini bilgileri içeren bu kitap 1963 yılında Sarajevo'da basılmıştır. Daha sonra 1969 yılında kitap Arnavutça'ya da çevrilmiştir.¹⁵³ Büyük bir boşluğu dolduran eserin günümüze kadar 10 baskısı yapılmıştır.
- *Seyahatnâme ve Anılar*: Kitap, Hacibayriç'in ölümünden sonra 2002 yılında İsveç'te basılmıştır.

¹⁵¹ Beglerović, a.g.t., s. 118.

¹⁵² Hadžibajrić, Fejzullah, 'Sjećanje sa Putovanja na Hadždž', *Glasnik VİS-a*, sy. XXXII, Sarajevo 1969, s. 500.

¹⁵³ Hadžibajrić, Fejzullah, *İlmihal - Kryesia e Bashkesise se fese islame ne Republikën Soc. te Serbise*, Priština, 1968.

15.3.2. Makaleleri

Tespit edebildiğimiz kadarıyla Hacıbayriç'in 150'den fazla makalesi bulunmaktadır. İlk makalesini 1936 yılında 'Müslüman Nasıl Olmalı?' adıyla yayınlamıştır.¹⁵⁴ Makalelerinden bazıları şunlardır:

- 'İslam Dergisi',¹⁵⁵
- 'Sarajevo'daki Tarikat Merkezinin Faaliyetleri',¹⁵⁶
- 'Şeyh Abdülkadir Geylani Hakkında İki Kitap',¹⁵⁷
- 'Fransızların Kur'an Analizi',¹⁵⁸
- 'Hacı Muhammed Efendi Paşiç',¹⁵⁹
- 'Dünyanın Büyükleri Listesinde Yunus Emre (1249-1322)',¹⁶⁰
- 'Kâtip Çelebi'nin Keşfu'z-Zunun'u',¹⁶¹
- 'Tasavvuf Terimleri Sözlüğü',¹⁶²
- 'Mevlana Celaleddin Rûmî',¹⁶³
- 'Sûfi'nin Namazı',¹⁶⁴
- 'Konya ve Konya-Sarajevo İlişkileri Hakkında',¹⁶⁵ vb.

15.3.3. Tercümeler

Arapça, Farsça ve Türkçe diline hâkim olan Hacıbayriç, bu üç dilden birçok tercüme yapmıştır. Tercüme yaptığı kitaplardan bazıları:

- Mevlâna Celaleddin Rûmî, *Mesnevi*, I.Cilt, (Sarajevo, 1985)

¹⁵⁴ Hadžibajrić, Fejzullah, 'Kakav Treba da je Musliman', *Pravda*, Sarajevo 1936, s. 9.

¹⁵⁵ Hadžibajrić, Fejzullah, 'Časopis Islam', *Glasnik VIS*, sy. XXVIII, Sarajevo 1965, s. 255.

¹⁵⁶ Hadžibajrić, Fejzullah, 'Djelatnost Tarikatskog Centra u Sarajevu', Šebi Arus, Sarajevo 1990, ss. 17-33.

¹⁵⁷ Hadžibajrić, Fejzullah, 'Dvije Knjige o Šejhu Abdulkadir Gejlaniju', *Glasnik VIS XLVII*, Sarajevo 1984, ss. 775-780.

¹⁵⁸ Hadžibajrić, Fejzullah, 'Francuska Analiza Kur'ana', *Takvim*, Sarajevo 2001, ss. 233.-237

¹⁵⁹ Hadžibajrić, Fejzullah, 'Hadži Muhammed ef. Pašić', *Preporod XI*, S. 16/240, Sarajevo 1980, s. 18.

¹⁶⁰ Hadžibajrić, Fejzullah, 'Junus Emre na Listi Velikana Svijeta', *Preporod III*, Sarajevo 1972, s. 9.

¹⁶¹ Hadžibajrić, Fejzullah, 'Keşfu-z-zunun Ćatib Ćelebije', *Bibliotekarstvo*, Sarajevo 1965, sy. 3, ss. 27-33.

¹⁶² Hadžibajrić, Fejzullah, 'Mali Riječnik Sufijsko Tarikatskih Izraza', Šebi Arus, Sarajevo 1988, s. 65-114.

¹⁶³ Hadžibajrić, Fejzullah, 'Mevlana Dželaluddin Rumi', *Glasnik VIS-a XII(XXIV)*, Sarajevo 1962, s. 16-22.

¹⁶⁴ Hadžibajrić, Fejzullah, 'Namaz Sufije', *Islamska misao IX*, Sarajevo 1987., sy. 97-98, s. 15-16.

¹⁶⁵ Hadžibajrić, Fejzullah, 'O Konji i Vezi Sarajeva s Konjom', *Glasnik VIS-a XXX*, Sarajevo 1967, sy. 3-4, s. 134-138.

- Mevlâna Celaleddin Rûmî, *Mesnevi*, II.Cilt, (Sarajevo, 1987)
- Mustafa Fevzi ibn Numan, *Miraciye*, (Sarajevo, 1969)
- Şeyh Selim Sâmi Yaşar, *Tuhfa*, (İsveç 1996)

Bu kitapların dışında Şeyh Hacibayriç birçok makaleyi de Bosnaca'ya tercüme etmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır:

- Şeyh Selim Sâmi Yaşar, *Allah'ın Varlığı*,¹⁶⁶
- Şeyh Selim Sâmi Yaşar, *Ey Mübarek Ramazan*,¹⁶⁷
- Abdulkadir Geylanî, *Hasb-i Hal-i Salik*,¹⁶⁸
- Mustafa Fevzi ibn Numan, *Seyr-ü Sülûk*¹⁶⁹
- Ali Tantavî, *Müslüman Kimdir?*,¹⁷⁰
- Şeyh Muhammed Feki, *Yedi Makam Hakkında*,¹⁷¹ vb.

Şeyh Hacibayriç'in vefatından günümüze kadar tekkenin şeyhlik makamı münhaldir. Zikirler vekiller tarafından yapılmaktadır. Şeyh Hacibayriç'ten sonra vekil görevini Hacı Mustafa Orman (ö. 2010), Hikmet Misirliç ve Sead Halilagiç üstlenmişlerdir.

¹⁶⁶ Jaşar, Selim Sami, 'Bog Ima i Postoji', *Glasnik VIS XXVIII*, Sarajevo 1965., sy. 11-12, ss. 433-434.

¹⁶⁷ Jaşar, Selim Sami, 'Ej Mubarek Ramazan', *Preporod*, Sarajevo 1972, sy. 51, s. 9.

¹⁶⁸ Geylani, Abdulkadir, 'Hasb-i Hali Salik', *Zbornik radova Prvog simpozija: Tesavvuf-islamska mistika*, Zagreb 1988, ss. 153.-155.

¹⁶⁹ Numan, Mustafa Fevzi, 'Sejru Suluk', *Islamska misao*, Sarajevo 1986, sy. 87, s. 18-21.

¹⁷⁰ Tantavî, Ali, 'Ko je Musliman', *El Hidaje IV*, Sarajevo 1941, sy. 7-8, ss. 180-184.

¹⁷¹ Feki, Muhammed, 'O Sedam Makama', *Zemzem XVI*, Sarajevo 1984, sy. 5-6, ss. 34.-35.

SONUÇ

Hacı Sinan Tekkesi'ni kurma fikri ve hikâyesi onun henüz işin başında Kadîrîler'in Bosna'daki önemli bir merkezi olacağının işareti olarak kabul edilebilir. Tekke, IV. Murat isteği üzerine veziri Silahdar Mustafa Paşa tarafından yaptırılmıştır. Böylece Hacı Sinan Tekkesi henüz kurulma aşamasında devlet tarafından destek görmüş, daha doğru bir ifadeyle devlet tarafından inşa edilmiştir.

Tekke ve külliyesi üzerine gerçekleştirilen inceleme sonucunda ulaşılan başlıca neticelerden biri bu mekânın geçmişte olduğu gibi günümüzde de itibar gören bir merkez olduğu doğrultusundadır. 1992-1995 yılları arasındaki yıkıcı savaş ve savaştan sonra Bosna Hersek devletinin içine düştüğü siyasi kriz ve karmaşaya rağmen tekkenin bugün devlet tarafından koruma altına alınmış olması, onarılması ve bunun doğal sonucu olarak iyi bir halde bulunması burada ifade edilmeye çalışılan hususun açık göstergelerinden biridir. Hacı Sinan Tekkesi aynı zamanda genel olarak Bosna'da, özel olarak da Sarayevo'da orijinal halini koruyabilen nadir tekkelerdendir.

Yukarıda belirtildiği gibi, Bosna Hersek geçmişten günümüze kadar birçok savaş ve yıkımla karşı karşıya kalmıştır. Bunun doğal sonucu olarak da birçok kütüphane ve arşiv yok olmuştur. Bosna'nın son savaşında Sarayevo'da yakılan Milli Kütüphane ve burada yok olan iki milyon kitap buna örnek olarak verilebilir. Dolayısıyla bütün bu nedenlerden ötürü Bosna ile ilgili herhangi bir konu üzerinde çalışmak pek çok zorluğu bünyesinde barındırmaktadır. Bundan dolayı Hacı Sinan Tekkesi ile ilgili daha sonra yapılacak araştırmalarda Osmanlı Arşivlerinin kullanılması ve oradan çıkacak bilgiler ışığında yeni sonuçların elde edilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, karşılaşılan bütün olumsuzluklara rağmen ulaşılabilen veriler ışığında söz konusu tekkenin profili ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Bosna ilim, kültür ve siyaset tarihi açısından önem arz eden pek çok isim ya Hacı Sinan Tekkesi'nde yetişmiş ya da bir şekilde tekke ile yolları kesişmiştir. Tekkeyi inşa eden Silahdar Mustafa Paşa'nın önemli bir devlet adamı ve aynı zamanda Sultan'ın veziri olması, tekkenin Sarayevo'nun merkezinde bulunması ve Hasan Kâimî gibi ilim adamlarının burada postnişinlik vazifesini icra etmiş olmaları mekânın değer

kazanmasındaki başlıca etkenler olarak sıralanabilir. Hacı Sinan Tekkesi'nde yetişen mühim simalar arasında en çok dikkat çeken isim Mula Mustafa Başeskiya'dır. Arzuhalcilik mesleğiyle uğraşan Başeskiya ve yazmış olduğu *Ljetopis* adlı kitabı pek çok ilmi çalışmaya konu olabilecek niteliktedir. Adeta XVIII. yüzyılın resmini çekip bugüne ulaştıran ve Osmanlıca olarak yazılan Başeskiya'nın eseri Türkiye'de henüz incelenmemiştir. Osmanlı kültür tarihi araştırmalarına ciddi katkı sağlayacak nitelikteki *Ljetopis* adlı eser elinizdeki çalışmanın konusunu teşkil eden Hacı Sinan Tekkesi'nde yetişen biri tarafından kaleme alınmış olması yönüyle ayrıca önemlidir.

Araştırma sırasında tekke ile ilgili en detaylı çalışmanın duvarlardaki hat örnekleri hakkında olduğu görülmüştür. Tekkenin sanatsal değerini daha da artıran hat örnekleri çeşitli dönemlere ait olmakla birlikte çoğu XVIII. yüzyılda oluşturulmuştur. Bosna'da herhangi bir yerde bu kadar çok sayıda hattın bir arada bulunması zordur. Dolayısıyla tekke bu yönüyle de ayrıca incelenmeye adaydır. Bu doğrultuda Mehmet Muezinoviç'in 1950'li yıllarda başlattığı hat örneklerini kurtarma çabası karşılıksız kalmamış ve hatlar 2000'li yıllarda yapılan son restorasyonla daha iyi bir konuma getirilmiştir.

Sonuç olarak, Bosna'da bulunan Hacı Sinan Kâdirî Tekkesi'nin sıradan bir zâviye olmaktan öte, başlangıcından itibaren koca bir imparatorluğun Balkanlar'daki serüvenini günü gününe kendi bünyesinde tecrübe eden ve bu yönüyle de ayrıca incelenmeye aday olan bir mekân olduğu söylenebilir.

KAYNAKLAR

Kitaplar

Evlija Čelebija, *Putopis odlomci o Jugoslavenskim Zemljama*, Sarajevo 1979.

Evliya Çelebi, *Seyahatname*, Yapı Kredi Yayınları, c. V, İstanbul 2010.

BAŠEŠKIJA, Mula Mustafa, *Ljetopis – izbor*, Sarajevo 2007.

BULJINA, Halid, *Tekije u Fojničkom Kraju*, Fojnica 1991.

ČEHAJIĆ, Džemal, *Derviški Redovi u Jugoslavenskim Zemljama*, Orijentalni Institut u Sarajevu, Sarajevo 1986.

ČENGIĆ, Nihad, *Likovni Fenomen Hadži Sinanove Tekije i Njegova Konzervacija*, Sarajevo Publishing, Sarajevo 2009.

GÜRER, Dilaver, *Abdülkâdir Geylânî – Hayatı, Eserleri, Görüşleri*, İnsan Yayınları, İstanbul 2006.

HADŽİBAJRIĆ, Fejzullah, *Ilmihal - Kryesia e Bashkesise se fese islame ne Republiken Soc. te Serbise*, Priština 1968.

HENDERSON, Nicholas, *Princ Eugen of Savoy*, USA 2002.

İMAMOVIĆ, Mustafa, *Historija Bosnjaka*, Sarajevo 1998.

İZETİ, Metin, *Balkanlar'da Tasavvuf*, Gelenek Yayıncılık, İstanbul 2004.

KARA, Mustafa, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2006.

KARA, Mustafa, *Bursa'da Kırklar Meclisi*, Bursa Kültür AŞ, Bursa 2011.

MOSTARIĆ, Fevzi, *Bülbülistan*, Svjetlost, Sarajevo 1973.

MUJEŽINOVIĆ, Mehmet, *Islamska Epigrafijska u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo 1985.

TRALJIĆ, Mahmud, *Istaknuti Bošnjaci*, Sarajevo 1998.

Makaleler

AZAMAT, Nihat, 'Hamza Bâlî', *DİA*, c. XV, İstanbul 1997.

BEGLEROVIĆ, Samir, 'Fejzullah Efendija Hadžibajrić kao Mevlevijski Šejh i Mesnevihan', *Zbornik Radova Povodom Obilježavanja 800 godina od rođenja Džemaluddina Rumija*, Sarajevo 2011.

BEGLEROVIĆ, Samir – Yesenković / Şilyak, Amina, 'Saraybosna'daki Kadîrîlerin Sığınağı: Hacı Sinan Tekkesi', *İznikli Gönül Adamı Eşrefoğlu Rûmî*, ed. Bilal Kemikli, İznik 2010.

BEJTIĆ, Alija, 'Bombardirana je Čuvena Hadži Sinanova Tekija', *Osvit*, sy. 94, Sarajevo 1943.

BEJTIĆ, Alija, 'Skender Pašina Tekija', *Novi Behar*, sy. XVI.

ÇOBANOĞLU, Ahmet Vefa, 'Kasım Ağa, Mimarbaşı', *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, c. II.

DİZDAR, Hamid, 'Pjesnik Hasan Kaimija (Vođa Pobunjenih Seljaka i Zanatljia u XVII. Vijeku)', *Glasnik*, Yıl II.

FEKÎ, Muhammed, 'O Sedam Makama', *Zemzem* XVI, Sarajevo 1984, sy. 5-6.

GEYLÂNÎ, Abdulkadir, 'Hasb-i Hali Salik', *Zbornik radova Prvog simpozija: Tesavvuf-islamska mistika*, Zagreb 1988.

HADŽİBAJRIĆ, Fejzullah, 'Sjećanje sa Putovanja na Hadždž', *Glasnik VİS-a*, sy. XXXII, Sarajevo 1969.

HADŽIČ, Fejzullah, 'Časopis Islam', Glasnik VIS, sy. XXVIII, Sarajevo 1965.

HADŽIČ, Fejzullah, 'Djelatnost Tarikatskog Centra u Sarajevu', Šebi Arus, Sarajevo 1990.

HADŽIČ, Fejzullah, 'Dvije Knjige o Šejhu Abdulkadir Gejlaniju', Glasnik VIS XLVII, Sarajevo 1984.

HADŽIČ, Fejzullah, 'Francuska Analiza Kur'ana', Takvim, Sarajevo 2001.

HADŽIČ, Fejzullah, 'Hadži Muhammed ef. Pašić', Preporod XI, sy. 16/240, Sarajevo 1980.

HADŽIČ, Fejzullah, 'Junus Emre na Listi Velikana Svijeta', Preporod III, Sarajevo 1972.

HADŽIČ, Fejzullah, 'Kakav Treba da je Musliman', Pravda, Sarajevo 1936.

HADŽIČ, Fejzullah, 'Mali Riječnik Sufijsko Tarikatskih Izraza', Šebi Arus, Sarajevo 1988.

HADŽIČ, Fejzullah, 'Mevlana Dželaluddin Rumi', Glasnik VIS-a XII(XXIV), Sarajevo 1962.

HADŽIČ, Fejzullah, 'Namaz Sufije', Islamska misao IX, Sarajevo 1987.

HADŽIČ, Fejzullah, 'O Konji i Vezi Sarajeva s Konjom', Glasnik VIS-a XXX, Sarajevo 1967, sy. 3-4.

HADŽIČ, Fejzullah, Sjećanja na Kosovo i Skoplje, Putopisi i nekrolozi, MOS Švedske, Stockholm 2002.

HADŽIČ, Fejzullah, 'Kešfu-z-zunun Ćatib Ćelebije', Bibliotekarstvo, Sarajevo 1965, sy. 3.

JAŠAR, Selim Sami, ' Bog Ima i Postoji', *Glasnik VIS XXVIII*, Sarajevo 1965., sy. 11-12.

JAŠAR, Selim Sami, 'Ej Mubarek Ramazan', *Preporod*, Sarajevo 1972, sy. 51.

KALABIĆ, Mehmet, 'Hadži Sinanova Tekija', *Glasnik Zemaljskog Muzeja*, sy. 1890/2, Sarajevo 1890.

KARA, Mustafa, 'Bağdat'tan Bosna'ya Bir Sadâ Kâimî Hasan Baba', *Keşkül Dergisi*, sy.18, İstanbul 2010.

KUKAVICA, Edin Urjan, *Behar*, Zagreb 2010, sy. 95.

MEHIĆ, Mustafa, Islamska Obrazovna Predavanja u Tradiciji Srajeva i Nekih Drugih Mjesta, Glasnik, sy. XLV, Sarajevo 1982.

MISIRLIĆ, Nasir, 'Fond Sinanove Tekije', *Arhiv Grada Sarajeva*, DS/98, sy. 32.

MUJEŽINOVIĆ, Mehmed, 'Epigrafika i kaligrafija pjesnika Mehmeda Mejlije', *Naše Starine*, c. IV, Sarajevo 1957.

MUJEŽINOVIĆ, Mehmed, 'Kaligrafski Zapisi u Sinanovoj Tekiji u Sarajevu i Njihova Konzervacija', *Naše Starine*, Sarajevo 1958.

MUJEŽINOVIĆ, Mehmed, 'Konzervacija Hadži Sinanove Tekije u Sarajevu', *Naše Starine*, Sarajevo 1959.

NUMAN, Mustafa Fevzi, 'Sejru Suluk', *Islamska misao*, Sarajevo 1986, sy. 87.

POLIMAC, Abdullah, Sarajevski Sidžil, Orijentalni Institut u Sarajevu, c. V., No 95.

ŠAMIĆ, Jasna, 'Čija je Pjesma 'Ti Besposlen Nemoj Hodat?', Anali Gazi Husrev Begove Biblioteke, c. XI-XII, Sarajevo 1985.

ŠAMIĆ, Jasna, 'Kaimi, Bosanski Pjesnik, Mistik iz 17. Vijeka-Uvodna Kasida Divana', *Treći Program Radio Sarajevo*, sy. 2, Sarajevo 1979.

SIKIRIĆ, Šakir, 'Sarajevske Tekije', *Narodne Starine*, c.1, Zagreb 1927.

ŞAMIÇ, Jasna, 'Kaîmî', *DİA*, I-XXIX (devam ediyor), c. XXIV, İstanbul 2001.

TANTAVÎ, Ali, 'Ko je Musliman', *El Hidaje IV*, Sarajevo 1941, sy. 7-8.

TRALJIĆ, Mahmud, 'Hacibayriç Feyzullah (1912-1990)', *DİA*, XV.

Diğer Kaynaklar

AYDIN, Mehmet Uğur, *Kâimî Dîvânı-Transkripsiyonlu Metni ve Tahlili*, Uludağ Üniversitesi SBE, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa 2007.

BEGLEROVIĆ, Samir, *Fejzullah Efendija Hadžibajrić – Njegov Život i Borba za Povratak Tekija u Okrilje Islamske Zajednice*, FIN, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sarajevo 2004.

BEGLEROVIĆ, Samir, *Fejzullah Efendija Hadžibajrić – Njegov Život i Borba za Povratak Tekija u Okrilje Islamske Zajednice*, FIN, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sarajevo 2004.

Dnevni Avaz, sy. 4373, s. 12, 24 Kasım 2007,
<http://www.idoconline.info/digitalarchive/public/index.cfm?fuseaction=serve&ElementId=393471&CFID=39367554&CFTOKEN=19c884f539a3e09e-F1668692-13D4-4CD5-50397700E1904B52>, (02 Temmuz 2012)

HAVERIĆ, Džavid, 'Dolazak Islama na Balkan i u Bosnu', *Bošnjaci*, 07. August 2007,
http://bosnjaci.net/prilog.php?pid=18823&DOLAZAK_ISLAMA_NA_BALKAN_I_U_BOSNU, (18 Mayıs 2012)

İBRANOVIĆ, Džemail, *Nakšbendi Hafî Tarik i Njegov Utjecaj u Bosni*, Fakultet Islamskih Nauka, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Sarajevo 2008.

MOKER, Mubina, 'Sejrisuluk Šejha Kaimije u Svijetlu Njegova Odnosa Prema Ženama', *Ibn Sina*, <http://www.ibn-sina.net/bs/component/content/article/525-sejrisuluk-ejha-kaimije-u-svjetlu-njegova-odnosa-prema-enama-sufijama.html>, 02 Temmuz 2012.

ŠLJIVIĆ, Lejla, *Hasan Kâimî Efendi'nin Vâridâtı İnceleme-Metin*, Sakarya Üniversitesi SBE, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya 2008.

STEVANOVIĆ, Marinko, <http://www.yurope.com/people/marinko>, 02 Temmuz 2012.

EKLER

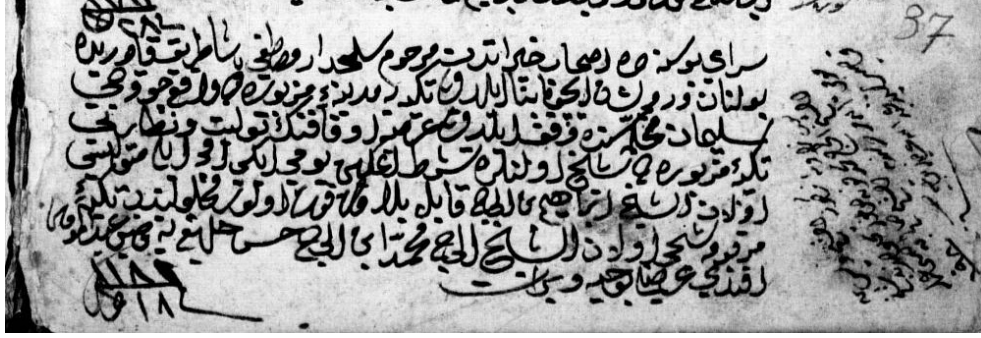
Ek. 1, Hacı Sinan Tekkesi'nin Dış Görünümü

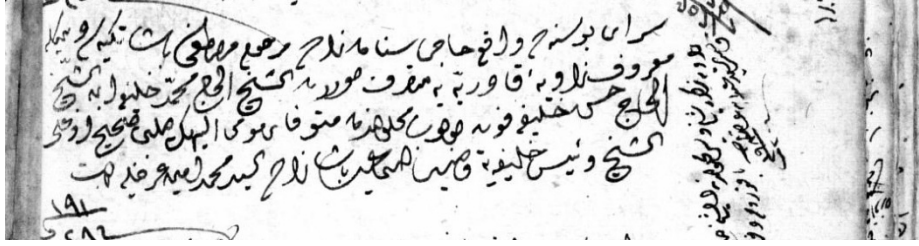
Ek. 2, Hacı Sinan Tekkesi'nin Bahçe Kısıml

Ek. 3, 1768 Yılına Ait Vakfiye'nin Bir Bölümü

Ek. 4, 1777 Yılına Ait Vakfiye'nin Bir Bölümü

Ek. 5, Semahane Mihrabı

Ek. 6, Tekke Duvarındaki Süleyman'ın Mührü

Ek. 7, Tekkenin En Uzun Hat Yazısı (en üstteki yazı)

Ek. 8, Güney Duvarında Bulunan Vazo Şeklindeki Hat (1)

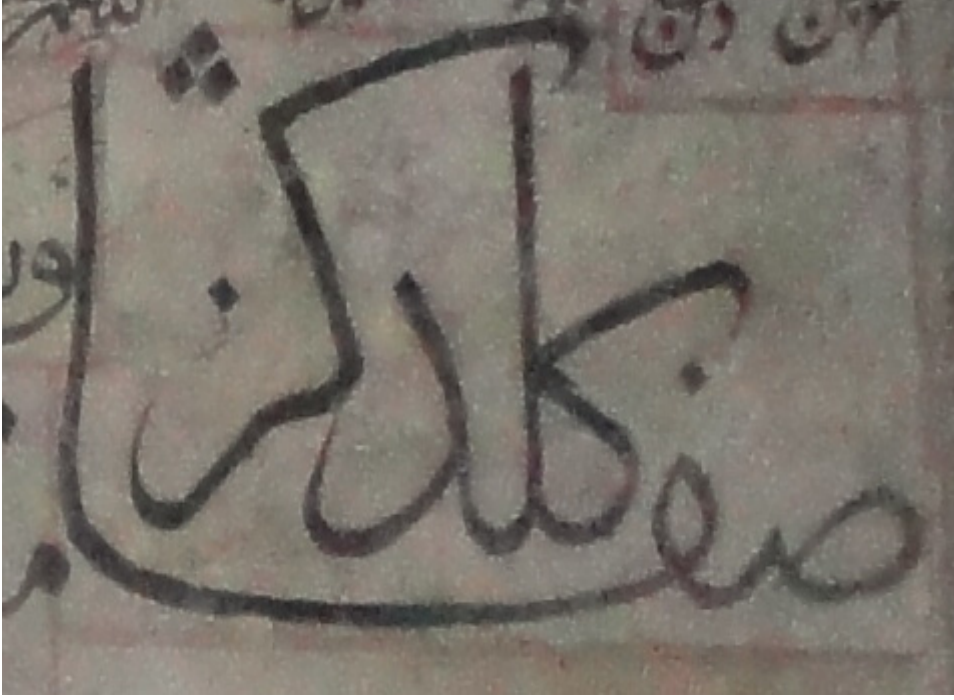
Ek. 9, Güney Duvarında Bulunan Vazo Şeklindeki Hat (2)

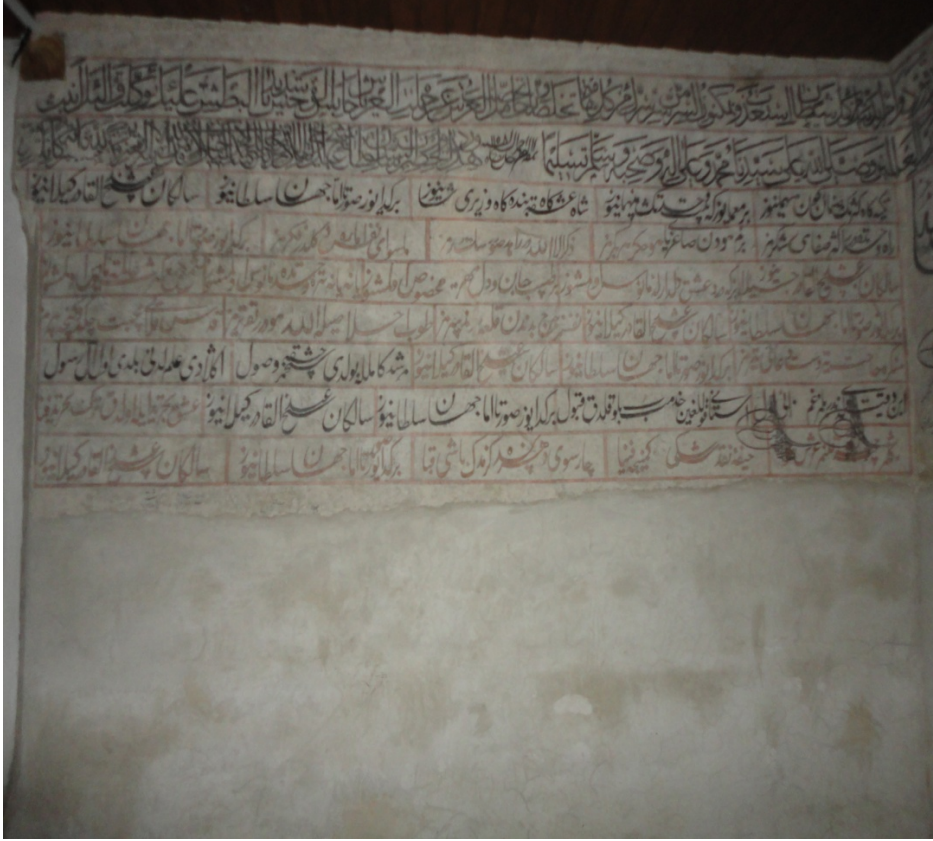
Ek. 10, Giriş Kapı Üzerindeki Yazı

Ek. 11, Giriş Kapısının Sağ Tarafından Bulunan Yazı

Ek. 12, Kuzey Duvarında Bulunan Şiir

Ek. 13, Tekkede Ayakta Kalmış Tek Baca

Ek. 14, Semahane Girişindeki Kitabe

Ek. 15, Şeyh Muhammed'in Mezar Taşı

Ek. 16, Mir Hakiya'nın Mezar Taşı

Ek. 17, Şeyh Mehmed'in Mezar Taşı

Ek. 18, Şeyh Salih'in Mezar Taşı

Ek. 19, Derviş Mesud'un Mezar Taşı

Ek. 20, Hasan Kâimî ‘nin Zvornik’teki Türbesi

Ek. 21, Hasan Kâimî'nin 'Tütünün Zararları' ile ilgili şiiri

آ

بو یورمشدر غوسپودار
اوستاته سه توتونا
کیم ایسترسه بوژی دار
نق س اووه ده توتونا

۵ ندمریتسه سه بو زلو وریهت
چوبته شتو چو واما رییهت
قو غود خوچه چیستو مریت
نق س اووه ده توتونا

زلوچه ستا یه رابوتا
۱۰ بوشیت غا یه سراموتا
یه ر یه ورلو غره حوتا
اوستاته سه توتونا

اووه دته سه سحرادا
نق یه چیستا پراودا
۱۵ نه اوریتسه غرادا
اوستاته سه توتونا

نوتی موقه تورده
سوه حالیه سحرده
سواقومو سه غرده
۲۰ اوستاته سه توتونا

قو اوسپوشی پقو
اون یه سه به ساقو
ای اوویهق یه پلاقو
اوستاته سه توتونا

۲۵ قو غا بېديه زلو پتی
نهموته سه تروونی
لولو قامیش قوپتی
اوستاتنه سه توتونا

لولوم او تله قوچوقا
۳۰ اوقو سه به پليووقا
غوره زغ دا بليووقا
اوستاتنه سه توتونا

سمردی قانو حالا
ضرر چینی ماله
۳۵ اوستاتنه سه بلایا
اوستاتنه سه توتونا .

کیم ایچرسه توژان
صاروق مو یه روژان
هودی قانو سوژان
۴۰ اوستاتنه سه توتونا

توتونجییا سواقی بلیهد
ایز نوسا مو تهچه ایهد
بیؤ تاره بیؤ سیهد
اوستاتنه سه توتونا

۴۵ نوت پرغله دای سادا
ایز سمردلییوا قادا
اووه دته سه یادا
اوستاتنه سه توتونا

ای می سمو غا پیلی
۵۵ ای او سمرادو پیلی
قاؤ بوغومیلی
اوستانتیه سه توتونا

فره نکلار بونی ساتارلار
سودوک ایچره طوتارلار
۵۵ باق نه زههری یوتارلار
اوستانتیه سه توتونا

وازکه چه سی بهک لازم
فره نکه اویماق نه لازم
نه بودیتیه مولازم
۶۰ اوستانتیه سه توتونا

زلوچه ستویه بو ویهرو
روژنو یه دنی اومیهرو
او زهملیو سه اوویهرو
اوستانتیه سه توتونا

۶۵ قائی دیر سویله روز
بر نصیحت ایلرز
ر امردر نه یلرز
اوستانتیه سه توتونا.

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı	Samir Vildiç		
Doğum Yeri ve Yılı	Bosna Hersek, 25.05.1987		
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi	Bosnaca (ana dil), İngilizce (orta)		
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı	Kurum Adı	
Lise	2001 2005	Balıkesir İmam Hatip Lisesi	
Lisans	2005 2010	UÜ İlahiyat Fakültesi	
Yüksek Lisans	2010 2012	UÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü	
Diğer:			
İletişim (e-posta):	samir.vildic@gmail.com		
	Tarih	05.09.2012	
	İmza		
	Adı Soyadı		